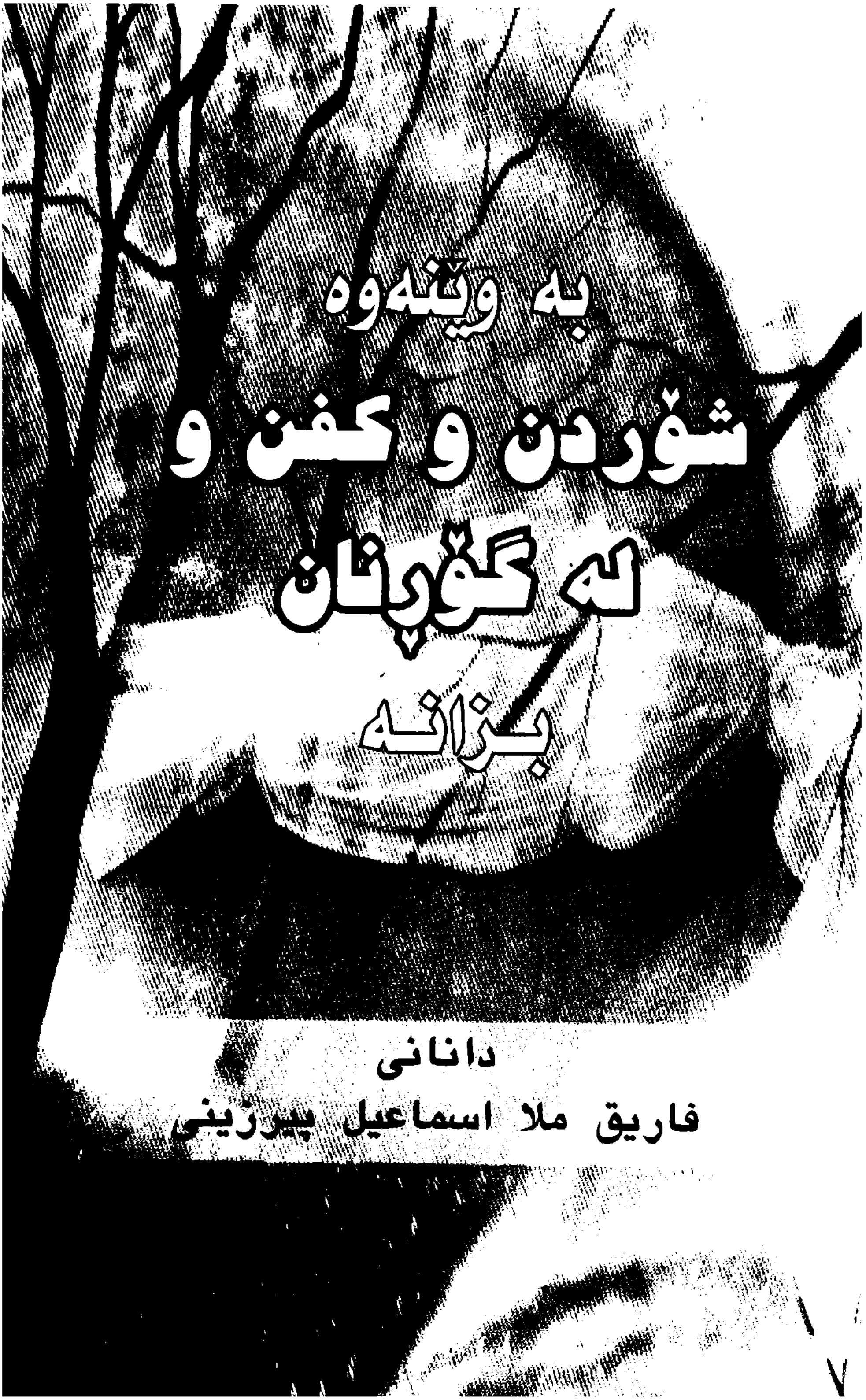
به وێنەوە

شۆردن و کفن و لە گۆڕنان بزانە

دانانی
فاریق ملا اسماعیل پیرزینی

به وێنەوە
شۆردن و کفن و
لە گۆڕنان
بزانە

دانانی

فاریق ملا اسماعیل پیرزینی

٧

بە وێنەوە
شۆردن و کفن ولە گۆرنان بزانە

دانانی

فاریق ملا اسماعیل پیرزینی

چاپی یەکەم

ژمارەی سپاردن (649)

تیراژ (1000) دانە

سالی (2011)

نەخشەسازی

جمعە صدیق کاکە

پێشکەشە:-

بە روحی پێغەمبەرمان نوری چاومان محمدﷺ

وەبە باوک ڕ دایکی خۆشە ویستم وەهەروەها

بۆ ئەو کەسانەی کە تینوی زانینی ئاینی ئیسلامن

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين وأفضل الصلاة وأتم التسليم على سيد الأولين والآخرين، وعلى آله وأصحابه أجمعين، والتابعين لهم بإحسان إلى يوم الدين وسلم تسليماً كثيراً. وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له، خلقنا ليثبت لنا انه على كل شيء قدير، ورزقنا ليثبت لنا أنه أكرم الأكرمين، ويميتنا ليثبت لنا أنه القهار ذو القوة المتين، ويحيينا ليثبت لنا أنه أحكم الحاكمين وأعدل العادلين وأسرع الحاسبين، وأشهد ان سيدنا ونبينا وحبيبنا وشفيعنا محمداً رسول الله ﷺ هو الحبيب الذي لو كُتب البقاء لأحد من البشر لكتب له وحده، ولكن الله قال:» إنك ميت وإنهم ميتون).

يا خير من دُفنت في القاع أعظمه فطاب من طيبهن القاع والأكم
نفسي الفداء لقبر أنت ساكنه فيه الغفاف وفيه الخير والكرم
أنت الشفيع الذي تُرجى شفاعته عند الصراط إذا ما زلّت القدم
وصاحباك فلا أنساهما أبدا مني السلام عليكم ما جرى القلم

إخوتي في الله: اعلموا أن الموت يعمنا، والقبر يضمنا، والقيامة تجمعنا، والله يحكم بيننا وهو خير الحاكمين.

وبعد:

لەخوای گەورە داواكارم لە گوناهی هەموو موسڵمانان خۆش بێ بەتایبەتی ئەوانەی كەلە دونیا ژیان و كاریان پچراوە . هیوادارم ئەم پەرتوكەم ببێتە جێگای رەزامەندی ئەوخوایەی كەگیانی هەموو بونەوەرێكی بەدەستەو لێمانی قبول بكا وەبیكاتە پاداشتی ئەو رۆژەی كە كەس بە هانای كەس نایێ ئامین.

موسڵمانی بەرێز: پاش ئەوەی لەگەڵ هەندێك لەو برا بەرێزانەی كە هەڵدەستن

بەشۆردنی مردوو گفتو گۆم کرد لە باسی چۆنیەتی شۆردنو کفن کردنی مردوو بینیم کەمو کوڕیەکی زۆریان هەیە کە ئەویش دەبێتە هۆی ئەوەی ئەم کارە بە واجب لە سەر هەمووومان بمێنێتەوە لەبەر ئەوە کارەکە لەڕووی شەرعیەوە جێبەجێ نەکراوە بۆ نمونە رۆژێك یارمەتی مردوو شۆرێکی بە تەمەنم دەدا بە گۆتەی خۆی پەنجا ساڵە ئەو مردوو شۆرە سبحان الله شتێکی سەیرم لێ بینیی ئەویش بەو پەرۆیەی کە مردووەکەی پێ دەشوشت لە ناوی وورده صابون هەبوو غوسلی پێ لە مردوو دەردەکرد منیش وتم ئەوە نابێ چونکە لە شەریعەتی ئیسلام پێی دەڵێن (ماء مستعمل)واتە ئاوی بەکار هاتوو کە ناتوانین بۆ غوسل یا دەست نوێژ بە کاری بهێنین هەروەك لە سەرچاوەکانی کتابی شەرعی باس کراوە جا ئەویش بە سەرسوڕمانەوە ووتی خۆ من گوناه بار نیم چونکە لە مێژە ئەم کارە دەکەم منیش وتم خوا دەزانی ئەگەر کەم تەرخەمیت کردبێت ئەوە گوناه باری بەڵام لێرە من دەڵێم کێ گوناه بارە !.بە داخەوە کە زاناکان واتە (خواص)ن بە هەموو لایەکی ئەم کارە دەزانن بەڵام بەرێژەیەکی کەم بەژدار دەبن کە چی ئەوانەی کە(عوام)ن واتە خەڵك ئەم کارە بە باشیش نازانن بەڵام هەڵدەستن بە ئەنجام دانی ئەم کارە.جا بە باشم زانی ئەم کتاب بە وێنەوە دابنیم تاکو زانینی ئەم کارە لای خەڵك ئاسانتر بێت وە کارەکانی یەك لە دوای یەك رێکی بەخەم لە ڕووی جێ بە جێ کردنی لەبەر ئەوەی لە کتابی شرعیەکان تۆزیك پێش و پاشی هەیە بەس مامۆستایانی ئاینی ئیسلامی پیرۆز دەزانن لای خەڵك تۆزێك گرانە تێگەیشتنی. جا موسڵمانی بەرێز مردوو شۆر دەبێ چەند مەرجێکی هەبێت هەر وەك لە کتابی (الحاوی الکبیر الماوردی) هاتووە(**فَأَمَّا الْغَاسِلُ فَيَنْبَغِي أَنْ يَكُونَ مَوْثُوقًا بدينه وَأَمَانَته ، عَارِفًا بغُسْله وَنَظَافَته ، غَاضًا طَرْفَهُ وَبَصَرَهُ للميت حَسَبَ طَاقَته وَإِمْكَانه**)ج٣ص١٤. واتە (ئەو کەسەی کە مردوو شۆرە دەبێ ئەمین بێ بە ئاینی لەگەڵ ئەمانەتی وە زانابێ بە شۆردنی مردوو لەگەڵ پاکو خاوێنی، وەچاوەکانی بپارێزێ لە بینینی عەورەتی مردوو بە گوێرەی توانا).

مەلا عبدالكريم مدرس لە كتابی ڕێگای بەهەشت لاپەرە١٧ بە شیعر باس دەكا:

شۆردنی مردوو بە یاسای ئیسلام   ئادابی هەی بیزانن بە عام

بەڵام بەداخەوە زۆر بە كەمی ئەم شتانەیان لێ دێتەجێ .لە كۆتایدا داواكارم لە یەكێتی زانایانی ئیسلام یاخود وزارەتی ئەوقاف بە كردنەوەی خولێكی چەند رۆژە بۆ ئەو براو خوشكانەی كە مردوو شۆرن تاكو شارەزابن لەم كارە وە هەروەها ببنە یارمەتیدەرو سەرپەرشتیاری ئەو خەڵكانی كە دمیانەوی بەخۆیان كەسوكاریان بشۆن جونكە كەس وكاری مردوو لە پێشترن بۆ شۆردن نەوەك بێگانە.جا ئەمە تاكە رێگایە تاكو هەموومان لەو گوناهە ڕزگار بین .

اللَّهُمَّ فشْهَد أنّي بَلَّغتَ وصلى الله على سيدنا محمدا وآله وأصحابه وأمته اجمعين.

٨/ رمضان ٢٠١٠

[مردن چیه]

* قال العلماء : الموت ليس بعدم محض و لا فناء صرف و إنما هو انقطاع تعلق الروح بالبدن و مفارقته و حيلولة بينهما ، و تبدل حال و انتقال من دار إلى دار ، و هو من أعظم المصائب ، و قد سماه الله تعالى مصيبة ، و في قوله تعالى(فأصابتكم مصيبة الموت)المائدة ١٠٦. التذكرة للقرطبي ص٨.

موسڵمانی بەڕێز: زاناکان دەفەرموون مردن بە مانای ئەوە نیە کە نەبێ یا لە ناو جوونێکی کۆتایە بەڵکو پچرانی روحە لە لاشە . گۆرانکاریە لە ماڵێك بۆ ماڵێکی تر واتە لە ماڵی دونیا کۆچ بکەی بۆ ماڵی کۆتایی.وە مردن کارەساتێکی گەورەیە هەر وەك خوای گەورە لە قورئانی پیرۆز باسی کردوە لە سورەتی (مائدە ئایەتی ١٠٦) (فأصابتكم مصيبه الموت).

*قال علماؤنا: وأعظم منه الغفلة عنه، والإعراض عن ذكره، وقلة التفكر فيه، وترك العمل له. التذكرة للقرطبي ص٨

وهەروەها زاناکان دەفەرموون لە مردن گەورەترە ئەویە کە بێ ئاگا بی لێی، هەروەها رازی نەبوونی بە باس کردنی، لەگەڵ کەمی بیرکردنەوە، وە کار بۆ نەکردنی.

*وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (أَكْثِرُوا ذِكْرَ هَاذِمِ اللَّذَّاتِ) يَعْنِي الْمَوْتَ.سنن ابن ماجةج٢ر١٤٢٢.

واتە : پێغەمبەرمان(ﷺ) دەفەرمووێ(زۆر باسی پچرێنەری خۆشیەکان ژیان بکەن) کە مردنە.

[پاش مردن روح بۆ کوێ دەچێت]

موسڵمانی بەڕێز : پاش ئەوەی تۆ لە دونیا لەگەڵ دایك و باوك و کەسوکارت بووی کۆچ دەکەی بۆ جیهانی بەرزەخ کە ئەم جیهانە پڕە لەرەحمەتو سۆزو میهرەبانی خوای گەورە ئەویش تایبەتە بە موسڵمانان چونکە پێغەمبەر(ﷺ) فەرموویتی (**إن الله عز وجل خلق مائة رحمة منها رحمة يتراحم بها الخلق و تسع و تسعون ليوم القيامة**) رواه مسلم ج٨ص٩٨ر٧١٥١. واتە: خوای گەورە سەد بەشە رحمەتی دروست کرد یەك بەشە رەحمەتی بۆ هەموو دروستکراوەکانە لە دونیا نۆهەدونۆشی بۆ قیامەتە.

جا ئەو نۆهەدونۆیە بۆ ئیماندارانە بێ بڕوایان ناگرێتەوە جا بزانە چۆن لەگەڵ ماڵەوە بوین لەدونیا ئەگەر موسڵمانێکی وا بین چۆن خواو پێغەمبەرەکەی پێیان خۆشە خوای گەورە بەهەمان شێوە لەجیهانی بەرزەخەوە کۆمان دەکاتەوە هەر وەك ئەم صحابەی پێغەمبەرﷺ کە ناوی بلال بوو رەزاو رەحمەتی خوای لەسەربێت پێش مردن دەیفەرموو:

غدا نلقى الأحبة   محمدا وحزبه

لە کتابی تاريخ دمشق /باب/بلال بن رباح ص٤٧٥ و سير أعلام النبلاء باب/بلال بن رباح ج١ ص٣١١

واتە: بەیانی لیقای خۆشەویستانمە محمد(ﷺ) لەگەل هاوەڵەکانی.

ئەو صحابە بەڕێزە تأکید بوو کە خوای باڵا دەست لە جیهانی بەرزەخەو لەگەڵ خوشەویستەکانی کۆی دەکاتەوە هەروەك پێغەمبەرمان(ﷺ)دەفەرمووێ:

(**الْمَرْءُ عَلَى دِينِ خَلِيلِه فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِلُ**).

سنن ابي داود ج٢ ر٤٨٣٥ والترمذي ج٤ر٢٣٧٨وغيرهم.

واتە ئێوە لەسەر ئاینی خوشەویستەکانتانن. واتە لەدونیا کێت خۆشدەویست لە قیامەت لە گەڵ ئەو دەبی جا ئەگەر خواو پیغەمبەرو موسڵمانانت خۆشویست لە قیامەت لەگەڵ ئەوان دەبی. بەڵام ئەگەر خوا نە خواستە زاڵم وستەم کارو مرۆڤی

بێ بڕوات خوش ویست لە دونیا لە قیامەت لەگەڵ ئەوان دەبی هەر چەندە بەناو موسڵمان بێ یان نوێژ بکاو ڕۆژی بگری سوودی نیە.

جا موسڵمانی بەڕێز باش بیر بکەوە وە بزانە تۆ کێت خۆش دەوێ لەو دونیا وە هاوڕێیەتی کێ دەکەی، جونکە لە دوارۆژدا پەشیمانی داد نادا. کەوا بوو ئێمەش انشاءالله وەك بلال بە پەرۆشی ئەو لیقایەین کە بگەیینە خزمەت خۆشەویستمان نوری چاومان محمدﷺ لەگەل صحابە بەڕێزەکان رەزاو رەحمەتی خوایان لەسەربێت.

کەوا بوو مردن شتێك نیە ئێمە وای لێ دەترسێین بۆمان دەرکەوت کە جیهانی بەرزەخ چەند خۆشە ئەگەر موسڵمانی ڕێکوپێك بین. هەروەها لەسەر ئەوەی کە روحی ئیمانداران پێك دەگەن لەم فەرموودەدا هاتووە:

وروى أبو هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: إن أرواحكم تعرض إذا مات أحدكم على عشائركم وموتاكم، فيقول بعضهم لبعضهم: دعوه يستريح فإنه كان في كرب. ثم يسألونه: ما عمل فلان؟ وما عملت فلانة؟ فإن ذكر خيراً حمدوا الله واستبشروا، وإن كان شراً قالوا: اللهم اغفر له حتى أنهم يسألون، هل تزوج فلان؟ هل تزوجت فلانة؟ قال: فيسألونه عن رجل مات قبله فيقول: ذاك مات قبلي؟ أما مر بكم؟ فيقولون: لا والله. فيقولون: إنا لله وإنا إليه راجعون. ذهب به إلى أمه الهاوية، فبئست الأم وبئست المربية، حتى إنهم ليسألونه عن هر البيت.

كتابي التذكرة للقرطبي ص ٥٩... بە درێژی باس کراوە.

واتە پاش مردن روح بە هۆزو کەسو کاری مردووەکان دەگات، پاشان بە یەکتر دەڵێن جارێ وازی لێبینن با پشو بدات لە بەر ناخۆشی روح کێشان، لە دوادا پرسیاری لێ دەکەن، کە کەسوکاریان چیان دەکرد جا ئەگەر بە باشە بۆیان باس بکا ئەوە سوپاسی خوا دەکەن بۆ ئەو مژدە خۆشە، بەڵام ئەگەر بە خراپە باس لە کەسوکاریان بکە دەڵێن: خوایە لێیان خۆشبی هەتاکو پرسیار لەوەش دەکەن ، ئایا ئەو کەسە ژنی هێنا یا ئەو کچە شوی کرد: پاشان پرسیار لە پیاوێك دەکەن کە لە پێشەوی مردوە

دەڵێت: ئەو پیشە من مرد ئای بە ئێوە نەگیشتییە دەڵێن: نا بەخوا هەموو دەڵێن إنا لله وإنا إليه راجعون رویشت بۆ هاویە (هاویە یەکێکە لە ناوەکانی دۆزخ خوای گەورە بمانپارێزی ئامین)، وەهەروەها پرسیار لەو پشیلەی مالەوەش دەکەن.

ئینجا موسڵمانی بەڕێز بزانە لە هەموو خۆشتر ئەوەیە لیقای خوای گەورەیە لە رۆژی دوایی هەروەك پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی (**مَنْ أَحَبَّ لِقَاءَ اللَّه أَحَبَّ اللَّهُ لِقَاءَهُ وَمَنْ كَرِهَ لِقَاءَ اللَّه كَرِهَ اللَّهُ لِقَاءَهُ**)رواه البخاری ر٦٥٠٨ ومسلم ر ٦٩٩٦.

واتە: هەر کەسێك لیقای خوای پێخۆش بێ خوای گەورەش لیقای وی پێخۆشە وە هەرکەسێك لیقای خوای پێ ناخۆش بێ خوای گەورە لیقای وی پێ ناخۆشە. خوای گەورە لەو کەسانەمان نەکات کە لیقای خوایان پێ ناخۆشە ئامین. زۆر جاردەبینین کە کەسانێك هەن بە مردنی کەسوکاریان تێك دەچن خوانەخواستە توشی بێ ئیمانی دەبن ئەویش لە ئەنجامی نەزانینە بە جیهانی بەرزەخ بەڵام راستیەکەمان باس کرد کە چەند خۆشە.جا باش بزانە کەس لەودونیایە نامینێ هەتاهەتایی دەبێ رۆژێك بمری کەوا بوو دەبێ رازی بین بە قەزاو قەدەری خوای گەورە،وە لەو ئاستە دابین کە فەرمانی خواو پێغەمبەرەکەیﷺ جێ بەجێ بکەین بەتایبەتی لەگەڵ مردووەکانمان نابێ لە گوندێك یان لە گەرەکێك یەك مردوشۆر هەبێ شتێکی زۆر نارەوایە کە بێگانە مردووەکانمان بشوات ئێمەش نا لە زۆربەی سەرچاوەکانی شەرعی باسی ئەوە دەکات کەوا سوننەتە خزمە نزیکەکانی مردووەکە ئەم کارە ئەنجام بدەن چونکە ئەوان زیاتر بەبەزەیین لەگەڵ مردوەکانیان هەروەك لەبابەتی [باسی ئەو کەسانەی کە مردووشۆرن] بە ووردی باسمان کردووە.

[موسڵمان چ مافی لە سەر یەکتر هەیە]

موسڵمانی بەڕێز :دەبێ بزانین کە موسڵمان مافی لە سەر یەکتر هەیە هەروەك خۆشەویستمان نوری چاومان پێشەوای هەموو مرۆڤایەتی لە فەرمودەیەکدا باس ئەو مافانە دەکا:

قَالَ رسول اللَّه صلى الله عليه وسلم « حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ سِتٌّ ».
قِيلَ مَا هُنَّ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ « إِذَا لَقِيتَهُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ وَإِذَا دَعَاكَ فَأَجِبْهُ وَإِذَا اسْتَنْصَحَكَ فَانْصَحْ لَهُ وَإِذَا عَطَسَ فَحَمِدَ اللَّهَ فَسَمِّتْهُ وَإِذَا مَرِضَ فَعُدْهُ وَإِذَا مَاتَ فَاتَّبِعْهُ».صحيح مسلم ر ٥٧٧٨

واتە: موسڵمان شەش مافی لەسەر موسڵمان هەیە .

ئەگەر پێیگەیشتی سەلامی لێ بکە وە ئەگەر بۆ نانخواردن بانگی کردی وەڵامی بدەوە بەدەم بانگەکەیەوە برۆ وە ئەگەرداوای ئامۆژگاری و رێ نیشاندانی لێ کردی بە دڵسۆزیەوە چاکترین ئامۆژگاری بکە وە ئەگەر پشمی و گوتی (الحمدلله)پێ بڵێ (یرحمك لله) خوا رەحمت پێ بکا وە ئەگەر نەخۆشکەوت سەردانی بکە وە ئەگەر مرد شوێنی تەرمەکەی بکەوە بەرێ بکە.

[گوێڕایەڵی فەرمودەکانی خواو پێغەمبەرەکەی ﷺ]

موسڵمانی تەواو دەبێ گوێڕایەڵی فەرموودەکانی خواوپێغەمبەرەکەی ﷺ بێت ئەگەر نا موسڵمانی تەواو نین وە بزانە کە خوای گەورە چۆن فەرمانمان پێ دەکا بە ملکەچکردنی فەرمانەکانی بە هەمان شێوە فەرمانی پێغەمبەرەکەشی ﷺ لەگەڵ فەرمانی خوی بەستەوە هەروەك لەم ئایەتانەدا روونو ئاشکرایە کە خوای گەورە دەفەرموێ: :{ قُلْ أَطِيعُواْ اللَّهَ وَأَطِيعُواْ الرَّسُولَ فَإن تَوَلَّوْاْ فَإِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَّا حُمِّلْتُمْ وَإِن تُطِيعُوهُ تَهْتَدُواْ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلاَّ الْبَلاَغُ الْمُبِينُ }[النور: ٥٤].

{ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَطِيعُواْ اللَّهَ وَأَطِيعُواْ الرَّسُولَ وَأُوْلِي الأَمْرِ مِنكُمْ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ ذَالِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلاً }[النساء: ٥٩]

{ وَأَطِيعُواْ اللَّهَ وَأَطِيعُواْ الرَّسُولَ }[المائدة: ٩٢] .

کەوابوو فەرمانی هەریەکەت نەکرد تۆ موسڵمانی تەواو نی خوا بمانپارێزی ئامین.

جا موسڵمانی بەڕێز: توخوا با هەریەك لە ئێمە پرسیار لە خۆمان بکەین چەند لە فەرموودەکانی پێغەمبەرمانﷺ جێ بەجێ دەکەین وە ئایا ئەگەر پێغەمبەرمانﷺ لە ژیاندا مابایە روحم بە قوربانی بێت رازی دەبوو بەوەی کە ئێمە وا کەم تەرخەمی لە فەرموودەکانی نا والله. بەڵام لە هەمووی ناخۆشتر ئەوەیە کە بەهەر یەکێك بڵی پێغەمبەرمانﷺ ئەو فەرمانەمان پێدەکا بە کردنی، بەبێ فکرکردنەوە لە حوکمی فەرموودەکە دەڵێ سوننەتە، خۆ واجب نیە، سوننەتیش ئەوەیە (يثاب على فعله ولا يعاقب على تركه) واتە: سوننەت ئەگەر بیکەی پاداشت وەردەگری ئەگەر نەتکرد سزا نادرێ.

بەلام ئەم قاعیدە بۆ هەموو فەرموودەكانی پێغەمبەرمانﷺ نابێ (لە كتابی اصول الفقەی عبدالكریم زیدان ص٤٠) دا هاتووە هەر كەسێك سوننەت بەشێوەیكی گشتی ترك بكات لەو كاتە وەك فەرزی لێدێت وەك بڵی ژن ناهێنم چونكە ژن نەهێنان دەبێت لە ناوچوونی كۆمەڵگا یاخود واز لە نوێژی جماعت بێنی چونكە پێغەمبەرمانﷺ دەفەرموێ (هَمَمْتُ أَنْ آمُرَ بِالصَّلَاةِ فَتُقَامَ ثُمَّ أُخَالِفَ إِلَى مَنَازِلِ قَوْمٍ لَا يَشْهَدُونَ الصَّلَاةَ فَأُحَرِّقَ عَلَيْهِمْ) رواه البخاري ج٢ ر٦٥٧. واتە : دەمویست فەرمان بكەم بەنوێژكردن وەنوێژەكە بكرایە منیش بەرو ماڵی ئەوكەسانەی كە نوێژی جماعت ناكەن بەسەریاندا بسوتێنم.

جا ئەم فەرمودەیە قاعیدەكە دەگۆرێ بۆ (یثاب علی فعله ویستحق علیه التأدیب والزجر علی تركه) واتە ئەگەر بیكەی پاداشت وەردەگری ئەگەر نەتكرد شایەنی ئەوەیە شەرمەزارو تەمبێ بكرێ لە سەر نەكردنی ئەم سوننەتە. وەهەروەها ئەوە كەسەی سوننەت ترك بكات بەشایەدیش ناچێ هەر وەك لە سەرچاوەكانی شەرعی باس كراوە.

موسڵمانی بەڕێز فەرموودەی تریش هەیە دبێ جێ بە جێ بكرێت واتە واجبە هەر وەك لە سەرەو باسمان كرد كە ئایەتەكانی قورئان فەرمانمان پێ دەكا بە جێ بە جێ كردنی فەرمانی خوا و پێغەمبەرەكەیﷺ. جا ئەگەر جێ بە جێ نەكەی قاعیدەكە دەگۆرێ بۆ (یثاب علی فعله ویعاقب علی تركه) واتە ئەگەر بیكەی پاداشت وەردەگری ئەگەر نەتكرد سزا دەدرێ.

بۆ نمونە خوای گەورە لە قورئان فەرمویەتی (الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ)النمل٢ تفسیر الوسیط لسید الطنطاوي.

واتە: ئەوانەی نوێژ دەكەن وەئەوانەی زەكات دەدەن. سید طنطاوی لە تفسیرەكەی باس دەكا كەوا دەبێ نوێژ بە هەموو لایەنەكانی بكرێ. وەك كاتەكان وەژمارەی نوێژەكان لە رۆژێك لەگەڵ ژمارەی ڕەكعەتەكانی لە هەر نوێژێك چەندە. چونكە لە

قورئان باس نەکرایە نوێژ چەند رەکعەتە یان دەستونوێژ چۆن دەشۆری پێغەمبەرمانﷺ فەرموودەی هەیە بۆی ڕوون کردینەوە چۆنە جا ئەم فەرموودەیە دەبێ جێ بە جێ بکرێت وەچەندەها فەرموودەی تر هەنە کە نابێ نەکرێ چونکە بە نەکردنی لە ئیسلام دەردەچی.

هەروەها خوای گەورە دەفەرمووی {وَمَآ آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانتَهُواْ }[الحشر: ٧]. تفسير/سراج المنير.

ئەوەی پێغەمبەرﷺ بۆتانی هیناوە لە جێ بە جێ کردنی فەرمانەکان دەبێ بیکەین وە ئەوەی پێ فەرموو بن بە نەکردنی دەبێ وازی لێ بینین. چونکە (لا ينطق عن الهوى) لە خویەوە جی نەکردوەو وەهیجی نەوتوەو مەگەر لە لایەن خوای گەورە نەبێت. جا موسڵمانی بەڕێز کەوا بوو هەر فەرموودەیەکت بینی یان پێان ووتی باش بیری لێبکەوە ئایا لە چ ڕووێکە ئەم فەرموودەیە ئەوجا بڕیار بدە نە وەك تووشی بێ بڕوای ببین خوای گەورە هەموو لایەکمان شارەزا بکە لە فەرموودەکانی پێغەمبەرﷺ.

[خێرو پاداشتی مردووشۆر وکفن و ناشتن]

موسڵمانی بەڕێز: جا ئەگەر بزانی خێرو پاداشتی شۆردن وکفن وناشتن چەندە بڕواناکەم ئەوەی ژێر بێت ئەم خێرە لە دەستی خۆی بدات چونکە پێغەمبەرمانﷺ لە دەربارەی ئەم کارە چەند فەرمووودەی دڵخۆشکەری هەیە بەڕاستی گرانبەهایە .
أَخْبَرَنَا أَبُو مُحَمَّد : عَبْدُ اللَّه بْنُ يَحْيَى بْنِ عَبْد الْجَبَّارِ السُّكَّرِيُّ بِبَغْدَادَ أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُحَمَّدٍ الصَّفَّارُ حَدَّثَنَا عَبَّاسُ بْنِ عَبْد اللَّه التَّرْقُفِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو عَبْد الرَّحْمَنِ الْمُقْرِئُ حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِى أَيُّوبَ حَدَّثَنِى شُرَحْبِيلُ بْنُ شَرِيكٍ عَنْ عَلِىِّ بْنِ رَبَاحٍ اللَّخْمِىِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا رَافِعٍ يُحَدِّثُ أَنَّ رَسُولَ اللَّه -صلى الله عليه وسلم- قَالَ :« مَنْ غَسَّلَ مُسْلِمًا فَكَتَمَ عَلَيْه غَفَرَ اللَّهُ لَهُ أَرْبَعِينَ مَرَّةً ، وَمَنْ حَفَرَ لَهُ فَأَجَنَّهُ أُجْرِىَ عَلَيْه كَأَجْرِ مَسْكَنٍ أَسْكَنَهُ إِيَّاهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ ، وَمَنْ كَفَّنَهُ كَسَاهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ سُنْدُسِ وَإِسْتَبْرَقِ الْجَنَّةِ ». سنن الكبير للبيهقى ر٦٩٠٠.

واتە: هەرکەسێ مردووێك بشوا ئەگەر عەیب وکەم و کوڕیەك بەلەشیەوە هەبوو بیشارێتەوە لای خەڵك باسی نەکا خوای میهرەبان لە چل گوناح لە گوناحە گەورەکانی خۆش دەبێ. وە هەر کەسێك گۆڕێك بۆ یەکێك لێدا وەك ئەوەیە خانووێك بە خێر بدات بەیەکێك تا رۆژی کۆتای. وە هەر کەسێك مردووێك کفن بکات خوای گەورە لە رۆژی دوای پۆشی سوندس واستبرەقی بەهشتیانی لەبەردەکا.

وەهەروەها لە فەرموودەکی تردا هاتووە.عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِى عَبْدُ الرَّحْمَنِ الأَعْرَجُ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّه -صلى الله عليه وسلم- :« مَنْ شَهِدَ الْجَنَازَةَ حَتَّى يُصَلِّىَ عَلَيْهَا فَلَهُ قِيرَاطٌ ، وَمَنْ شَهِدَهَا حَتَّى تُدْفَنَ كَانَ لَهُ قِيرَاطَانِ ». قِيلَ وَمَا الْقِيرَاطَانِ؟ قَالَ :« مِثْلُ الْجَبَلَيْنِ الْعَظِيمَيْنِ »).رواه البخارى ر١٢٦١ ومسلم

ر٢٢٣٢ وغيرهم .

واتە: هەرکەسێ لەلای تەرمێك ئامادەبێ تاوەکو نوێژی لەسەردەکرێ بە ئەندازەی یەك (قیراط) خێری بۆ دەنوسری وە هەرکەسێ لەلای ئامادەبی تا وەکو دەنێژرێ خێری دوو(قیراط)بۆ دەنوسری هاوەڵەکان پرسیاریان کرد دوو (قیراط) چەندە ئەی پیغەمبەری خوا؟ فەرمووی: بە ئەندازەی دوو شاخی گەورەن. وەهەروەها چەندەها فەرموودەی تر هەیە کە باس ئەو خێرە زۆرانە دەکا ئەگەر ئێمە جێ بە جێ بکەین .

[نەخۆش و خۆ چارەسەرکردن]

١. (وَيُكْرَهُ تَمَنِّي الْمَوْتِ لِضُرٍّ نَزَلَ بِهِ لاَ لِفِتْنَةِ دِينٍ) ناپەسندە مرۆڤ خۆزگەی مردن بکا بە هۆی زیانێکی گیانی، یان ماڵی: کە تووشی بووبێ بەڵام لە ترسی فیتنەیەك کە تووشی ئایینە کەی ببێ، ناپەسند نیە خۆزگەی مردن بکا: بەم دوعایەی پێغەمبەرﷺ کە دەفەرموێ: [لاَيَتَمَنَّيَنَّ أَحَدُكُمُ الْمَوْتَ لِضُرٍّ نَزَلَ بِهِ، فَإِنْ كَانَ لاَبُدَّ مُتَمَنِّيًا لِلْمَوْتِ فَلْيَقُلْ: اَللَّهُمَّ أَحْيِنِي مَا كَانَتِ الْحَيَاةُ خَيْراً لِي وَتَوَفَّنِي إِذَا كَانَتِ الْوَفَاةُ خَيْراً لِي] رواه الشيخان. البخاري ر ٦٣٥١ ومسلم ر ٦٩٩٠

کەستان خۆزگەی مردن نەکا بە هۆی زیانێك کە تووشی بووبێ، جا ئەگەر هەر پێویست بوو خۆزگەی مردن بکا، با بڵێ: خوایە ئەوەندەی ژیان بۆ من باشتربێ بمژیێنە، هەر کاتێکش مردن بۆ من باشتر بوو بممرێنە.

ئینجا بزانە: خۆزگەیی شەهیدبوون لە ڕێگەی خوا، سوننەتە، هەروەك پێغەمبەرﷺ کە دەفەرموێ:(لوددت أني أقتل في سبيل الله ثم أحيا ثم أقتل ثم أحيا ثم أقتل ثم أحيا ثم أقتل)صحيح البخاري ر ٢٧٩٧.

واتە خۆزگە دەخوازم لە ڕێگای خوابکوژرابامەوزیندوبامە بکوژرابامەوە زیندوبامە.... تا چەند جار ئەمەی دوبارە دەکردوە .

٢. (وَيُسَنُّ التَّدَاوِي) سوننەتە: بۆ مرۆڤی نەخۆش خۆی چارەسەر بکا هەروەك پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: [تَدَاوَوْا فَإِنَّ اللهَ لَمْ يَضَعْ دَاءً إِلاَّ وَضَعَ لَهُ دَوَاءً غَيْرَ الْهَرَمِ]رواه أصحاب السنن بسند صحيح

خۆتان چارەسەر بکەن بە دەرمان چونکە خوای گەورە هەر دەردێکی دانابێ، دەرمانێکیشی بۆ داناوە جگە لە پیری .چونکە پیری دەرمانی نیە.

٣. (وَيُكْرَهُ إِكْرَاهُهُ عَلَيْهِ) نا پەسندە زۆر لە نەخۆش بکرێ: بۆ خۆ چارەسەرکردنی بەدەرمان چونکە واجب نیە، هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرموویانە، بەڵام لە فەرموودەیەکدا هاتووە: ئەگەر برینێکی وەهای لێ بێ: کە مەترسی لە

ناوچوونی تیٚدابیٚ، ئەو کاتە چارەسەرکردنی واجبەئەگەر بزانیٚ بە چارەسەرکردنی چاك دەبیٚتەوە، هەروەك لە (تحفه)و (الشروانی)دا فەرمووویانە.(رووناکی رب العالمین روونکردنەوە منهاج الطالبین)ص١٥٠.

وەهەروەها نابیٚ زۆری لە نەخۆش بکریٚ بۆ نان خواردن هەروەك پێغەمبەرمانﷺ دەفەرمویٚ: [لا تکرهوا مرضاکم علی الطعام فإن الله یطعمهم ویسقیهم]سنن الترمذي ر٢٠٤٠. وەهەروەها لە(حاشیه الجمل علی المنهج لشیخ الاسلام زکریا الانصاری) ج٣ ص٦٢٤باس کراوە.

[پێش مردن]

پێش مردن دەبیٚ ئەمانەی خوارەوە بزاندریٚ:.

١. (لِیُکْثِرْ ذِکْرَالْمَوْتِ) هەموو کەسێکی ژیر دەبیٚ زۆر یادی مردن بکا بەلاٚم بۆ مرۆڤی نەخۆش سوننەتە زیاتر ئەم یادە بکا هەروەك پێغەمبەرمانﷺ دەفەرمویٚ: [أَکْثِرُوا مِنْ ذِکْرِ هَاذِمِ اللَّذَّاتِ] واتە زۆر باسی پچڕێنەری خۆشیەکانی ژیان بکەن کە مردنە. رواه الترمذي ر٢٣٠٧ .وغیره بأسانید صحیحة.

٢. (وَیَسْتَعِدَّ بِالتَّوْبَةِ) هەموو کەسێکی گوناهبار دەبیٚ خۆی بۆ مردن ئامادە بکا بە تۆبەکردن هەروەك خوای گەورە داوامان لیٚدەکا لەم ئایەتە پیرۆزە کە دەفەرموویٚ [یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا عَسَى رَبُّکُمْ أَنْ یُکَفِّرَ عَنْکُمْ سَیِّئَاتِکُمْ] صفوه التفاسیر / محمد علی الصابونی.التحریم٧.

واتە: ئەی ئەوانەی کە باوەڕتان هێناو بە پەیامی خواو پێغەمبەرەکەیﷺ بگەڕێنەوە بۆ لای خوا لە گوناهەکانتان بە گەڕانەوەیەکی ئێجگاریی ڕەجا وایە پەروەردەکارتان لە گوناهەتان خۆش ببیٚ.

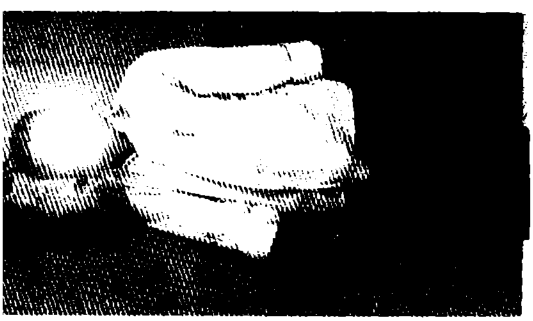
٣. (وَرَدَّ الْمَظَالِمِ) گەڕاندنەوەی ئەو ستەمانەی کە لە مافی خواو مرۆڤدا ئەنجامی داوە وەك قەزاکردنەوەی نوێژو زەکاتو ڕۆژوو و حەجو بەجێهێنانی کەففارەت و نەزر ئەمانە مافی خوای گەورەیە. وەهەروەها بە دانەوەی مافی مرۆڤ وەك پارە

خواردن یاخود ئازاردانی...هتد ئەگەر ئەوستەمانەی نەگەڕانەوە خاوەنەکانیان لە دونیا بزانە لە قیامەت جی بەسەر دێت هەروەك پێغەمبەرمانﷺ دەفەرمووێ «أَتَدْرُونَ مَا الْمُفْلِسُ ». قَالُوا الْمُفْلِسُ فِينَا مَنْ لاَ دِرْهَمَ لَهُ وَلاَ مَتَاعَ. فَقَالَ « إِنَّ الْمُفْلِسَ مِنْ أُمَّتِى يَأْتِى يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِصَلاَةٍ وَصِيَامٍ وَزَكَاةٍ وَيَأْتِى قَدْ شَتَمَ هَذَا وَقَذَفَ هَذَا وَأَكَلَ مَالَ هَذَا وَسَفَكَ دَمَ هَذَا وَضَرَبَ هَذَا فَيُعْطَى هَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ وَهَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ فَإِنْ فَنِيَتْ حَسَنَاتُهُ قَبْلَ أَنْ يُقْضَى مَا عَلَيْهِ أُخِذَ مِنْ خَطَايَاهُمْ فَطُرِحَتْ عَلَيْهِ ثُمَّ طُرِحَ فِى النَّارِ»صحيح مسلم ر٦٧٤٤.

واتە: دەزانن کێ مایە پوچە (موفلیس)ە ووتیان ئەوەی کە پارەو سامانی نە بێت پێغەمبەرمانﷺ فەرمووی موفلیس ئەو کەسیە لە ئومەتەکەم دێ لە بۆ رۆژی دوای بە نوێژو رۆژی و زەکات بەڵام جوێنی بەو دایە بوختانی بەو کردیە ماڵی وی خواردیە خوێنی ئەوی رشتیە بە نا حق ئازاری خەڵکی دایە ئەوجا جاکەکانی دەدرێتە ئەو وە دەدرێتە ئەوەی تر تا جاکەکان نامێنێ ئەوجا گوناحی حق خوراوەکان وەردەگرنو بەسەرویدا دەدەنەوە پاشان بۆ ناو دۆزەخ فرێ دەدرێ.خوا پەنامان بدات ئامین .

٤. (وَالْمَرِيضُ آكَدُ) مرۆڤی نەخۆش دەبێ ئەمانی باسمانکرد لە مافی خواو مرۆڤدا زووتر جێبەجێ بکات چونکە مردن لەوی نزیك بویتەوە.

٥. (وَيُضْجَعُ الْمُحْتَضَرُ لِجَنْبِهِ الأَيْمَنِ إِلَى الْقِبْلَةِ عَلَى الصَّحِيحِ) سوننەتە: ئەو کەسەی لە سەرەمەرگدایە لە سەر تەنیشتی ڕاستەی بەرەو قیبلە درێژ بکرێ لە سەر فەرموودەی ڕاست، ئینجا ئەگەر نەگونجا، ئەو کاتە لە سەر تەنیشی چەپە بەرەو قیبلە دەکرێ. (ڕووناکی رب العالمین ڕوونکردنەوە منهاج الطالبین)ص١١٠.

هەروەك لەم وێنە(١)دا دیارە

٦. (فَإنْ تَعذَّرَ لِضيقِ مَكَانٍ وَنَحْوِه أُلْقِيَ عَلَى قَفَاهُ وَوَجْهُهُ وَأَخْمُصَاهُ لِلْقِبْلَة) جا ئەگەر لە سەر تەنیشتی چەپەش زەحمەت بوو چونکە شوێنەکە تەنگ بوو هەروەها لەبەر هۆیەکی تر: وەك تەنیشتەکانی زامدار بێ، ئەو کاتە لە سەر پشت درێژ دەکرێ دەمو چاو و بنە پێیەکانی بەرەو قیبلە دەکرێن، واتە: شتێك لە بن پاشە سەری دادەنرێ، تاکو ڕووی بکەوێتە قیبلە [عَنْ أبي قَتادَةَ ﷺ أنَّ البراء بن معرور ﷺ أَوْصَى أَنْ يُوَجَّهَ إِلَى الْقِبْلَةَ لَمَّا اُحْتُضِرَ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَصَابَ الْفِطْرَةَ] رواه البيهقي ر ٦٨٤٣ وصححه الحاكم. (البراء) كە (صحابة) بوو لە کاتی سەرەمەرگدا وەسیەتی کرد ڕووی لە قیبلە بکەن، جا پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ڕەوشتێکی پاکی ئیسلامی وەدەست هێناوە. (ڕووناکی رب العالمین ڕوونکردنەوە منهاج الطالبین) ص١١٠.

٧. (وَيُلَقَّنُ الشَّهَادَةَ بلاَ إلْحَاحٍ) سوننەتە: لە حاڵەتی سەرەمەرگدا شەهادەی تەنها (لاَإلَهَ إلاَّاللهُ)ی لە لا بگوترێ (مُحَمَّدٌ رَسُولُ الله)ی لەگەڵ نەگوترێ.

لەکتابی (فقه العبادات) الشافعی دا هاتووە کە دەڵێ واسوننەتە ئەو تلقینە نەرمترین مەحرەمەکانی مردووەکە بگرێتە ئەستۆ ، تاکو بەزەیی پێدا بێ وا باشە میراتگر نەبێ نە وەك لە بەر ئارەزوی میرات لە تلقین دەرچێ واتە لە جیاتی تلقیت باسی میرات بکە بەڵام ئەگەر لە میراتگر زیاتر ئامادە نەبوون ئەو کاتە کامە بەزەیترە با ئەو تلقینی بەدات. ∴ نابێ ئەو تلقینە بە بەردەوامیش لە لای بەگوترێ، وە هەروەها فەرمانیشی پێنەکرێ: بڵێ: (لاَإِلَهَ إلاَّاللهُ). نەوەك لە ڕقو قینەوە بڵێ: نایڵێم. یان قسەیەکی تری ناشیرین بکا، بەڵکو ماوەیەك بێدەنگ دەبێ، ئینجا (لاَإِلَهَ إلاَّاللهُ)ی لە لا دەگوترێتەوە، تاکو گوێی لێ ببێو بیڵێ وە هەروەها بزانن کامە لەلای ئەو نەخۆشە خۆشەویستە با ئەو تلقینی بدات تاکو گوێڕایەڵێ بکا بە ووتنی. ئینجا ئەگەر جارێك گوتی: (لاَإِلَهَ إلاَّاللهُ)، هیچی تر بۆی دووبارە ناکرێتەوە، مەگەر لە دوای گوتنەکەی قسەیەکی تر بکا، ئەو کاتە بۆی دووبارە دەکرێتەوە، تاکو ببێتە ئاخیر قسەی لە دونیادا، چونکە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: [لَقِّنُوا مَوْتَاكُمْ لاَإِلَهَ إلاَّاللهُ] رواه مسلم ر ٢١٦٢, واتە: لە لای ئەو نەخۆشانەتان کە نزیکە بمرن،

(لاَإِلَهَ إلاَّاللهُ) بلێن، [مَنْ كَانَ آخرُ كَلاَمه لاَإِلَهَ إلاَّاللهُ، دَخَلَ الْجَنَّةَ] رواه ابوداود باسناد حسن ر٣١١٨. واته: هەر كەسێك دوا گۆتەی لە دونیادا (لاَإِلَهَ إلاَّاللهُ) بێ، دەچێتە بەهەشت .

موسڵمانی بەڕێز ئەوەی ڕابردوو دەربارەی نەخۆشی موسڵمانان بوو، بەڵام ئەگەر نەخۆشی كافر چاوەڕوانی ئیسلامبوونی لێ دەكرا واجبە: هەردوو شەهادەی پێ بگوترێ، واتە: پێی بگوترێ: بڵێ: (أَشْهَدُ أَن لاَّإِلَهَ إلاَّاللهُ، وَأشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ الله). تاكو موسڵمان ببێ‌و بە موسڵمانی بمرێ.

[عَنْ أَنَس ﷺ: كَانَ غُلاَمٌ يَهُوديٌّ يَخْدُمُ النَّبيَّ ﷺ فَمَرض فَأَتَاهُ النَّبيُّ ﷺ يَعُودُهُ فَقَعَدَ عنْدَ رَأْسه فَقَالَ: أَسْلمْ. فَنظَرَ إلَى أَبيه وَهُوَ عندَهُ؟ فَقَالَ: أَطعْ أَبَاالْقَاسم،فَأَسْلَمَ، فَخَرَجَ النَّبيُّ ﷺ يَقُولُ: اَلْحَمْدُ للّه الّذى أَنْقَذَهُ منَ النَّار] رواه البخاری ر ١٣٥٦، كوڕێكی جولەكە خزمەتی پێغەمبەری ﷺ دەكردو نەخۆش كەوت، جا پێغەمبەر ﷺ هاتە سەردانی‌و لە لای سەری دانیشتو فەرمووی: ببە موسڵمان. كوڕەكەش تەماشەیەكی باوكی خۆی كرد، باوكەكەشی گوتی: گوێڕایەڵی باوكی قاسم ببە- واتە: بە قسەی پێغەمبەر ﷺ بكە- ئینجا كوڕەكە موسڵمان بوو و پێغەمبەر ﷺ چووە دەرەوەو دەیفەرموو: (اَلْحَمْدُ للّه الّذى أَنْقَذَهُ منَ النَّار) سوپاس بۆ ئەو خوایەی ئەو كوڕەی لە ئاگر ڕزگار كرد. (ڕووناكی رب العالمین ڕوونكردنەوە منهاج الطالبین)ص١١١.

٨. (وَيُقْرَأُ عنْدَهُ (يس)) سوننەتە: لە حاڵەتی سەرەمەرگدا سوڕەتی (یاسین)ی لەلا بخوێندرێ، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: [إقْرَأُوا عَلى مَوْتَاكُمْ: يس]رواه ابوداود ر ٣١٢١، سوڕەتی (یاسین) لە سەر ئەو نەخۆشانەتان بخوێنن كە نزیكە بمرن.

هەروەها سوننەتە سوڕەتی (الرعد)ش بخوێندرێ, بەڵام ئاگاداربە: هەركاتێك نەخۆشەكە گیانی دەرچوو و مرد، دروست نیە: قورئانی لە سەر بخوێندرێ تا دەشۆرێ، چونكە بە هۆی مردن غوسلی واجب بووە، هەروەك لە (شرح الحاوی)دا فەرموویەتی، هەروەها سوننەتە: پێش مردن كەم كەمەش ئاوی بدرێتێ، هەروەك لە زۆربەی سەرچاوەكاندا فەرموویانە. (ڕووناكی رب العالمین ڕوونكردنەوە منهاج الطالبین)ص١٢١.

عن عائشة قالت : وجع رسول الله صلى الله عليه وسلم ذلك اليوم فاضطجع في حجري فدخل علي رجل من آل أبي بكر وفي يداه سواك أخضر فنظر رسول الله صلى الله عليه وسلم نظرا عرفت أنه يريده قلت يا رسول الله أتحب أن أعطيك هذا السواك قال نعم قالت فأخذته فألنته ثم أعطيته إياه فاستن به كأشد ما رأيته استن بسواك قبل ثم وضعه ووجدت رسول الله صلى الله عليه وسلم يتفل في حجري فذهبت أنظر في وجهه فإذا بصره قد شخص وهو يقول بل الرفيق الأعلى من الجنة قلت خيرت فاخترت والذي بعثك بالحق قالت وقبض رسول الله صلى الله عليه وسلم. سنن النسائي الكبرى ر ٧١٠٤.

واتە: دایكی ئیمانداران بۆمان باس دەكە كە پێغەمبەرﷺ ئەو رۆژەی كە ئازاری بوو لە ژوورەكەی من بوو پیاوێك هات ژوورێ لە كەسوكاری ابی بكر سیواكی لەدەستی بوو پێغەمبەرﷺ تەماشای كرد زانیم كە داوادەكات وتم ئەی پێغەمبەری خواﷺ پێت خۆشە بۆت بێنم ووتی بەڵێ جا بۆم نەرم كرد دامە دەستی بەڵام هیچ جارێك پێغەمبەرمﷺ وا نەدی بوو زۆر وا سیواك بكات جا داینا پاشان جووم تەماشای روخسارم كرد دەیووت بل الرفیق الأعلی من الجنة وتم سوێند بێ بەو خوای كە تۆی نارد جاكترینت هەڵبژارد جا گیانی پاكی بە خوای گەورە سپارد.

جا موسڵمانی بەرێز كەوابوو لەم فەرموودەدا ئەوەمان بۆ دەردەكەوێت كە سیواك سوننەت پێش مردن وە هەندێك لە زاناكان دەفەرموون روح كێشان ئاسان دەكات.

٩. (وَلْيُحْسِنْ ظَنَّهُ بِرَبِّهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى) با نەخۆشەكە دڵو بۆچوونی خۆی جوان بكا دەرهەق بەخوای خۆی، واتە: دڵ و بۆچوونی ئەوها بێ: كە خوای گەورە لێ خۆش دەبێ‌و ڕەحمی پێ‌دەكا، پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: [لاَيَمُوتُ أَحَدُكُمْ إِلاَّ وَهُوَ يُحسِنُ الظَّنَّ بِاللَّهِ تَعَالَى] رواه مسلم ر ٧٤١٢، هەر یەكێكتان تەنها لەو حاڵەتەدا بمرێ: كە دڵو بۆچوونی خۆی جوان بكا دەرهەق بەخوای گەورە. كەوابو: سوننەتە: ئەوانەی لە لای نەخۆشەكەنە، ئەوانیش دڵخۆشی بكەنو تەماعی ڕەحمی خوای بخەنە ناو دڵ، هەروەك لە سەرچاوەكاندا فەرموویانە.

[پاش مردن]

هەر كاتێك یەكێك مرد پێویستە ئەمانەی بۆبكرێت.

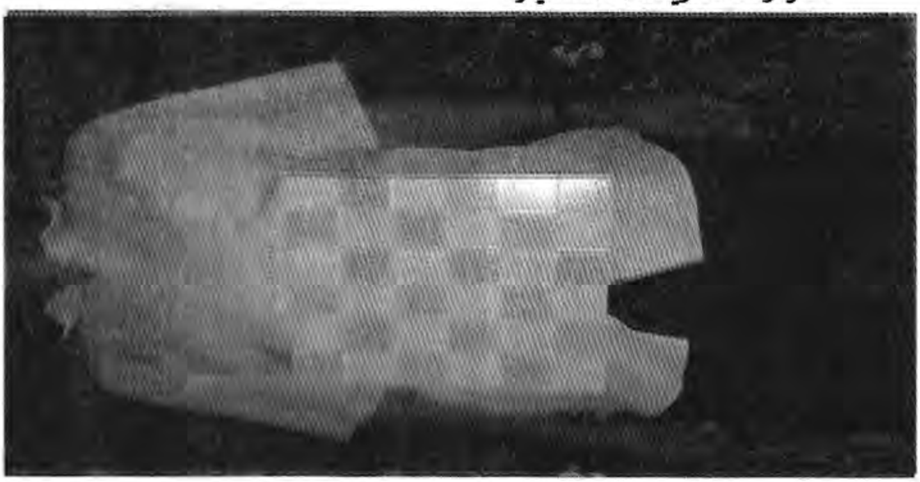
١. (فأذا مات غُمِّضَ وَشُدَّ لَحْيَاهُ بعصَابَة) ئەگەر مرد چاوەكانی دەچوقێندرێنەوە [عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِی اللهُ عَنْهَا: دَخَلَ رَسُولُ اللهِﷺ عَلَى أَبِی سَلَمَةَ‌ﷺ وَقَدْ شَقَّ بَصَرُهُ، فَأَغْمَضَهُ ثُمَّ قَالَ: إِنَّ الرُّوحَ إِذَا قُبِضَ تَبِعَهُ الْبَصَرُ]رواه مسلم ر ٢١٦٩، پێغەمبەرﷺ هاتە لای (أبی سلمه) كە مردبو و چاویشی كرابۆوە، جا پێغەمبەرﷺ چاوەكانی بۆ چوقاندەوەو فەرمووی: كاتێ گیان لە لاشە وەردەگیرێ، چاو بە دوایدا دەڕوانێ ئایا بۆ كوێ دەڕوا.ئینجا بزانە: سوننەتە: لە حاڵەتی چوقاندنەوەدا بڵێ: (بِسْمِ اللهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللهِﷺ). هەروەك لە سەرچاوەكاندا فەرموویانە. هەردوو شەویلەكانی مردووەكە دەبەسترێن بە پارچە پەڕۆكێكی پانو بە لای سەرەوەی سەری دەبەسترێتەوە چونكە ئەگەر دەمی كراوە بێ، شتی دەڕواتە ناوەوەی. (رووناكی رب العالمین ڕوونكردنەوە منهاج الطالبین)ص١٢١. هەروەك لە وێنە(٢)دا دیارە

٢. (وَلُيِّنَتْ مَفَاصِلُهُ) نەرم كردنى جومگەكانى ، واتە: باسكەكانى بەرەو قۆڵەكانى دەبردرێنو دەگەڕێندرێنەوە، قاچەكانیشى بەرەوە ڕانەكانىو دەبردرێنو دەگەڕێندرێنەوە، تاكو لاشەى نەرم بێ بۆ شۆردنیش ئاسان بێ. (ڕووناكى رب العالمین ڕوونكردنەوە منهاج الطالبین)ص١٢١.

٣. (وَوُضِعَ عَلَى بَطْنِهِ شَيْءٌ ثَقِيلٌ) سوننەتە: شتێكى گران لە سەر زگى مردووەكە دابنرێ وەك شیر یاخود ئاسن، هەروەك (الحاوى الكبير الماوردى) ج٣ ص٤ باس كراوە. واتە بەئەندازەى كاشیەك تاكو فوو نەدرێو هەڵنەئاوسێ، بەڵام نابێ قورئانو كتێبەكانى ئایینى لە سەر دابندرێ، هەروەك لە سەرچاوەكاندا فەرموویانە.

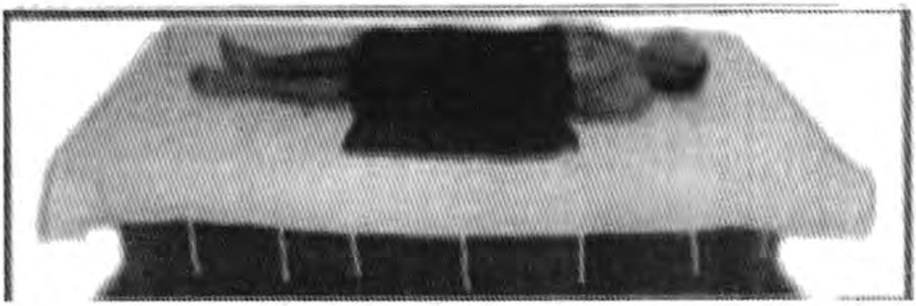
هەر وەك لە وێنەد(٣)دا دیارە

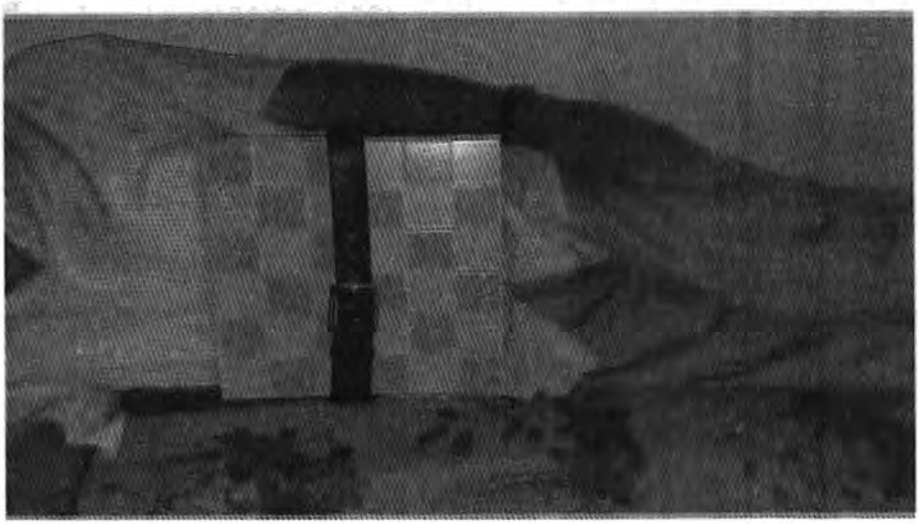
٤. (وَسُتِرَ جَمِيعُ بَدَنِهِ بِثَوْبٍ خَفِيفٍ) داپۆشینى هەموولاشەى مردوو لەسەرى تاكو بنى پێى بە بەتانیەكى تەنك یاخود سەرجەف پاش جل لەبەر داكەندنى واتە نە وەك پاش مردنى شتى پیسى لێ دەرچووبێ. هەروەك لە(الحاوى الكبير الماوردى) ج٣ ص٨ باس كراوە تاكو ئامادەبێت بۆ شۆرین.

٥. (وَوُضِعَ عَلَى سَرِيرٍ وَنَحْوِهِ) سوننەتە:مردووەكە لە سەر تەختەیەك دابندرێ یان

شتێكی تری وەك تەختە بێت لەبەر ئەوەی تاكو لاشەی لەسەر خاك تێك نەچێ وە لە زیندەوریش بە دوور بێت .هەروەك لە(الحاوی الكبیر الماوردی) ج ٣ ص٨ باس كراوە
هەر وەك لە وێنە(٤)دا دیارە

٦. (وَوُجِّهَ لِلْقِبْلَةِ كَمُحْتَضَرٍ) سوننەتە:پاش مردن ڕووی مردووەكە لە قیبلە بكرێت ئینجا بزانە: ئەگەر گونجا لە سەر تەنیشتێكی درێژ بكرێ، ئەوە شتە گرانەكەی بە داوێك، یان بە پەڕۆكێك لە سەر زگی دەبەسترێ، ئەگەر نا: لە سەر پشت بەرەو قیبلە دەكرێ و شتە گرانەكەشی لە سەر دادەندرێ، هەروەك لە (تحفە)و (نهایة)دا ڕوون كراوەتەوە. هەر وەك لە وێنەی (٥)دا

٧. (وَيَتَوَلَّى ذَلِكَ أَرْفَقُ مَحَارِمِهِ) سوننەتە: ئەو کارانەی ڕابردوو بگرێتە ئەستۆ نەرمترین مەحرەمەکانی مردووەکە، تاکو بەزەیی پیّدا بیّ، ئینجا پیاو بۆ پیاو، ئافرەت بۆ ئافرەت، هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرموویانە. (ڕووناکی رب العالمین ڕوونکردنەوە منهاج الطالبین)ص١٣١.

٨. (يُبَادَرُ بِقَضَاءِ دَيْنِ الْمَيِّتِ وَوَصِيَّتِهِ) ئیمامی (النواوی) دەفەرمویّ سوننەتە پەلە بکریّ بە دانەوەی قەرزی مردووەکە، جا ئەگەر بگونجیّ، با پێش شۆردنو واجبەکانی تر قەرزەکەی بدەنەوە، چونکە پێغەمبەرﷺ دەفەرمویّ: [نَفْسُ الْمُؤْمِنِ مُعَلَّقَةٌ بِدَيْنِهِ حَتَّى يُقْضَى عَنْهُ]حديث صحيح رواه الترمذیّ ر ١٠٧٨، گیانی مرۆڤی ئیماندار بە هۆی قەرزەکەی قەدەغە دەکریّ: لە چونە بەهەشت تا قەرزەکەی بۆ دەدرێتەوە. جائەگەر نەگونجا زوو قەرزەکان بدرێنەوە، ئەو کاتە خزمێکی مردووەکە با داوا لە خاوەن قەرزەکان بکا: قەرزەکان حەوالەی ئەستۆی وی بکەن، تاکو لە ئەستۆی مردووەکە لابچیّ، هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرموویانە هەروەها سوننەتە: بە پەلە وەسیّتەکانی جیّبەجیّ بکەن، تاکو زوو خێرەکەی بگاتیّ.

٩. (وَيَجُوزُ لأَهْلِ الْمَيِّتِ وَنَحْوِهِمْ تَقْبِيلُ وَجْهِهِ) دروستە بۆ خزمەکانی مردووەکەو ئەوانەی وەك ئەوانیش: کە دۆستەکانیەتی ڕووی مردووەکە ماچ بکەن [عَنْ عَائِشَةَ رَضِي اللهُ عَنْهَا: أَنَّ أَبَابَكْرٍ﷛ قَبَّلَ وَجْهَ النَّبِيِّﷺ بَعْدَ مَوْتِهِ]رواه البخاری ر ٤٤٥٧ ، ئیمامی (أبوبكر) ڕووی پێغەمبەریﷺ ماچ کرد لە دوای وەفاتی. (ڕووناکی رب العالمین ڕوونکردنەوە منهاج الطالبین)ص١٥٠.

١٠. (وَلاَ بَأْسَ بِالإِعْلاَمِ بِمَوْتِهِ لِلصَّلاَةِ وَغَيْرِهَا) هیچ نا پەسند نیە بە هۆی بانگەوازی کردن بە مردنی مردووەکە تاکو خەڵك بزانیّو بێن نوێژی لە سەر بکەن جگە لە نوێژیش: وەك دوعا بۆ کردنو ناشتنو ئەو جۆرە شتانە .

١١. (بِخِلاَفِ نَعْيِ الْجَاهِلِيَّةِ) بە پێچەوانەی پێداهەڵگوتنی سەردەمی نەفامی پێش ئیسلام، چونکە پێدا هەڵگوتن نا پەسندە، واتە نابیّ بانگەوازەکە بە سەردولکەو

پێداهەلگۆتنێکی نا شەرعی بێت بەسەر مردووەکە وەك بە هاوارەوە بڵێ پشتەوپەنامان مرد یان بڵێ سەرداری ماڵمان مرد...هتد. ئەو جۆرە پێداهەلگۆتنانە لە بێ باوەڕی نزیکمان دەکاتەوە خوا بە دوورمان بخات لەو جۆرە کەسان ئامین.

[چۆن مردوو دەشۆرێ]

موسڵمانی بەڕێز: ئەم بابەتە دەتوانم بڵێم لە هەمووان گرینگترە جا زۆر بە ووردی بخوێنەوە.

تێبینی: لەسەرەتای شۆردن و تا لە گۆرنانیش نابێ بە هیچ شێوەیەك عەورەتی مردوو دیار بێت یان دەستی لێ بدرێت بەبێ پەرۆك لەدەست کردن یاخود دەستەوانە لەبەر ئەوەی حەرامە.

جا مامۆستا عبدالکریم مدرس بەم شیعرە باسی مردوو شۆر دەکات(ڕێگای بەهەشت بە هۆنراوەو پەخشان لاپەرە ٢٥)

شەخسی مردوو شۆر با زۆر ئەمین بێ
جێگەی باوەڕو خاوەنی دین بێ
وەزعێکی باشی لە مردوو بینی
بیگێرێتەوە زۆر بە ئەمینی
عەیبێکی لێ دی سڕی داپۆشی
مەگەر فاسق بێ و بۆ شەڕ تێکۆشێ
ئەوە باس بکا بۆ موسڵمانان
ئەر نەبێ بەهۆی فیتنەی نیوانیان

١. (وَيُبَادَرُ بِغُسْلِه إِذَا تُيُقِّنَ مَوْتُهُ) سوننەتە: پەلە بکرێ بە شۆردنی مردووەکە هەر کاتێك مردنەکەی بێگومان بوو، بەڵام ئەگەر مردنەکەی بێگومان نەبو، وەك

کتوپڕ مردبێ، یان ترسابێ، یان له شوێنێکی بەرز کەوتبێ، ئەو کاتە دروست نیە پەلە بکرێ، بەڵکو واجبە: چاوەڕوان بکرێ تا دڵنیایی دەبێ: کە مردوە، هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرمووبانە.

٢. (وَغُسْلُهُ وَتَكْفِينُهُ وَالصَّلاَةُ عَلَيْهِ وَدَفْنُهُ فُرُوضُ كِفَايَةٍ) شۆردنی مردووەکە کفن کردنی نوێژ لە سەرکردنی ناشتنی هەر چواریان واجبن بە (فَرْضُ الْكِفَايَةِ)، بە (إجماع)ی زانایانی ئیسلام: لە سەر گشت کەسێك کە هەواڵی مردنەکەی گەیشتبێتێ هەروەك لە زۆربەی سەرچاوەکاندا فەرموویانە. جا موسڵمانی بەڕێز بزانە کە پێغەمبەرمانﷺ چە دەفەرموێ " فُرِضَ عَلَى أُمَّتِي غَسْلُ مَوْتَاهَا وَالصَّلاَةُ عَلَيْهَا وَدَفْنُهَا" الحاوی الکبیر فی فقه الشافعی ج ٣ ص ٦.: واتە فەرزە لە سەر ئومەتم شۆردنی مردووەکانیان و نوێژ لەسەر کردنیان و لە گەڵ لە گۆڕنان.الماوردی دەڵێ کەوا بوو فەرزە لە سەر هەموو موسڵمانان شۆردن ونوێژ و لە گۆڕنان بزانن. ئەم داواکاریە هەمووان دەگرێتەوە بەڵام هەر کەسێ پێ هەڵسا فەرزە کە لە سەروانیتر لا دەچێ .جا بزانە پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ فەرزە واتە دەبێ بشزانی جۆن مردوو دەشۆرێ یا کفن دەکرێت ویان جۆن لە گۆڕدەنرێت لەبەر ئەوەی ئەگەر لە شوێنیك بوی کەس شارەزای تیدا نەبوو واتە نەخوێندەواربوون ئەو کاتە چی دەکەی ئەگەر نەزانی.

٣. (وَأَقَلُّ الْغُسْلِ تَعْمِيمُ بَدَنِهِ بَعْدَ إِزَالَةِ النَّجَسِ) کەمترینی شۆردنی مردووکە واجبەکەی پێ پێك بێ ئەمەیە بە ئاوێکی پاك گشت لاشەی بگرێتەوە، یەك جار لە دوای لادانی پیسی لە لاشەی مردووەکە، ئەگەر پیسی پێوە بێ .

٤. (وَلاَ تَجِبُ نِيَّةُ الْغَاسِلِ فِي الأَصَحِّ) نیەتهێنانی مردووشۆرەکە واجب نیەو مەرج نیە بۆ دروستبوونی شۆردنەکە لە فەرموودەی ڕاستتردا، چونکە مەبەست لەم شۆردنە پاکی یە،

٥. (فَيَكْفِي غَرَقُهُ أَوْ غُسْلُ كَافِرٍ) بە فەرموودەی بێ‌هێز ئەوەندە بەسە: مردووەکە نقوم ببێتە ناو ئاو یان کافرێك بیشۆرێ، چونکە مەبەستەکە پێك دێ.

٦. (قُـلْـتُ: الصَّحِيحُ الْمَنْصُوصُ: وُجُوبُ غُسْلِ الْغَرِيقِ وَاللهُ أَعْلَمُ) ئیمامی(النواوی) دەفەرموێ دەقی فەرمودەی ڕاست ئەمەیە واجبە مرۆڤی لە ئاودا خنکاو بشۆرێ (وَاللهُ أَعْلَم) چونکە شۆردنەکە لە سەر ئێمە واجبە، کەوابو: بە کرداری ئێمەی زیندوو نەبێ دروست نابێ، کەواتە: دروستە منداڵی فامیدەش مردووەکە بشۆرێنێ، هەروەك لە (تحفة)و (نهاية)دا فەرموویانە.

٧. (وَالأَكْمَلُ وَضْعُهُ بِمَوْضِعٍ خَالٍ مَسْتُورٍ عَلَى لَوْحٍ) تەواوترینی شۆردنی مردووکە سوننەتەکانیشی ئەنجام بدرێن ئەمەیە بۆ شۆردن لە شوێنێکی چۆڵ دابندرێ، جگە لە مردووشۆرەکەو یارمەتیدەرەکانی، کەسی تری لێ نەبێ شوێنەکە داپۆشراو بێ‌و خەڵك نەیبینێ، کەوابو: وا باشترە لە ژێر بانێکدا بشۆرێ لە سەر تەختێك، یان تاتەشۆرێك بشۆرێ، تاکو پرۆشکە ئاوەکانی پێ‌نەکەونەوە.

٨. (وَيُغَسَّلُ فِي قَمِيصٍ) سوننەتە: لە ناو کراسێکی کۆندا بشۆرێ، واتە: دەستەکانی بباتە ژێر کراسەکە، جا ئەگەر کراس دەست نەکەوت، یان نەگونجا تێیدا بشۆرێ، ئەو کاتە واجبە: عەورەتی مردووەکە بە جلێکی تر داپۆشرێ، چونکە لە مردووشۆرەکەش‌و لە یارمەتیدەرەکەشی حەرامە: تەماشای عەورەتی مردووەکە بکەن،

٩. (بِمَاءٍ بَارِدٍ) سوننەتە: بە ئاوێکی سارد مردووەکە بشۆرێ، بەڵام ئەگەر مردووەکە چڵکن بوو، یان زۆر سەرما بوو، ئەوکاتە ئاوەکە نەختێك گەرم دەکرێ. هەروەك لە (المجموع)و(اعانة)دا باس کراوە. (رووناکی رب العالمين ڕوونکردنەوە منهاج الطالبين)ص١٤١.

١٠. (وَيُجْلِسُهُ الْغَاسِلُ عَلَى الْمُغْتَسَلِ مَائِلاً إِلَى وَرَائِهِ) سوننەتە: مردووشۆرەکە مردووەکە دابنیشێنێ لە سەر شوێنی مردووشۆردن سوننەتە: لە دانیشتاندنەکەدا نەختێك بەرەو لای پشتەوە خواری بکاتەوەوەهەر وەك لە وێنەی(٦)دا دیارە

١١. (وَيَضَعُ يَمِينَهُ عَلَى كَتِفِهِ) دەستە ڕاستەکەی خۆی لە سەر شانی ڕاستەی مردووەکە دابنێ. سەیری وێنەی(٦)بکە

١٢. (وَإِبْهَامَهُ فِي نُقْرَةِ قَفَاهُ) پەنجە گەورەکەشی لە ناو نەویایی پشت ملی دابنێ، تاکو سەری بە لادا نەچێ سەیری وێنەی (٦) بکە

١٣. (وَيُسْنِدُ ظَهْرَهُ إِلَى رُكْبَتِهِ الْيُمْنَى) پشتی مردووەکەش پاڵ وە نەژنۆ ڕاستەکەی خۆی بدا. سەیری وێنەی (٦) بکە

١٤. (وَيُمِرُّ يَسَارَهُ عَلَى بَطْنِهِ إِمْرَاراً بَلِيغاً لِيَخْرُجَ مَا فِيهِ) دەستەچەپەی خۆی بە سەر زگی مردووەکەدا بێنێ بە پێداهێنانێکی زۆر تاکو ئەو پیسیەی لە زگی دایە بێتە دەرەوە، نەوەك لە دوای شۆردن بێتە دەرەوە، ئینجا لەو حاڵەتەشدا یارمەتیدەرەکە ئاوێکی زۆر بە سەر پیسیەکە دادەکا، تاکو زوو لابچێو بۆنی نەبێ، هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرموویانە. سەیری وێنەی (٤) بکە

١٥. (ثُمَّ يُضْجِعُهُ لِقَفَاهُ) ئینجا لەدوای دەست پێداهێنانەکە،مردووەکە لە سەر پشت درێژ دەکا،بەڵام لای سەری بەرزتر بێ .

١٦. (وَيَغسِلُ بِيَسَارِهِ وَعَلَيهَا خِرقَةٌ سَوأَتَيهِ) ئینجا بە دەستەچەپەی خۆی تارەتی مردووەکە دەکا لەو حاڵەتەدا واجبە: دەستەکەی لە ناو پەڕۆکێك، یان دەستەوانەیەك دابنێ هەردوو عەورەتەکانی مردووەکە دەشوا، واتە: پێشەوەو پشتەوەی و دەوروبەرەکەیان چونکە حەرامە: بە دەستی ڕووت دەست لە عەورەتی مردووەکە بدا، هەروەك لە زۆربەی سەرچاوەکاندا فەرموویانە.

ئاگاداری: پاش پاکردنەوەی ناو زگی مردووەکە دەبێ پەڕۆکی سەر عەورەتی مردووەکە بگۆڕێ بە پارچە پەڕۆکێکی تر پاك بێت تاکو ئامادە بێت بۆ تەواو کردنی شۆردنەکە لەبەر ئەوەی پیس بووە.

١٧. (ثُمَّ يَلُفُّ أُخرَى) ئینجا دەستەوانەیەك یان پارچە پەڕۆکێکی تر لە دەستی دەکا کە پاك بێت.

١٨. (وَيُدخِلُ أُصبُعَهُ فَمَهُ وَيُمِرُّهَا عَلَى أَسنَانِهِ)پەنجەی شادەی دەستە چەپی خۆی دەنێتە ناو دەمی مردووەکە بە سەر ددانەکانی دا دێنێ و بە ئاو بۆی پاك دەکاتەوە.ئینجا بزانە: واباشە بە دار سیواك ددانی مردووەکە پاك بکاتەوە هەروەك لە(حاشية الجمل) باس کراوە. لەبەر ئەوەی سیواك کردن خێری زۆرە.

ئاگاداری: نابێ ددانەکانی لێك بکرێتەوە واتە شەویلاکی سەروەوخوارەو ئەگر توندبوو هەروەك لە (الشرواني)دا فەرموویەتی.

١٩. (وَيُزِيلُ مَا فِي مِنخَرَيهِ مِن أَذًى) بە پەنجەی بچکۆڵەشی پیسی ناو لووتی لادەبا.

٢٠. (وَيُوَضِّئُهُ كَالحَيِّ) سوننەتە: دەستنوێژێکی تەواو بۆ مردووەکە بگرێ وەکو دەستنوێژی مرۆڤی زیندوو: لە واجبو سوننەتەکاندا ئینجا بزانە: لە سەر مردووشۆرەکە واجبە نیەتی دەستنوێژی سوننەت بۆ مردووەکە بێنێ، هەروەك لە (الشرواني)دا فەرموویەتی. هەر وەك لەم وێنەدا دیارە(٧)

٢١. (ثُمَّ يَغْسِلُ رَأْسَهُ ثُمَّ لِحْيَتَهُ بِسِدْرٍ وَنَحْوِهِ) ئینجا لە دوای دەستنوێژ سەری مردووەکە دەشوا ئینجا ڕیشی مردووەکە دەشوا بەسیدر یان شتێکی وەك سیدر کەف بکا وەك سابوون. هەر وەك لە وێنە(٨)و (٩)دا دیارە.

٢٢. (وَيُسَرِّحُهُمَا بِمِشْطٍ وَاسِعِ الأَسْنَانِ بِرِفْقٍ) سەرو ڕیشی مردووەکە شانە دەکا بە شانەیەکی ددان بەرین بە نەرمیو لەسەرخۆ. کەوابو حەرامە بەشانەیەکی نێوان وورد ببێتە ئەوی موی سەرو ریشی زۆر لێبکرێتەوە هەروەك لە(الشرواني)دا فەرموویەتی. وە لە فەرموودەیەك پێغەمبەرمانﷺ پێمان دەفەرمێ کە چۆن مردووەکانمان سەرو ریشیان رێك و پێك بکەین. «اصْنَعُوا بِمَيِّتِكُمْ مَا تَصْنَعُونَ بِعَرُوسِكُمْ» الحاوى الكبير الماوردى ج٣ص٢٢. واتە چە لە زاوا دەکەن لە ڕووی جوانی ریش و ڕووخساری لە کاتی ژن هێنانی واش لە مردووەکەتان بکەن.

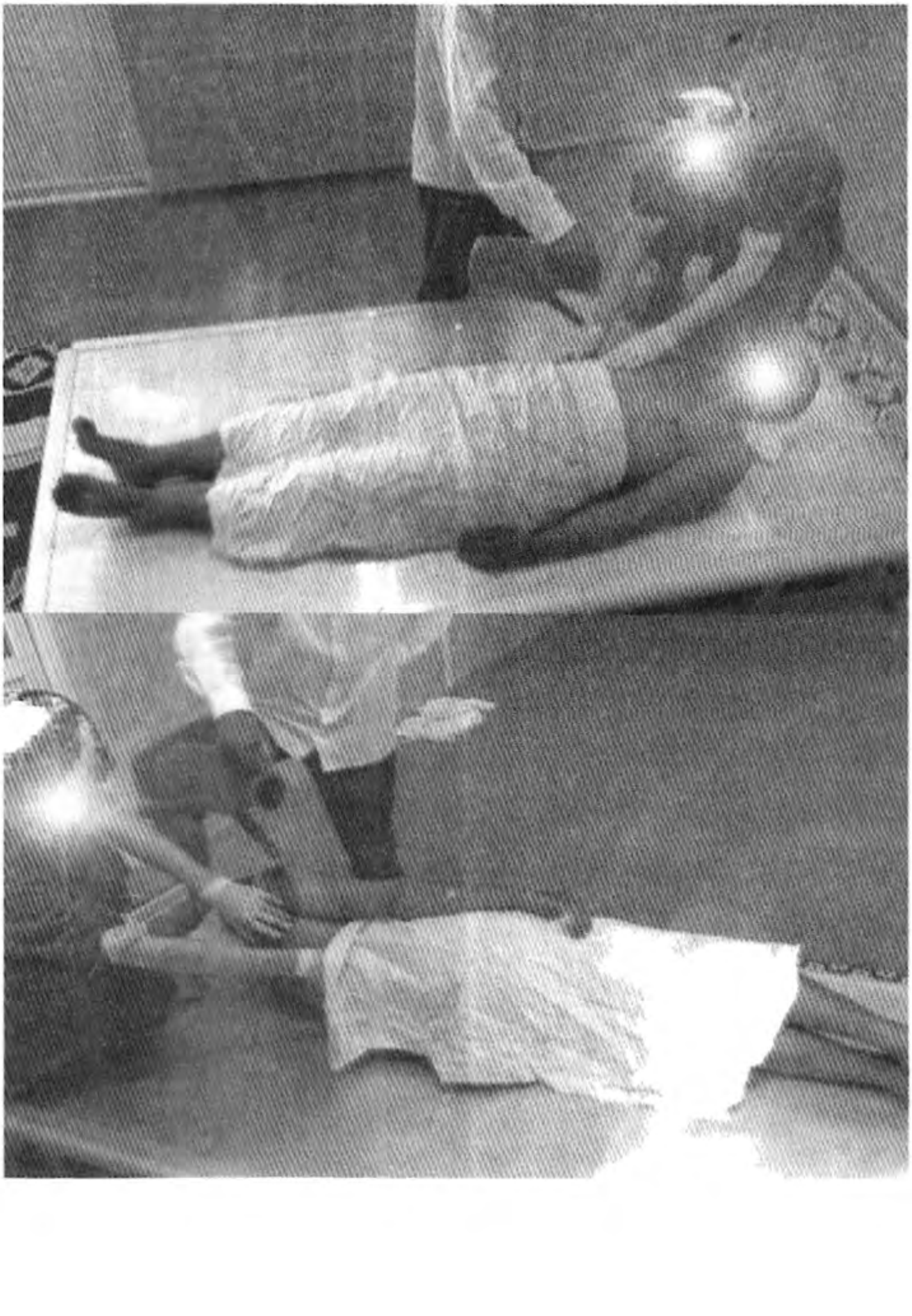
٢٣. (وَيَرُدُّ الْمُنْتَتَفَ إِلَيْه) ئەو موانەی هەڵکەندراون دەگەڕێندرێنەوە لای مردووەکەو لە ناو کفنەکەی دادەندرێ، واتە: فڕێ نادرێن.

٢٤. (وَيَغْسِلُ شِقَّهُ الأَيْمَنَ) لای ڕاستەی مردووەکە دەشوا، لە پێشەوەڕا: لە ئەستۆی تا پێ‌ی. هەر وەك لە وێنەی (١٠)دا دیارە.

٢٥. (ثُمَّ الأَيْسَرَ) ئینجا لای چەپەی دەشوا، لە پێشەوەڕا: لە ئەستۆی تا پێ‌ی

٢٦. (ثُمَّ يُحَرِّفُهُ إِلَى شِقِّهِ الأَيْسَرِ) ئینجا مردووەکە وەردەگێڕێ بۆ سەر تەنیشی چەپەی. نابێ بە هیچ شێوەك عەورەتی مردوو دیار بێت تا کۆتای کفن کردنی لەبەر

ئەوەی حرامە. هەر وەك لە وێنەی (١١) دا دیارە.

٢٧. (فَيَغْسِلُ شِقَّهُ الأَيْمَنَ مِمَّا يَلِي الْقَفَا وَالظَّهْرَ إِلَى الْقَدَمِ) تەنیشی ڕاستەی مردووەکە دەشوا لە پشتەوەڕا، لای پشت ملو پشتی تا دەگاتە پێی مردووەکە. سەیری وێنە (١١)بکە.

٢٨. (ثُمَّ يُحَرِّفُهُ إِلَى شِقِّهِ الأَيْمَنِ فَيَغْسِلُ الأَيْسَرَ) ئینجا مردووەکە وەردەگێڕێتە سەر تەنیشتی ڕاستەی لای چەپەی دەشوا لە پشتەوەڕا: لە پشت ملی تا پێی، هەر وەك لە وێنەی (١٢)دا دیارە ئینجا بزانە: حەرامە مردوو لە سەر زگ واتە: لای دەمو چاو درێژ بکرێ، هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرموویانە. وەهەروەها ابی هریرە ڕەزای خوای لەسەر بێت دەفەرمووی (رأى رسول الله صلى الله عليه و سلم مضطجعا على بطنه فقال إن هذه ضجعة لا يحبها الله)رواه الترمذي ر٢٧٦٨. واتە پێغەمبەرﷺ یەکەکی بینی لە سەر زگ پاڵی داوەتەوە پێ فەرموو خوا ئەو کارەی خۆش ناوی لە فەرموودەیەکی تر دا دەفەرموی لێان توڕەیە کەوا بوو بۆ زیندو ومردوو وەك یەکە والله اعلم.

٢٩. (كَذَلِكَ فَهَذِهِ غَسْلَةٌ) ئەو شۆردنانەی دوای شۆردنی سەرو ڕیشی تا ئێرە تەنها بە یەك شۆردن دەژمێردرێو واجبەکەشی پێ تەواو دەبێ.

٣٠. (وَيُسْتَحَبُّ ثَانِيَةٌ وَثَالِثَةٌ) سوننەتە شۆردنێکی تری دووەمو سێیەم، بەو شێوەی باسمان کرد، جا ئەگەر بە سێ جار پاك نەبۆوە، واجبە: زیاتر بشۆرێ، سوننەتە شۆردنەکانیش تاك بن .

٣١. (وَأَنْ يُسْتَعَانَ فِي الأُولَى بِسِدْرٍ أَوْ خِطْمِيٍّ ثُمَّ يُصَبُّ مَاءٌ قَرَاحٌ مِنْ فَرْقِهِ إِلَى قَدَمِهِ بَعْدَ زَوَالِ السِّدْرِ) سوننەتە لەو سێ جارانەدا لە شۆردنەکەی یەکەمیاندا یارمەتی ئاوەکە بدرێ بە یەکێك لەو دووانە، واتە: یان بە شتێکی تر، کە کەفی هەبێو چڵك لا ببا: وەکو سابوونو تایت ئینجا لە هەر جارێك لەو سێ شۆردنانە ئاوێکی پاکی بێ گەرد بە سەر مردووەکەدا دەکرێ لە تۆقی سەریەوە تا پێی مردووەکە پاش لابردنی سیدر، یان کەفەکەی سابوون بە ئاو، واتە: لابردنی کەفەکە بە شۆردن ناژمێردرێو بە بەر واجب ناکەوێ، چونکە بە هۆی کەفەکە ئاوەکە گۆڕاوەو لە کار کەوتوە، هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرموویانە. سەیری وێنە (٩)بکە. (ڕووناکی رب العالمین ڕوونکردنەوە منهاج الطالبين)ص١٦١.

٣٢. (وَأَنْ يَجْعَلَ فِي كُلِّ غَسْلَةٍ قَلِيلَ كَافُورٍ) سوننەتە: لە گشت جارێکی شۆردنەکەدا لە ناو ئاوە بێ گەردەکە بکا کەمێکی کافوور، کە ئاوەکە نەگۆڕێو لە کاری نێخێ، تاکو لاشەی مردووەکە توند بکاو بە هۆی بۆنەکەشی مێشو مەگەز لێ دوور کەوێتەوە، ئینجا بەڵگەی ئەو شێوەیەی ڕابردوو، ئەم حەدیسە: [عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَرَضي اللهُ عَنْهَا: قَالَ رَسُولُ اللهِﷺ فِي غَسْلِ ابْنَته: إِبْدَأْنَ بِمَيَامِنِهَا وَمَوَاضِعِ الْوُضُوءِ مِنْهَا] وفي رواية: [إغسِلْنَهَا ثَلاثاً أَوْ خَمْساً أَوْ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ وَاجْعَلْنَ فِي الآخِرَةِ كَافُوراً، فَلَمَّا فَرَغْنَا آذَنَّاهُ فَأَلْقَى إِلَيْنَا حِقْوَهُ، فَقَالَ: أَشْعِرْنَهَا إِيَّاهُ، فَضَفَرْنَا شَعْرَهَا ثَلاثَةَ قُرُونٍ وَأَلْقَيْنَاهَا خَلْفَهَا] صحيح البخاري ر١٢٥٤، پێغەمبەرﷺ دەربارەی شۆردنی (زينب)ی کیژی، فەرمووی: لە شۆردندا دەست بە لای ڕاستەکانی بکەنو

دەست بە شوێنەکانی دەستنوێژ بکەن، سێ جار، یان پێنج، یان زۆرتر بە ئاو و بە سیدر بیشۆن، لە شۆردنی کۆتایشدا نەختێك کافوور تێکەڵی ئاوەکە بکەن. (أم عطیە) دەفەرموێ: کە شۆردنەکەمان تەواو کرد، پێغەمبەرمانﷺ ئاگادار کرد، ئەویش پەشتەماڵە پیرۆزەکەی خۆی دایە دەستمانو فەرمووی: لە بن کفنەکەدا لێ وەرپێچن واتە: تاکو بەرەکەتی پێ بگا ئینجا مووەکانی سەریشی پاش شانەکردن بۆمان کردنە سێ پەلکە کەزیو بە لای پشتەوەی سەریدا بۆمان شۆڕ کردنەوە.ئینجا سوننەتە لە دوای شۆردن: دووبارە جومگەکانی نەرم بکرێنەوەو زۆر باش ووشك بکرێتەوە، تاکو کفنەکەی تەڕ نەبێ.

٣٣. (وَلاَ يُقَرَّبُ الْمُحْرِمُ طِيباً) حەرامە: بۆنی خۆش نزیك ئەو مردووە بێخرێ: کە لە ئیحرامدا مردوە، کەواتە: حەرامە ئاوی شۆردنیشی کافووری تێ بکرێ، یان بۆنی خۆش بە کفنەکەیدا بکرێ، هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرموویانە.

ئیحرام چیە :-
ئەو جۆرە پۆشەرەیە کە لە حج و عمرە لە بەردەکرێت هەروەك لەم دوو وێنەدا دیارە کە یەکێك بۆ حجە ئەویتر بۆ عمرە هیچ جیاوازیان نیە لە ڕووی لەبەر کردنیدا

٣٤. (وَلاَ يُؤْخَذُ شَعَرُهُ وَظُفْرُهُ) حەرامە: موو و نینۆکی ئەو مردووە لا ببردرێن: کە لە ئیحرامدا مردوە، جیاوازی نێر و مێ نیە .

نـیـنـۆك کـــردن و ســـەر بـــەر تـاشـیـن
مـەکـروهـە لـە بـۆ مـــردوو بـە پـێـیـی دیـن
بـەڵـکـو خـەتـەنـەیـش ئـەگـەر نـەکـرابـێ
وازی لـێ بـیـنـن قـەی نـاکـا بـا وابـێ

(ڕێگای بەهەشت لاپەرە ٢٥)

ئاگاداری: ئەگەر موسڵمانێك بە سوننەتنەكراوی مرد، دروست نیە: لە دوای مردن سوننەت بكرێ، بەڵام واجبە: گۆی ئەندامەكەو بن چەرمەكەی پاك بكرێتەوەو بە ئاو بشۆرێ، جا ئەگەر نەگونجا گۆیەكەو بن چەرمەكەی بشۆرێن، ئەو كاتە واجبە: لە دوای تەواوبوونی شۆردنی مردووەكە لە جیاتی نەشۆرانی ئەو ئەندامە تەیەممومیش بكرێ، هەروەك لە (تحفه)و (الشروانی)دا ڕوون كراوەتەوە.هەروەها واجبە بن نینۆكەكانی مردووەكە: بە داروچكەیەك پاك بكرێنەوەو چڵكی ناو مووەكانیشی پاك بكرێتەوە، جا ئەگەر چڵكەكە لانەدەچو، ئەو كاتە واجبە مووەكان واتە: هەم نینۆكەكان لابدرێن، هەروەك لە (نهایة)و (الشبراملسی)دا ڕوون كراوەتەوە.

ئینجا بزانە: بۆ ئەو نەخۆشەی مەترسی مردنی لێ دەكرێ وەها سوننەتە: نینۆكو ئەو مووانە لە خۆی لابدا: كە لابردنیان سوننەتە، هەروەك لە (المجموع) دا فەرموویەتی ج٥ ص٢٨٤[**عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ**ﷺ: **أَنَّ خُبَيْباً اسْتَعارَ مُوسى اسْتَحَدَّ بِهَا قَبْلَ قَتْلِه**]رواه البخاری، حەزرەتی (**خُبَيب**) پێش ئەوەی شەهید بكرێ، گوێزانێكی وەرگرتو مووەكانی خۆی پێ تاشین. (ڕووناكی رب العالمین ڕوونكردنەوە منهاج الطالبین)ص٢٠١.

٣٥. (**قُلْتُ: الأَظْهَرُ كَرَاهَتُهُ وَاللهُ أَعْلَمُ**) ئیمامی (**النواوی**) دەفەرموێ فەرموودەی بەهێزتر ئەمەیەناپەسندە: نینۆكو مووی ئەو مردووەش لێ بكرێنەوە: كە لە ئیحرامدا نەمردبێ (**وَاللهُ أَعْلَم**) چونكە لە هیچ حەدیسێكدا نەهاتوە.

٣٦. (**وَتُطَيَّبُ الْمُعْتَدَّةُ فِي الأَصَحِّ**) دروستە: ئەو ئافرەتەی لە (**عِدَّة**)دا مردوە، بۆنخۆش بكرێ لە فەرموودەی ڕاستتردا.

٣٧. (**وَلَوْ خَرَجَ بَعْدَهُ نَجَسٌ وَجَبَ إِزَالَتُهُ فَقَطْ**) جا ئەگەر لە دوای تەواوبوونی شۆردن، مردووەكە پیسیەكی لێ هاتە دەرەوە واجبە: تەنها پیسیەكە بشۆرێو هیچی تر واجب نیە.

ئاگاداری: ئەگەر مردووەکە کفن کرابێ‌و پیسیەکەی لێ هاتە دەرەوە، ئەو کاتە ئەو شوێنەی پیس بووە لە لاشەیو لە کفنەکەی، واجبە: هەردووکی بشۆرێن، هەرچەند لە دوای نوێژ لە سەرکردنیش بێ، هەروەك لە (تحفه)و(الشرواني)دا فەرموویانە.جا وا باشە هەموو کونەکانی لاشەی مردوو وەك کونی لووتی یان گوێچکەی ....هتد لۆکە دابنرێت نەوەك پیسی لێ دەرچێت .

٣٨. (وَلاَ يَنْظُرُ الْغَاسِلُ مِنْ بَدَنه إلاَّ قَدْرَ الْحَاجَة مِنْ غَيْرِ الْعَوْرَة) ناپەسندەو نابێ مردووشۆرەکە تەماشای لاشەی مردووەکە بکا تەنها ئەندازەی پێویستی نەبێ: وەك تەماشا بکا باش شۆراوە، یان نا. جا ئەو تەماشاکردنەش کە دروستە لە شوێنەکانی تری جگە لە عەورەت دروستە، چونکە تەماشاکردنی عەورەتو دەست لێدانی عەورەت بە دەستی ڕووت هەردووکیان حەرامن، هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرموویانە.
٣٩. (وَمَنْ تَعَذَّرَ غُسْلُهُ يُمِّم)هەر مردووێك نەگونجا بشۆرێ: لە بەر نەبوونی ئاو، یان مردووکە سووتابو، یان ڕزیبو، یان بە دەردێکی وەها مردبو: کەس نەدەوێرا بیشوا؟ نەوەك دەردەکەی تووش ببێ، لەو حاڵەتانەدا واجبە لەجیاتی شۆردن مردووەکە تەیەمموم بکرێ.

ئینجا بزانە **تەیەمموم چیە**: لەجیاتی بەکارهێنانی ئاو-لە دەستنوێژو غوسلدا- تۆزی گڵێکی پاك بەکار دێنی ئەویش تەنها ڕوخسارو هەردوو دەستەکانی مردوو لە گەڵ ئەنیشەکەکان بە تۆزی گڵەکە مەسح دەکرێن، هەروەك لە سەرچاوەکاندا ڕوونیان کردۆتەوە.

جا ئەم تەیەممومەی مردوو بۆ دروستبوون پەیوەندی بە لابردنی پیسیەوەنیە، هەروەك لە (المجموع)دا فەرموویەتی، بەڵام لە (تحفە)دا فەرموویەتی: بەو مەرجەی نەگونجێ پیسیەکە لابدرێ، چونکە ئەگەر بگونجێ، واجبە: پیسیەکە لابدرێ ئینجا تەیەمموم بکرێ، ئەگینا: تەیەممومەکە دروست نابێ.

٤٠. (وَيُغَسِّلُ الْجُنُبُ وَالْحَائِضُ اَلْمَيِّتَ بِلاَ كَرَاهَةٍ) دروسته: مرۆڤی جەنابەتدارو ئافرەتی زەیسانیو حەیزدار مرۆڤی مردوو بشۆن بە بێ‌هیچ ناپەسندیەك .

٤١. (وَإِذَا مَاتَا غُسِّلاَ غُسْلاً وَاحِداً فَقَطْ) هەرکاتێك جەنابەتدارو زەیسانیو حەیزدار مردن تەنها یەك غوسلیان بۆ دەکرێ: کە غوسلی مردنە هیچی تر، واتە: واجب نیە لەجیاتی جەنابەت، یان حەیز غوسلێکی تریان بۆ بکرێ.

٤٢. (وَلْيَكُنِ الْغَاسِلُ أَمِيناً) سوننەتە: مردووشۆرەکەو یارمەتیدەرەکەشی ئەمین بێو لێ‌ی دڵنیا بین: کە بە تەواوی مردووەکە دەشوا.

٤٣. (فَإِنْ رَأَى خَيْراً ذَكَرَهُ أَوْ غَيْرَهُ حَرُمَ ذِكْرُهُ إِلاَّ لِمَصْلَحَةٍ) ئەگەر چاکەیەکی لە مردووەکە بینی: وەك بۆنخۆشیو درەوشانەوەی ڕووخساری باسی بکا بەڵام ئەگەر شتێکی خراپی بینی: وەك ڕوو ڕەشیو بۆگەنی حەرامە باسی بکا تەنها لە بەر بەرژەوەندیەك نەبێ: وەك مرۆڤە مردووەکە بیدعەچی، یان فاسقو ظالم بێ، ئەو کاتە دروستە: باس بکا، تاکو خەڵك لێ‌ی ئاگادار بنو لە ترسانیش تۆبە بکەن.

٤٤. (وَلَوْ تَنَازَعَ أَخَوانِ أَوْ زَوْجَتَانِ أُقْرِعَ) ئەگەر دوو برا، یان دوو کوڕ لێیان بووە کێشە: بۆ شۆردن یان دوو ژن لێیان بووە کێشە پشکەیان بۆ دەکرێ: ناوی کامەیان دەرچو، ئەویان مردووەکە دەشوا .

٤٥. (وَالْكَافِرُ أَحَقُّ بِقَرِيبِهِ الْكَافِرِ) مرۆڤی کافر لەپێشترە بۆ وەرێکردنی مردووە کافرەکەی خۆی لە ڕووی شۆردنوکفن و ناشتن.

[باسی ئەو كەسانەی كە مردووشۆرن]

١. (وَيُغَسِّلَ الرَّجُلَ الرَّجُلُ وَالْمَرْأَةَ الْمَرْأَةُ) لە شەرعدا ئەوها داندراوە: پیاو پیاو دەیشوا ئافرەتیش ئافرەت دەیشوا .

٢. (وَيُغَسِّلُ أَمَتَهُ وَزَوْجَتَهُ وَهِيَ زَوْجَهَا) دروستە پیاو جاریەكەی خۆی بشوا هەروەها دروستە: مێرد ژنی خۆی بشوا [عَنْ عَائِشَةَرَضِيَ اللهُ عَنْهَا: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لَهَا: لَوْ مُتِّ قَبْلِي لَغَسَّلْتُكِ]سنن الدارمی ر٨٠، پێغەمبەر ﷺ فەرموویە حەزرەتی (عائشە): ئەگەر تۆ پێش من مردی من دەتشۆم ژنیش دروستە: مێردی خۆی بشوا [عَنْ عَائِشَةَرَضِيَ اللهُ عَنْهَا: لَوْ اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِي مَا اسْتَدْبَرْتُ مَا غَسَّلَهُ ﷺ إِلاَّ نِسَاؤُهُ] رواه ابوداود ر٣١٤٣ وغیره بسند صحیح، ئەگەر ئەوەی ئێستا دەیزانم لە ڕابردوومدا بمزانیایە، جگە لە ژنەكانی خۆی كەسی تر پێغەمبەری ﷺ نەدەشۆرد.

٣. (وَيَلُفَّانِ خِرْقَةً وَلاَ مَسَّ) ژن، یان مێرد هەر یەكێك كە جەنازەی ئەویتر بشوا سوننەتە: پارچە پەڕۆكێك، یان دەستەوانەیەك لە دەست بكەن بە دەستی ڕووت دەست لە لاشەی یەكتری نەدەن لە كاتی شۆردندا.

٤. (فَإِنْ لَمْ يَحْضُر إِلاَّ أَجْنَبِيٌّ أَوْ أَجْنَبِيَّةٌ يُمِّمَ فِي الأَصَحِّ) جا ئەگەر بۆ شۆردنی ئافرەت جگە لە پیاوی بێگانە كەسی تر نەبو یان بۆ شۆردنی پیاو جگە لە ئافرەتی بێگانە كەسی تر نەبومردووەكە تەیەممومم دەكرێ لە فەرموودەی ڕاستتردا.بەڵام چەند زانایەك لای فەرموودەكەی تریان گرتوە: كە لەو دوو حاڵەتانەداو هەم ئەگەر مردووەكە نێرامۆك بێ، واجبە مردووەكە لە ناو بەرگی خۆیدا بشۆرێ: بە نقومكردنە ناو ئاو، یان بە ئاو پێداكردن بە شێوەیەكی وەها: ئاوەكە بگاتە گشت لاشەی، بەڵام واجبە: مردووشۆرەكە پەڕۆكێك، یان

دەستەوانەیەك لە دەستی بكاو بێ‌پێویستی تەماشای مردووەكە نەكا، هەروەك لە سەرچاوەكاندا ڕوون كراوەتەوە [عَنْ عَائِشَةَرَضِي اللهُ عَنْهَا: غَسَّلُوا رَسُولَ اللهِﷺ وَعَلَيْهِ قَمِيصُهُ يَصُبُّونَ الْمَاءَ فَوْقَ الْقَمِيصِ وَيَدْلُكُونَهُ بِالْقَمِيصِ] رواه ابوداود بسند صحيح ر ٣١٤٣، كە پێغەمبەریانﷺ شۆرد، كراسەكەی دەبەردابو، ئاویان بە سەر كراسەكەیدا دەكردو بە كراسەكەی هەڵیاندەگوشی.ئینجا بزانە: منداڵی بچكۆڵە: كچ، یان كوڕ كە شەهوەتی لێ هەڵنەستێ دروستە: ئافرەتو پیاو بیشۆن، هەروەك لە سەرچاوەكاندا فەرموویانە. (ڕووناكی رب العالمين ڕوونكردنەوە منهاج الطالبين)ص١٨١.

٥. (وَأَوْلَى الرِّجَال بِهِ أَوْلاهُمْ بِالصَّلاَةِ) لە پێشترینی پیاوەكان بۆ شۆردنی پیاو ئەو پیاوەیە: كە بۆ نوێژ لە سەركردن لە پێشترە، هەروەك لە باسی (لەپێشترین كەس بۆ نوێژی جەنازە)دا ڕوونی دەكەینەوە، إن شاءَ اللهُ تَعَالى.

٦. (وَبِهَا قَرَابَاتُهَا) لە پێشترینی ئافرەتەكان بۆ شۆردنی ئافرەت خزمەكانی خۆیەتی: وەكو كیژو خوشكو دایكو پورو كیژەمامو كیژە خاڵ...هتد

٧. (وَيُقَدَّمْنَ عَلَى زَوْجٍ فِي الأَصَحِّ) ئەو ئافرەتانەی خزمی ژنە مردووەكەن بۆ شۆردن وەپێش مێردی ئافرەتەكە دێخرێن لە فەرموودەی ڕاستتردا.

٨. (وَأَوْلاَهُنَّ ذَاتُ مَحْرَمِيَّةٍ) لە پێشترینی ئافرەتەكانی خزم بۆ شۆردنی ئافرەتە مردووەكەئەو ئافرەتەیە: كە مەحرەمی ئافرەتە مردووەكە بێ: وەكو خوشكو دایكو كیژ...هتد، واتە: ئەوانە وەپێش كیژە مامو كیژە خاڵاو كیژە پوور دێخرێن .

٩. (ثُمَّ الأَجْنَبِيَّةُ) ئینجا لە دوای خزمەكان ئەو ئافرەتەی مەحرەمی مردووەكەیە بە هۆی شیرخواردن، ئینجا بە هۆی زاواو خەزورایەتی، ئینجا ئافرەتی بێگانە لە پێشترە بۆ شۆردن لە خزمە پیاوەكانی مردووەكە.

١٠. (ثُمَّ رِجَالُ الْقَرَابَةِ كَتَرْتِيبِ صَلاَتِهِمْ) ئینجا لە دوای ئافرەتی بێگانە

پیاوە خزمەکانی ئافرەتەکە: وەکو کوڕو باوکو براو مەحرەمەکانی تر وەکو ڕیزی نوێژ لە سەرکردن. لە بابەتی ((ئەو کەسانە کێن کە نوێژی جنازە دەکەن))دا باس دەکەین، إن شاءَ اللهُ تَعَالی.

١١. (قُلْتُ: إلاَّ ابْنَ الْعَمِّ وَنَحْوَهُ فَكَالأَجْنَبِيِّ وَاللهُ أَعْلَمُ) ئیمامی (النواوی) دەفەرموێ تەنها کوڕە مام نەبێ‌و ئەوەی وەکو کوڕە مام تەماشاکردنی حەرامە: وەك خاڵۆزاو پوورزا ئەوانە وەکو بێگانە مافی شۆردنی ئافرەتە مردووەکەیان نیە (وَاللهُ أَعْلَم) چونکە نامەحرەمن .

١٢. (وَيُقَدَّمُ عَلَيْهِمُ الزَّوْجُ فِي الأَصَحِّ) مێردی ئافرەتەکە بۆ شۆردن وەپێش پیاوە مەحرەمەکان دێخرێ لە فەرموودەی ڕاستتردا، چونکە ئەو تەماشاکردنەی بۆ مێردەکە دروستە، بۆ مەحرەمەکانی تر دروست نیە. (ڕووناکی رب العالمين ڕوونکردنەوە منهاج الطالبين)ص١٩١.

[مردوو چۆن کفن دەکرێت]

١. (يُكَفَّنُ بِمَا لَهُ لُبْسُهُ حَيًّا) لە دوای شۆردن، مردووەکە کفن دەکرێ بەو جۆرە بەرگەی: کە بۆی دروست بوو: دەبەری بکا لە حاڵەتی زیندووەتی دا، کەواتە: دروستە ئافرەتو منداڵاو شێت لە ئاوریشمدا کفن بکرێن، بەڵام دروست نیە: پیاو و نێراموك لە ئاوریشمدا کفن بکرێن، مەگەر هیچی تر دەست نەکەوێ، ئەو کاتە واجبە، کەواتە: ئەگەر ئاوریشمیش دەست نەکەوت، واجبە: لە ناو پیستەو نایلۆنو ئەو جۆرە شتانەدا مردووەکە کفن بکرێ،جا ئەگەر ئەو جۆرەش نەبو، واجبە بە پووشو گیاو گەڵای دار کفن بکرێ، جا ئەگەر ئەوەش نەبو، واجبە: بە قوڕ کفن بکرێ، واتە: قوڕ لە لاشەی بدرێ، هەروەك لە زۆربەی سەرچاوەکاندا فەرموویانە.

٢. (وَأَقَلُّهُ ثَوْبٌ) لای کەمی کفن: کە واجبەکەی پێ تەواو ببێ تەنها پارچە جلێکە: عەوڕەتی مردووەکە داپۆشێ، بەڵام چەند زانایەکیش ئەو فەرموودەیان بە بەهێز داناوە: کە لای کەمی پارچە جلێکە: گشت لاشەی مردووەکە داپۆشێ، هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرموویانە [عَنْ خَبَّابٍ ﷺ: قُتِلَ مُصْعَبٌ يَوْمَ أُحُد فَلَمْ نَجِدْ لَهُ مَا نُكَفِّنُهُ بِهِ إِلاَّ بُرْدَةً، فَأَمَرَنَا النَّبِيُّ ﷺ أَنْ نُغَطِّيَ رَأْسَهُ وَأَنْ نَجْعَلَ عَلَى رِجْلَيْهِ مِنَ الإِذْخِرِ] رواه الشيخان البخاري ر ١٢٧٦ومسلم ٢٢٢٠، حەزرەتی (مُصْعَبٌ) لە غەزای ئوحود شەهید کرا، جگە لە پەشتەماڵەکەی هیچی تر نەبو تێیدا کفن بکەین، پەشتەماڵەکەشی بە هەموو لاشەی نەدەگەیشت، جا پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: لای سەری پێ داپۆشنو بە گیای ئیزخیر پێیەکانیشی داپۆشن.

٣. (وَلاَ تُنَفَّذُ وَصِيَّتُهُ بِإِسْقَاطِه) وەسیەتی مردووەکە بەجێ ناهێندرێ بە کفن نەکردنی لە پارچەجلەکەدا، چونکە تەنها پارچەکە مافی خوای گەورەیەو بە وەسیەتی مردووەکە لانابردرێ. ئینجا بزانە: لە گشت کفن کردنێکدا مەرجە: کفنەکە ڕەنگی پیستەی مردووەکە داپۆشێو ڕەنگەکەی دیار نەبێ وەك لە نوێژیشدا مەرج بوو- هەروەك لە(نهاية)دا فەرموویەتی. (ڕووناکی رب العالمين ڕوونکردنەوە منهاج الطالبين)ص٢١١.

٤. **(وَالأَفْضَلُ لِلرَّجُلِ ثَلاَثَةٌ)** گەورەترین‌و خێرترین کفن بۆ نێرینە: جا پیاو بێ، یان منداڵ بێ سێ پارچە جلە: کە هەموو لاشەی داپۆشێ **[عَنْ عَائِشَةَ رَضِي اللهُ عَنْهَا: كُفِّنَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي ثَلاَثَةِ أَثْوَابٍ يَمَانِيَّةٍ بِيضٍ سَحُولِيَّةٍ مِنْ كُرْسُفٍ لَيْسَ فِيهَا قَمِيصٌ وَلاَ عِمَامَةٌ]** رواه الشيخان البخاري ر ١٢٦٤ومسلم ٢٢٢٣، پێغەمبەر ﷺ کفن کرا لە ناو سێ پارچە جلی یەمەنی سپی‌و پاك: کە لە لۆکە دروست کرابون، نە کراس‌و نە مێزەر لەگەڵ ئەو سێ پارچانەدا نەبو.کەوابو دروستە:

ئاگاداری : نەخێرەو نە سوننەتیش بۆ نێرینە پارچەیەکی چوارەم‌و پێنجەم وەگەڵ سێ پارچەکان بێخرێ. بەڵام ئەگەر زیاد کرا ئەوە مێزەرو کراسێك بۆ مردووەکە زیاد دەبی . هەر وەك لە وێنەی (١٣)دا دیارە

ئاگاداری: ئەوەی ڕابردوو لە حاڵەتێکدا بوو: کە مردووەکە بە ماڵی خۆی کفن بکرێ‌و قەرزدارێکی وەهاش نەبێ: قەرزەکەی گشت ماڵەکەی دابگرێ، ئەگینا: بەم بڕیارانەی داهاتوو ڕەفتار دەکرێ:

١- ئەگەر مردووەکە هیچی نەبو، ئەو کاتە تەنها یەك پارچە کفن لە سەر ئەو خزمەیە: کە واجبە بەخێوی بکا، جا ئەگەر خزمی نەبو، تەنها پارچەکە لە (بیت المال) دەدریٚو زیاتر دروست نیە، جا ئەگەر (بیت المال) نەبو، تەنها پارچەکە لە سەر موسڵمانە دەوڵەمەندەکانە، بەڵام بۆ خزمەکانو بۆ موسڵمانەکان دروستە: بۆی بکەنە سیٚ پارچە کفنو خێری زیاترە.

٢- ئەگەر مردووەکە ماڵی خۆی هەبوو و بەو جۆرەش قەرزدار نەبو، واجبە: لە سیٚ پارچەدا کفن بکریٚ، واتە: لە سیٚ پارچە کەمتر دروست نیە، هەرچەندە میراتگری شێت، یان یەتیمیشی هەبیٚ.

٣- ئەگەر مردووەکە ماڵی خۆی هەبوو و بەو جۆرەش قەرزدار نەبو، میراتگری شێتو یەتیمی نەبو، دروستە: لە پێنج پارچەدا کفن بکریٚ، بەڵام خێر نیە، جا ئەگەر میراتگری شێت، یان یەتیمی هەبوو، یان بەو جۆرە قەرزدار بوو، ئەو کاتە لە سیٚ پارچە زیاتر دروست نیە، هەروەك لە سەرچاوەکاندا ناوەڕۆکی ئەم ئاگاداریە ڕوون کراوەتەوە.

٥.(وَلَهَا خَمْسَةٌ فِزَارٌ وَخِمارٌ وَقَمِيصٌ وَلِفَافَتَانِ) ئەگەر ئافرەت لە پێنج پارچەدا کفن بکریٚ:

یەکەمەکەیان: پەشتەماڵێکە: لە نێوان ناوکو ئەژنۆیەکانی.

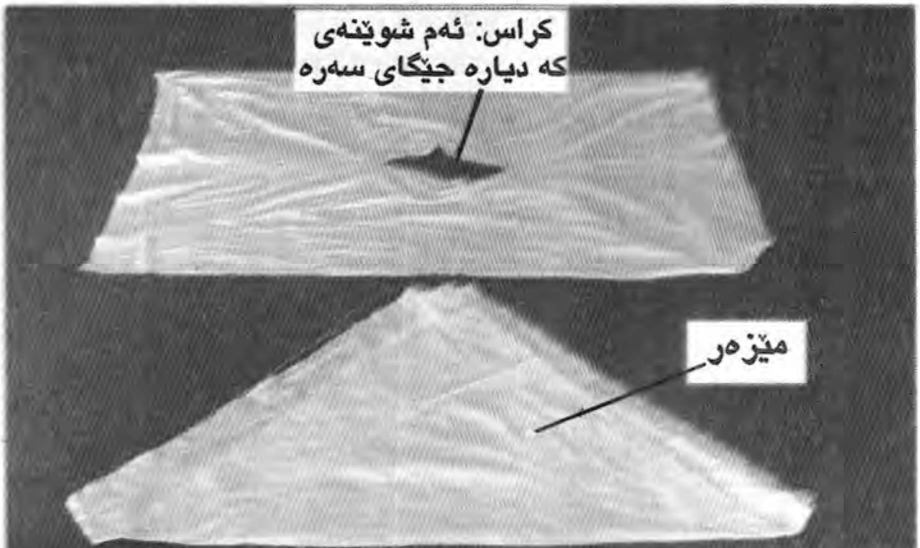
دووەمەکەشیان: لەچکەیەکە سەری پیٚ دادەپۆشریٚ.

سیٚیەمەکەشیان: کراسێکی بیٚقۆڵە، لە شانیەوە تا پیٚیەکانی، بە بیٚتیرێژو بە بیٚیەخەی سەر سینگی، هەروەك لە (الشرواني)دا ڕوون کراوەتەوە، کەواتە: لەفافێك دووقات دەکرێتەوەو لای سەرەوەی بە قەد سەری مردووەکە کون دەکریٚو سەری مردووەکەی تیٚهەڵدەکێشریٚو لایەکی لەفافەکە بە پێشەوەی مردووەکەداو لایەکەی تریشی بە پشتەوەیدا دەهێندرێتە خوارەوە تا پیٚیەکانی هەروەك لە وێنەی(١٤)دا دیارە.

چوارەم و پێنجەمەکەش: دوو لەفافە لە سەروەی ئەوانی تر.

[عَنْ لَيْلَى الثَّقَفية رَضي اللهُ عَنْهَا: كُنْتُ فيمَنْ غَسَّلَ أُمَّ كَلْثُوم بنْتَ رَسُول اللهﷺ عنْدَ وَفَاتها، فَأَوَّلُ مَا أَعْطَانَا النَّبِيُّﷺ اَلْحِقَا ثُمَّ الدِّرْعَ ثُمَّ الْخِمَارَ ثُمَّ الْمِلْحَفَةَ، ثُمَّ أُدْرِجَتْ بَعْدُ فِي الثَّوْبِ الآخَرِ]رواه ابوداود ر٣١٥٧ و مسنداحمد ر٢٧١٣٥.

(ليلى) دەفەرموێ: کە (أم کلثوم)ی کیژی پێغەمبەرﷺ وەفاتی کرد، لە شۆردنی دا من بەشدار بوم، پێغەمبەرﷺ بۆ کفن کردنی، یەکەم پارچە: پەشتەماڵی نێوان ناوکو ئەژنۆی داینێ، دووەم پارچە: کراس، سێیەم: لەچکە، چوارەم: لەفافێك لە سەرەوەی ئەمانە، پێنجەم: لەفافێکی تری داینێ، ئینجا لە ناو ئەم لەفافە داندراو لێی وەرپێچرا. وێنەی (١٤)

٦. (وَيُسَنُّ الأَبْيَضُ) سوننەتە: جلی سپی بکرێتە کفن، ڕەنگەکانی تریش دروستن، بە بەڵگەی کفنەکەی پێغەمبەرﷺ، هەم پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: [إِلْبَسُوا مِنْ ثِيَابِكُم

الْبَيَاضَ فَإِنَّهَا مِنْ خَيْرِ ثِيَابِكُمْ، وَكَفِّنُوا فِيها مَوْتَاكُمْ]رواه أصحاب السنن بسندصحيح، بەرگی سپی دەبەر بکەن چونکە لە بەرگە باشەکانتانە، هەروەها مردووەکانیشتان لە بەرگی سپی دا کفن بکەن.

٧.(وَمَحَلُّهُ أَصْلُ التَرِكَةِ) شوێنی مەسرەفی کفنو ئەرکەکانی تری مردووەکە بنچینەی ئەو ماڵەیە: کە لە پاش مردووەکە بەجێ ماوە، واتە: پێش هەموو شتێك ئەرکی شۆردنو کفنو نوێژو ناشتن لە ماڵی مردووەکە جێبەجێ دەکرێ .

٨.(فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فَعَلَى مَنْ عَلَيْهِ نَفَقَتُهُ مِنْ قَرِيبٍ وَسَيِّدٍ وَكَذَا الزَّوْجُ فِي الأَصَحِّ) جا ئەگەر مردووەکە ماڵی نەبو مەسرەفی ئەو ئەرکانە لە سەر ئەو کەسەیە: کە بەخێوکردنی مردووەکەی لە ئەستۆدا بوو لە خزمەکانی: وەك باوكو باپیرەو دایكو کوڕو کچو نەوەو گەورەی کۆیلە.هەروەهاش مێردی ژنەکە، واتە: لە سەر مێرد واجبە: مەسرەفی کفنو گشت ئەرکەکانی تری ژنە مردووەکەی بدا، هەرچەند ژنەکەشی دەوڵەمەند بێ لە فەرموودەی ڕاستتردا، جا ئەگەر مێردەکەی ماڵی نەبو، ئەو کاتە لە ماڵی ژنە مردووەکە دەدرێ، هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرموویانە.
(ڕووناکی رب العالمین ڕوونکردنەوە منهاج الطالبین)ص٢٣١.

[**ئاگاداری**]: ئەگەر ژنە مردووەکە ناشیزە بوو، یان مارەبڕواو بوو و تەسلیمی مێردەکەی نەکرابو، یان تەڵاقدراوی(بائن) بوو و ئاوسیش نەبو، لەو حاڵەتانەدا: نە کفنو نە ئەرکەکانی تریشی لە سەر مێردەکە واجب نیە، ئینجا بزانە: هەر مردوونێك ماڵی نەبو وخزم، یان مێردیشی نەبو، ئەو کاتە کفنو ئەرکەکانی تر لە (بیت المال) دەدرێ، جا ئەگەر (بیت المال) نەبو، لە سەر موسڵمانانی دەوڵەمەند واجبە: گشت ئەرکەکانی جێبەجێ بکەن، هەروەك لە سەرچاوەکاندا ڕوون کراوەتەوە.

[چۆنیەتی كفن كردن]

١. (وَيُبْسَطُ أَحْسَنُ اللَّفَائِفِ وَأَوْسَعُهَا) سوننەتە: یەكەمجار جوانترین بەرینترینی لەفافەكان ڕابێخسترێ. هەر وەك لە وێنەی (١٥) دا دیارە

٢. (وَالثَّانِيَةُ فَوْقَهَا) ئینجا لەفافەكەی دووەمیش لە سەر لەفافی یەكە ڕابێخسترێ. هەر وەك لە وێنەی (١٦)دا دیارە

٣. (وَكَذَا الثَّالِثَةُ) هەروەها لەفافی سێیەمیش لەسەر لەفافی دووەم ڕابێخسترێ.

٤. (وَيُذَرُّ عَلَى كُلِّ وَاحِدَةٍ حَنُوطٌ) سوننەتە: بەسەر گشت لەفافێکیش وەربکرێ چەند بۆنێکی خۆشی تێکەڵکراو (وَكَافُورٌ) هەم کافوورێکی زۆریشیان بە سەر وەربکرێ، ئینجا مردووەکە بە داپۆشراوی هەڵبگیرێ.

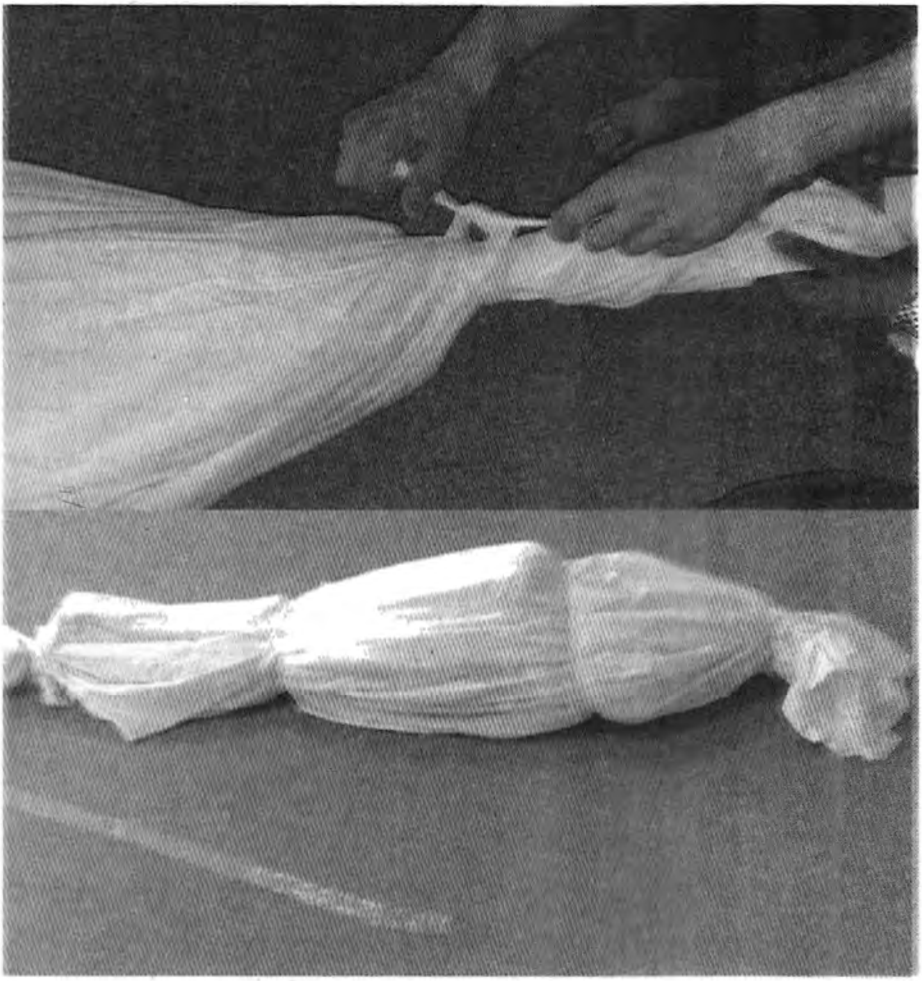
٥. (وَيُوضَعُ الْمَيِّتُ فَوْقَهَا مُسْتَلْقِياً وَعَلَيْهِ حَنُوطٌ وَكَافُورٌ). مردووەکە لە سەر لەفافەکان دابندرێ، بە هێمنیو لە سەرخۆ مردووەکە لە سەر پشتی درێژ دەکرێ مردووەکەش بۆنە تێکەڵەکانو کافووری بە سەر لاشەیەوە بێ، تاکو لاشەی بەهێز ببێو مێشو مێرولەی لێ دوور کەونەوە.هەروەها دەستەکانیشی: یان-وەکو نوێژ- ڕاستەی لە سەر چەپەی لە سەر سینگ دادەندرێ، یان بە تەنیشتەکانی دا شۆڕ دەکرێنەوە، هەروەك لە (نهاية)و (مغني)دا فەرموویانە.ئینجا هەندێك لۆکەی بۆنخۆشکراوی پەڕەکراو لە نێوان لاقینگەکانی دادەندرێ. سەیری وێنەی (١٣) بکە.

٦. (وَيُشَدُّ أَلْيَاهُ وَيُجْعَلُ عَلَى مَنَافِذِ بَدَنِه قُطْنٌ) هەردوو لاقینگەکانی بە پارچە پەڕۆکێك دەبەسترێن هەروەها لۆکەی بۆنخۆشکراو لە سەر گشت کونەکانی لەشی دادەندرێ: وەك چاو و گوێو دەمو لووت، هەروەها لە سەر برینە کونبووەکانیشی دادەندرێ.

٧. (وَيُلَفُّ عَلَيْهِ اللَّفَائِفُ وَتُشَدُّ) هەرسێك لەفافەکانی لێوەردەپێچرێن: بە چەپو ڕاست،. هەر وەك لە وێنەی (١٦)دا دیارە واتە: گشت لەفافێك یەکەمجار لای چەپەی لە مردووەکە وەردەپێچرێ، ئینجا لای ڕاستەی، ئینجا لەفافەکان بە چەند پارچە پەڕۆکێك لێ دەبەسترێنەوە. (ڕووناکی رب العالمین ڕوونکردنەوە منهاج الطالبين)ص٢٥١. هەر وەك لە وێنەی (١٧-١٨)دا دیارە

٨. (وَيُكْرَهُ الْكَفَنُ الْمُعَصْفَرُ وَالْمُغَالاَةُ فِيهِ) ناپەسندە کفنی ڕەنگکراو بە گیای (عُصْفُر): کە ڕەنگی زەردە ناپەسندە کفنی زۆر بە نرخ، پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: [لاَتُغَالُوا فِي الْكَفَنِ فَإِنَّهُ يُسْلَبُهُ سَرِيعاً] رواه ابوداود ر ٣١٥٦. جلی زۆر بە نرخ مەکەنە

کفن، چونکە کفن زوو لە مردوو دادەڕنێ.

٩. (وَالْمَغْسُولُ أَوْلَى مِنَ الْجَدِيدِ) جلی شۆردارو باشترە بۆ کفنی مردوو لە جلی نویێ، چونکە ئەویان بۆ کێم و خوێنە.

١٠. (وَالصَّبِيُّ كَبَالِغٍ فِي تَكْفِينِهِ بِأَثْوَابٍ) منداڵ: کوڕو کچ وەکو بالغ وایە لە کفن

کردنی دا بە سێ پارچە جل.

١١. (وَالْحَنُوطُ مُسْتَحَبٌّ) پێوەرکردنی بۆنی خۆش بەسەرکفنەکەسوننەتە.

١٢. (فَإِذَا وُضِعَ فِي قَبْرِهِ نُزِعَ الشِّدَادُ) هەر کاتێك مردووەکە لە ناو گۆڕەکەی داندرا پارچە پەڕۆکەکان کە کفنەکەیان پێ بەستراوەتەوە لێی دەکرێنەوە، چونکە ناپەسندە: شتی بەستراو لە ناو گۆڕدا بە مردووەکەوە بێ، ئینجا بزانە: سوننەتە درێژی کفنەکە لە لای سەریەوە زیاتر بێ، هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرموویانە. سەیری وێنەی (١٧)بکە

١٣. (وَلاَ يُلْبَسُ الْمُحْرِمُ الذَّكَرُ مُحِيطاً وَلاَ يُسْتَرُ رَأْسُهُ وَلاَ وَجْهُ الْمُحْرِمَةِ) هەروەها دروست نیە دەبەر ئەو مردووە نێرینەیە بکرێ: کە لە ژێر ئیحرامدا مردوە کفنێکی وەها: کە بە خۆی دەورە لە لاشەی مردووەکە بدا، یان دوورواو بێ: وەکو کراس، هەروەها دروست نیە: کفنەکەشی بە گرێدان لێ ببەسترێتەوە، هەروەها دروست نیە: سەری ئەو نێرینەیەش داپۆشرێ: کە لە ئیحرامدا مردوە هەروەها دروست نیە ڕووی ئەو ئافرەتەش داپۆشرێ: کە لە ئیحرامدا مردوە، بەڵام دروستە: کفنی دوورواوی دەبەر بکرێو، واجبە: سەری داپۆشرێ [عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ فِي الْمُحْرِمِ الَّذِي مَاتَ: اغْسِلُوهُ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ وَكَفِّنُوهُ فِي ثَوْبَيْهِ، وَلاَ تُمِسُّوهُ طِيباً وَلاَ تُخَمِّرُوا رَأْسَهُ]رواه الشيخان البخاري ر ١٨٥١ومسلم ٢٩٤٨، ، دەربارەی ئەو پیاوەی لە ئیحرامدا مرد، پێغەمبەرﷺ فەرمووی: بە ئاو و سیدر بیشۆنو بە هەر دوو پەشتەماڵەکەی ئیحرام کفنی بکەن، بۆنی خۆشی لێ مەدەنو سەری دامەپۆشن. وا باشترە ڕووی مردوو لە سەر خاك دابنرێ .

ئاگاداری: ئەگەر هەر گۆڕێك هەڵکەندرا بۆ هەر هۆێك واجبە کفن بکرێتەوە. هەروەك لە (حاشیە الجمل) باس کراوە.

[مەرجەکانی نوێژی جەنازە]

١. (وَيُشْتَرَطُ شُرُوطُ الصَّلاَةِ) بۆ دروستبوونی نوێژی جەنازە بە مەرج دادەندرێ مەرجەکانی نوێژی تێدا بێنە جێ: وەك دەستنوێژو ڕوو لەقیبلەکردنو داپۆشینی عەورەتو پاکی لاشەو بەرگ‌و شوێنی نوێژ تێدا کردن، گشت ڕوکنەکانی نوێژەکەش بە عەرەبی بن، واتە: ئەگەر لەو مەرجانە یەکێك نەبێ، نوێژی جەنازەش دروست نابێ، بەڵام هەمووکات مەرج نیە چونکە نوێژی جەنازە لە گشت کاتێکدا دروستە، واتە: لەو کاتانەشدا دروستە کە نوێژکردن تێیاندا قەدەغەیە، بەو مەرجەی بە قەسدی نوێژەکە نەباتە ئەو کاتانە، هەروەك لە (المجموع)دا فەرموویەتی.ئینجا بزانە: ئەگەر مەئمورمی دواکەوتوو دەستی بە فاتیحە کردو ئیمامەکەشی سەلامی داوە، ئەو کاتە واجبە: فاتیحەکە تەواو بکا، چونکە ئیمام لە جیاتی هەڵیناگرێ، هەروەك لە (نهاية) و(مغني)دا فەرموو ،هەروەها مەرجە: شۆردنی مردووەکە وەپێش نوێژەکە بێخرێ، مردووەکەش لە پێش نوێژکەرەکە دابندرێ.

ئاگاداری : نابێ دوعای ناو نوێژی جەنازە بە کوردی بێت یا هەر زمانێکی تر جگە لە عربی ئەگەر وا بڵێی نوێژەکە دروست نابێ هەروەك نا دروست لە ناو نوێژە فەرزەکان بە کوردی یا زمانێکی تر دوعا بکرێت ئەکەر کەسێك وا بڵێ نوێژی بەتاڵە دەبێت.هەروەك لە سەرچاوە شرعیەکان باس کراوە.

٢. (لاَ الْجَمَاعَةِ) بەڵام لە نوێژی جەنازەدا جەماعەت مەرج نیە، بەڵکو سوننەتە: بە جەماعەت بکرێ.

٣. (وَيَسْقُطُ فَرْضُهَا بِوَاحِدٍ) واجبیەکەی نوێژی جەنازە لە سەر موسوڵمانان لادەچێ بە تەنها یەك کەس کە نوێژ لە سەر مردووەکە بکا، هەرچەند نوێژکەرەکە منداڵیش بێ، بەڵام مەرجە: منداڵێکی نێری فامیدەبێ، هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرموویانە. (ڕووناکی رب العالمین ڕوونکردنەوە منهاج الطالبین)ص١٣٣.

٤. (وَلاَ يَسْقُطُ بِالنِّسَاءِ وَهُنَاكَ رِجَالٌ فِي الأَصَحِّ) واجبیەکەی نوێژی جەنازە

به ئافرەتانو بە نێرامەوك لاناچێ لە حاڵەتێكدا لە شوێنی نوێژ لە سەركردندا پیاو هەبن، واتە: یان تەنها پیاوێك، یان منداڵێكی نێرینەی فامیدە هەبێ لە فەرموودەی ڕاستتردا، كەواتە: ئەگەر لە شوێنی نوێژ لە سەركردندا تەنها منداڵێكی نێری فامیدە هەبو، واجبە: ئافرەتەكان فەرمانی پێ‌بكەن: نوێژ لە سەر جەنازەكە بكا، جا ئەگەر بە زۆرلێكردنیش نوێژەكەی لە سەر نەكرد، ئەو كاتە دروستە ئافرەت نوێژ لە سەر جەنازەكە بكا، هەروەك لە (مغني)و (الشرواني)دا ڕوون كراوەتەوە.بەڵام ئەگەر هیچ نێرینەی فامیدە نەبو و تەنها ئافرەت هەبون، ئەو كاتە واجبە: ئافرەت نوێژی لە سەر بكاو، واجبیەكەش لە سەر موسوڵمانان لادەچێ، واتە: ئەگەر لە دوای تەواوبوونی نوێژەكە پیاوێك پەیدا بوو، واجب نیە: نوێژی لە سەر جەنازەكە دووبارە بكاتەوە، هەروەك لە (الشرواني)دا فەرموویەتی، ئینجا لەو حاڵەتەدا بۆ ئافرەتانیش سوننەتە: نوێژی جەنازە بە جەماعەت بكەن، هەروەك لە سەرچاوەكاندا فەرموویانە.

٥. (وَيُشْتَرَطُ لِصِحَّةِ الصَّلاَةِ تَقَدُّمُ غُسْلِهِ وَتُكْرَهُ قَبْلَ تَكْفِينِهِ) بە مەرج دادەندرێ بۆ دروستبوونی نوێژی جەنازە دەبێ شۆردنی مردووەكە یان تەیەممومكردنی وەپێش نوێژەكە بێخرێ، واتە: تا مردووەكە نەشۆرێ، دروست نیە نوێژی لە سەر بكرێ، جا ئەگەر پێش شۆردنی، یان پێش تەیەممومكردنی نوێژی لە سەر كرا، ئەوە حەرامەو نوێژەكەش دروست نابێ، كەواتە: واجبە لە دوای شۆردنی، یان تەیەممومكردنی دووبارە نوێژی لە سەر بكرێتەوە، ئینجا بزانە: پێش كفن كردنی مردووەكە نوێژەكە دروستە، بەڵام ناپەسندە نوێژ لە سەر مردوو بكرێ پێش كفن كردنی.

٦. (فَلَوْ مَاتَ بِهَدْمٍ وَنَحْوِهِ وَتَعَذَّرَ إِخْرَاجُهُ وَغُسْلُهُ لَمْ يُصَلَّ عَلَيْهِ) ئەگەر یەكێك مرد بە هۆی بەسەرداڕوخانی شتێك یان بە هۆیەكی تری نەوها: وەك بكەوێتە كەلێنی چیایەك، یان ناو بیرێك، یان بكەوێتە ژێر لمو لیتەی لافاو نەشگونجا بهێندرێتە دەرەوە تاكو بشۆرێ، یان تەیەمموم بكرێ، هەم ئەگەر دڕندە خواردی، یان سووتاو بووە خۆڵەمێش، یان پارچەپارچە كراو پارچەكان نەدیترانەوە، لەو هەموو

حاڵەتانەدا حەرامەو دروست نیە نوێژیجەنازەی لە سەر بکرێ، چونکە مەرجێکی نوێژەکە: کە پاکی مردوودکەیە، نەهاتۆتە جێ.

ئاگاداری: یەکەم: هەندێك لە زانایان ڕێگەیان داوە: ئەگەر بە هۆی عوزرێك نەگونجا مردووەکە بشۆرێ، یان تەیەممووم بکرێ، ئەو کاتە-بە هۆی عوزرەکە-دروستە: نوێژی جەنازەی لە سەر بکرێ، جا پێویستە لەو نوێژکردنەدا: (تقلید)ی ئەو زانایانە بکا، تاکو گوناهبار نەبێ، هەروەك لە (مغني)و (الشرواني)دا ڕوون کراوەتەوە. دیسان بزانە: لە ووشەی دەفامێتەوە: ئەگەر یەکێك بکەوێتە ژێر بەفر، جا پاش ماوەیەك دەگونجا بهێندرێتە دەرەوە، واجبە: چاوەڕوانی دەرهێنانی بکرێ، چونکە مردوو لە ژێر بەفردا ناگۆڕێ، وَاللهُ أَعْلَم.

دووەم: مەرجە بۆ دروستبوونی نوێژی جەنازە: کفنو لاشەی مردووەکەو ئەو شتەی لێ بەستراوە، گشتی پاك بن، هەروەك لە(تحفه)و (القليوبي)دا فەرمووویانە، واتە: ئەگەر یەکێك لەوانەیڕابردوو پیس بن، نوێژەکە دروست نابێ، بەڵام ئەگەر شوێنێکی مردووەکە خوێنی لێدەهات، واجبە: شتێکی وەکو لۆکەی لە ناو دابندرێ، جا ئەگەر خوێنەکە نەوەستا، ئەو کاتە لە بەر ناچاری دروستە نوێژی لە سەر بکرێ، هەروەك لە (الشرواني)و (إعانەالطالبين)دا ڕوون کراوەتەوە.

٧. (وَيُشْتَرَطُ أَنْ لاَ يَتَقَدَّمَ عَلَى الْجَنَازَةِالْحَاضِرَةِ وَلاَ الْقَبْرِ عَلَى الْمَذْهَبِ فِيهِمَا)

هەروەها بە مەرج دادەندرێ بۆ دروستبوونی نوێژی جەنازە لە حاڵەتی نوێژکردندا وەپێش ئەو جەنازەیە نەکەوێ: کە لە لایەتی هەروەها وەپێش گۆڕەکەش نەکەوێ لەو حاڵەتەی نوێژی جەنازە لە سەر گۆڕەکە دەکا لە سەر فەرموودەی ڕاستی مەزهەب لە هەردوو مەسەلەکەدا.هەروەهاش مەرجە: نوێژکەرەکەو جەنازەکە لە یەك شوێن بنو نێوانیان لە سێسەد گەز

-واتە: سەدوپەنجا مەتر- زیاتر نەبێ، هەروەك لە زۆربەی سەرچاوەکاندا فەرموویانە،

کەواتە: واجبە لە شوێنی نوێژی جەنازەدا: مردووەکە، یان گۆڕەکە بکەوێتە قیبلەی نوێژکەرەکە، ئەگینا: نوێژەکەی دروست نابێ، بەڵام لە جەنازەی نادیاردا ئەوانە مەرج نەبون، هەروەك ڕوونمان کردەوە کە پێغەمبەرﷺ نوێژی جەنازەی لەسەر نجاشی کرد .

٨. (وَقَاتِلُ نَفْسِهِ كَغَيْرِهِ فِي الْغُسْلِ وَالصَّلاَةِ) ئەو کەسەی بەخۆی خۆی کوشتوە وەك موسوڵمانە مردووەکانی تر بڕیاری بۆ دەدرێ لە شۆردنو لە نوێژ لە سەرکردنو کفنو ناشتندا، هەروەها گشت موسوڵمانێکی تری گوناهباریش نوێژی جەنازەی لە سەر دەکرێ [عَنْ بُرَيْدَةَ وَجَابِرِ رَضِىَاللهُ عَنْهُما: أَنَّ النَّبِيَّﷺ صَلَّى عَلَى الزَّانِي والزَّانِيَةِ] رواهما البخاری ومسلم، پێغەمبەرﷺ نوێژی جەنازەی لە سەر زیناکەر کرد.ئینجا بزانە: لە حەدیسی (صحیح)دا هاتوە: [پێغەمبەرﷺ نوێژی لە سەر ئەو کەسە نەکرد: کە خۆی کوشتبو]. وەڵامەکەی ئەوەیە: بۆیێ نوێژی لە سەر نەکرد، تاکو خەڵك تەمبێ ببێو ئەو گوناهە نەکا، هەروەك لەزۆربەی سەرچاوەکاندا فەرموویانە، واتە: سەحابە نوێژیان لە سەر کرد، هەروەك نوێژی لە سەر قەرزداریش نەکردو فەرمووی: خۆتان نوێژی لە سەر بکەن. (ڕووناکی رب العالمین ڕوونکردنەوە منهاج الطالبین) ص١٥٦.

[لە باسی لەپێشترین کەس بۆ نوێژی جەنازە]

١. (اَلْجَدِيدُ أَنَّ الْوَلِيَّ أَوْلَى بِإِمَامَتِهَا مِنَ الْوَالِي) فەرموودەی نوێی ئیمامی شافیعی خزمە نێرینەی مردووەکە لەپێشترە بۆ پێشنوێژی لە سەر مردووەکەی لە کاربەدەستی شوێنەکە.

٢. (فَيُقَدَّمُ الأَبُ ثُمَّ الْجَدُّ وَإِنْ عَلاَ) باوکی مردووەکە وەپێش گشت خزمێکی ترو وەپێش کاربەدەستەکەش دێخرێ: بۆ ئیمامەتی نوێژی جەنازەکەی ئینجا باپیرە: باوکی باوك هەرچەند بەرەوسەرەوەتریش بێ .

٣. (ثُمَّ الإِبْنُ ثُمَّ ابْنُهُ وَإِنْ سَفَلْ) ئینجا له دوای باوكو باپیرەكوڕی مردووەكه له گشت كەسێكی تر لەپێشتره ئینجا كوڕیكوڕ هەرچەند بەرەوخوارەوەتریش بێ.

٤. (ثُمَّ الأَخُ، وَالأَظْهَرُ تَقْدِيمُ الأَخِ لأَبَوَيْنِ عَلَى الأَخِ لأَبٍ) ئینجا له دوای كوڕو نەوە برای مردووەكه له گشت كەسێكی تر لەپێشتره. فەرموودەی بەهێزتر برای له دایكیوباوكی وەپێش دێخرێ له سەر برای تەنها له باوكی .

٥. (ثُمَّ ابْنُ الأَخِ لأَبَوَيْنِ ثُمَّ لأَبٍ) ئینجا له داوی برای له باوكی كوڕە برای له دایكیوباوكی لەپێشتره ئینجا له داوی ویش كوڕی برای تەنها له باوكی. (رووناكی رب العالمين ڕوونكردنەوە منهاج الطالبين)ص١٣٦.

٦. (ثُمَّ الْعَصَبَةُ عَلَى تَرْتِيبِ الإِرْثِ) ئینجا له دوای كوڕی برای له باوكی خزمە نێرینەكانی تری مردووەكه له سەر ڕیزی میرات وەرگرتن: وەك مامی له دایكیوباوكی، ئینجا تەنها له باوكی، ئینجا كوڕە مام...هتد

٧. (ثُمَّ ذَوُوالأَرْحَامِ) ئینجا خزمە نێرینەكانی خاوەن ڕەحم: وەك باوكی دایك، ئینجا برای تەنها له دایك، ئینجا خاڵ...هتد.

٨. (وَلَواجْتَمَعَا فِي دَرَجَةٍ فَالأَسَنُّ الْعَدْلُ أَوْلَى عَلَى النَّصِّ) ئەگەر دوو خزمی مردووەكه له پلەیەكدا كۆ بونەوە: وەك دوو كوڕ، یان دوو برا ئەوەی بە تەمەنترو دادپەروەره لەپێشتره له سەر دەقی فەرموودەی ئیمامی شافیعی .

٩. (وَيُقَدَّمُ الْحُرُّ الْبَعِيدُ عَلَى الْعَبْدِ الْقَرِيبِ) خزمێكی ئازادی دوور، وەپێش دێخرێ له سەر خزمێكی كۆیلەی نزیك.

[چۆن نوێژی جەنازە لە سەر مردووی زۆر دەکرێ]

١. (وَتَجُوزُ عَلَى الْجَنَائِزِ صَلاَةٌ) دروستە: یەك نوێژیجەنازە لە سەر زۆر مردووان بکرێ، بەو مەرجەی خزمەکانی مردووەکان ڕازی بن، ئینجا ئەگەر مردووەکان گشتیان نێر بون، یان گشتیان مێ بون، ئەو کاتە کامەیان لە خواترسترو ئایین پەروەرتر بووە، ئەویان دێخرێتە لای نوێژکەرەکە، ئینجا ئەوانی تریش یەك لە دوای یەك دادەندرێن.بەڵام ئەگەر مردووەکان نێرو مێ بون، ئەو کاتە نێرەکان دێخرێنە لای نوێژکەرەکە، واتە: پیاوی بالغ لە پێش ئیمام، ئینجا کوڕی نەبالغ، ئینجا نێراموك، ئینجا ئافرەت، هەروەك لە سەرچاوەکاندا ڕوون کراوەتەوە [عَنْ عَمَّار: أَنَّهُ شَهِدَ جَنَازَةَ أُمِّ كَلْثُومِ وَابْنِهَا فَجُعِلَ الْغُلاَمُ مِمَّا يَلِي الإِمَامَ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ وَأَبُوسَعِيد وَأَبُوهُرَيْرَةَ وَأَبُوقَتَادَةَ ﷺ: هَذِهِ السُّنَّةُ] رواه ابوداود ر ٣١٩٥ وغيره بسندصحيح. واتە: (أم كلثوم)ی ژنی ئیمامی (عمر) لەگەڵ کوڕەکەی وێکڕا مردنو یەك نوێژیان لە سەر کرا، کوڕەکەی لە لای ئیمامی نوێژەکە داندرا، جا ئەو چوار (صحابە)یەش فەرموویان: ئەوە ڕێگەی پێغەمبەرە ﷺ. [وَصَلَّى ابْنُ عُمَرَرَضِيَ اللهُ عَنْهُما عَلَى تِسْعِ جَنَائِزَ جَمِيعاً فَجُعِلَ الرِّجَالُ يَلُونَ الإِمَامَ وَالنِّسَاءُ يَلِينَ الْقِبْلَةَ فَصَفَّهُنَّ صَفّاً وَاحِداً]رواه البيهقي ر ٧١٦٩ والنسائي ر ١٩٧٨ بإسنادحسن، واتە: (ابن عمر) یەك نوێژی لە سەر نۆ جەنازە کرد بە تێکڕایی، پیاوەکانی خستنە لای ئیمامی نوێژو ئافرەتەکانیشی خستنە لای قیبلەو کردنیە یەك ڕیز. ئینجا بزانە: وەها خێرترە: هەر مردووێك بە تەنها نوێژێکی لە سەر بکرێ هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرموویانە، ئینجا ئەگەر خزمەکانی مردووەکان ڕازی بون گشتیان تەنها یەك نوێژیان لە سەر بکرێ، ئەوە یەکێك دیاری دەکەن بۆ نوێژ لە سەر کردنیان، بەڵام ئەگەر ڕازی نەبون، ئەو کاتە هەر کەسەو نوێژ لە سەر مردووەکەی خۆی دەکا، هەروەك لە(المجموع)و(تحفە)دا ڕوون کراوەتەوە.

[چۆنیەتی دانانی مردوو لە کاتی نوێژی جەنازە]

ئاگاداری: بۆ پیاو وا باشە سەری لە لای رۆژ هەڵات بێ وەپێی لە رۆژ ئاوا هەرودك لە (حاشیە الجمل ص١٨٨-١٨٩)دا ڕوون کراوەتەوە وە ئیمام لەلای سەری مردووەك رادەوستێت. هەروەك لە(تحفه)و (مغني)دا هاتووە [عَنْ أَبِي غَالِبٍ صَلَّى أَنَسُ ابنُ مالك عَلَى جَنازَةِ رَجُلٍ فَقَامَ حَيَالَ رَأْسِه، ثُمَّ صَلَّى عَلَى جَنازَةِ امْرَأَةٍ فَقَامَ حَيَالَ وَسَطِ السَّرِيرِ، فَقَالَ لَهُ الْعَلاَءُ: هَكَذَا رَأَيْتَ النَّبِيَّ ﷺ؟ قَالَ: نَعَمْ] رواه الترمذي ر ١٠٣٤ وابن ماجه ر١٤٩٤. (أنس) نوێژی جەنازەی لە سەر پیاوێك كردو لە لای سەری ڕاوەستا، ئینجا نوێژی جەنازەی لە سەر ئافرەتێك كردو لە لای ناوەندی ڕاوەستا، (العلاء) لی‌ی پرسی: ئایا پێغەمبەرت ﷺ ئەوها بینیوە: لە ڕاوەستاندا جیاوازی ئافرەتو پیاو بكا؟ فەرمووی: بەڵێ. وێنەی(١٩)

بەڵام بۆ ئافرەت وا سوننەتە سەری لە رۆژئاوا وە پێی لە رۆژهەڵات بێ وە ئیمام لە ناوەندی مردووەكە رادەوستێت هەر وەك لە فەرموودەی سەروە باس كراوە. وێنەی (٢٠)

ئاگاداری: موسڵمانی بەڕێز وا باشە لە كاتی نوێژی جنازە ڕووی مردوو لای قیبلە بكرێت لە بەر سێ هۆ:

یەكەمیان: لە پێش مردن و لە پاش مردن لەگەڵ لە ناو گۆر دانان ڕووی مردوو لە قیبلە دەكرێ كەوا بوو جاكتر ئەوەیە لە كاتی نوێژیش هەر ڕوو لەقیبلە بێ.

دووەمیان: دەتوانین ئەو دوو فەرمودەی پێغەمبەر بكەینە بەڵگە كە ڕووكردنە قیبلە جەند گەورەیە لە ئیسلام.

١. عَنْ مُحَمَّد بن عَمْرو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:»إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ سَيِّدًا، وَإِنَّ سَيِّدَ الْمَجَالِسِ قُبَالَةَ الْقِبْلَةِ) المعجم الأوسط ر٢٣٥٤ والمعجم الكبيرللطبراني ر ٥١٣ وغيرهم.

واتە: هەموو شتێك گەورەكی هەیە گەورەی دانیشتەنیش ڕوو لە قیبلەیە.

٢. حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بن رِشْدِينَ، حَدَّثَنَا أَبُو صَالِحٍ الْحَرَّانِيُّ، حَدَّثَنَا هِشَامُ بن زِيَادٍ أَبُو الْمِقْدَامِ، عَنْ مُحَمَّد بن كَعْبٍ الْقُرَظِيِّ،عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ شَرَفًا، وَإِنَّ شَرَفَ الْمَجَالِسِ مَا اسْتُقْبِلَ بِهِ الْقِبْلَةُ)المعجم الكبير للطبراني ر ١٠٧٨١.

واتە: هەموو شتێك شەرەفی هەیە شەرەفی دانیشتنیش ڕوو لە قیبلەیە.

جا لەو دوو فەرمووده ئەومان بۆ دەردەكەوێت كەوا ڕووكردنە قیبلە لە هەموو لاكانی تر گەورەتر و پیرۆزترە.

٣. لەبەر ئەوەی لە هیچ سەرچاوەیەكی شەرعی باس ئەوە نەكرایە ئایا ڕووی مردوو لە كام لایەك بكرێت.

هەر وەك لە وێنەی (١٩-٢٠)دا دیارە كە چون مردوو دادەنرێت لە كاتی نویژكردن.

جا موسڵمانی بەڕێز ئەوەی ئێستا دەكرێت دروست هەر وەك لەسەر پشت دادەنرێت و ڕووی لە ئاسمانە بەڵام ڕووی مردوو لە قیبلە بكرێت خێر تر هەروەك باسمان كرد والله أعلم.

وێنەی (١٩)
ئیمام لەلای سەری
مردووەکە رادەوستێت
ئاگاداری: بۆ پیاو وا باشە سەری
لەلای رۆژهـەڵات بێ وە پێی لە
رۆژئاوا وە ڕووشی لە قیبلە بێ

وێنەی (٢٠)
بۆ ئافرەت : ئیمام لە
ناوەراستی مردووەکە
رادەوستێت
بـەڵام بـۆ ئـافـرەت وا
سـونـنـەتـە سـەری لە
رۆژئـاوا بـێ وەپـێـی لە
رۆژهەڵات ڕووشی لە قیبلە

[چۆنیەتی نوێژکردن لە سەر مردوو]

موسڵمانی بەڕێز: پێش ئەوەی بە درێژی باسی نوێژی مردوو بکەین بە کورتی بۆت روون دەکەینەوە کەئەم نوێژە لە هەموو نوێژەکان ئاسانترە کە سەجدەورکوعی تێدا نیە تەنها راوەستان ئەویش چوار (اللّٰهُ أَكْبَر)ی تێدایە دەتوانی لەم چوار خاڵانە بە ئاسانی فێری بیت:-

١. (اللّٰهُ أَكْبَر)ی یەکەم نوێژدابەستنە بڵی نیەتمە فەرزی نوێژی جەنازە لە سەر ئەم مردووە دەکەم پاشان خوێندنی سورەتی فاتیحەیە.

٢. پاش (اللّٰهُ أَكْبَر)ی دووەم سەلاوات لێدانە لە سەر پێغەمبەرﷺ بڵێ: (اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّد).

٣. پاش (اللّٰهُ أَكْبَر)ی سێ یەم دوعاکردنە بۆ مردووەکە لای کەمی بۆ پیاو بڵێ: (اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لَهُ، اَللّٰهُمَّ ارْحَمْهُ).وە بۆ ئافرەت بڵێ: (اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لَها، اَللّٰهُمَّ ارْحَمْها). بزانە: دوعا بەکوردی دروست نیە بە هیچ شێوەیەك.

٤. پاش (اللّٰهُ أَكْبَر)ی چوارم سوننتە ئەم دوعایە بکەی بڵێ: [اَللّٰهُمَّ لاَتَحْرِمْنَا أَجْرَهُ وَلاَتَفْتِنَّا بَعْدَهُ] ئینجا سەلام دانەویە.

تێبینی: سوننەتە دەست بەرز کەیتەوە لەگەڵ هەر (اللّٰهُ أَكْبَر) ێك.

[نوێژی لە سەر مردوو حەوت ڕوكنی هەیە]

١. (أَحَدُهَا النِّيَّةُ) ڕوكنی یەکەم نیەتهێنانە، ئەویش دەکرێت پێنج خاڵ:

أ-(وَوَقْتُهَا كَغَيْرِهَا) کاتی نیەتهێنانەکە وەك نیەتی نوێژەکانی تر واجبە: لەگەڵ (اللّٰهُ أَكْبَر)ی نوێژدابەستندا بەرامبەر بکرێ.

ب-(وَتَكْفِي نِيَّةُ الْفَرْضِ) نیەتی تەنها واجبیەکەی نوێژیجەنازە بەسە، وەك.بە دڵ بڵێ: (نَوَيْتُ أَدَاءَ فَرْضِ صَلاَةِ الْجَنَازَةِ عَلَى هَذَا الْمَيِّتِ) نیەتمە فەرزی نوێژی جەنازە

له سەر ئەم مردووە دەکەم. جا واجبە: ئەو نیەتە لەگەڵ (**اللّهُ أَكْبَر**)ی نوێژدابەستندا بەرامبەر بکا، (ڕووناکی رب العالمین ڕوونکردنەوە منهاج الطالبین)ص١٢٧.

ج-(**وَقِيلَ تُشْتَرَطُ نِيَّةُ فَرْضِ كِفَايَة**) لە فەرموودەیەکی بێ هێزدا بە مەرج دادەندرێ: نیەتی بێنێ، وەك بڵێ: (بە (**فَرْضِ كِفَايَة**) نوێژ لە سەر ئەم مردووە دەکەم). ئیتر پێویست نیە بڵێ: بۆ خوای گەورە، بەڵکو سوننەتە.

د-(**وَلاَ يَجِبُ تَعْيِينُ الْمَيِّت فَإِنْ عَيَّنَ وَأَخْطَأَ بَطَلَتْ**) واجب نیە: مردووەکە دیاری بکاو ناوی بێنێ، بەڵکو ئەوەندە بەسە: ئاماژەی بۆ بکاو بڵێ: (لە سەر ئەم مردووە). جیاوازی مردووی نێر و مێو گەورەو بچوك نیە جا ئەگەر مردووەکەی دیاری کرد، وەك بڵێ: نوێژ لە سەر ئازاد دەکەم لە دیاری کردنەکەدا هەڵەی کردو مردووەکە (ئەوزاد) بوو نوێژەکەی بەتاڵ دەبێ.

ه-(وإِنْ حَضَرَ مَوْتَى نَوَاهُمْ) ئەگەر کۆمەڵێك مردوو ئامادە بوون و ویستی یەك نوێژ لە سەر گشتیان بکا نیەتی نوێژکردن لە سەر گشتیان دێنێ، وەك بڵێ: (لە سەر ئەم مردووانە). واتە: مەرج نیە: ژمارەیان بزانێ، یان بیانناسێ.ئینجا بزانە : لە سەر مەئموم واجبە: نیەتی ئیقتیدا، یان جەماعەت بێنێ، هەروەك لە زۆربەی سەرچاوەکاندا فەرموویانە.

٢. (**أَرْبَعُ تَكْبِيرَات فَإِنْ خَمَّسَ لَمْ تَبْطُلْ فِي الأَصَحِّ وَلَوْ خَمَّسَ إِمَامُهُ لَمْ يُتَابِعْهُ فِي الأَصَحِّ بَلْ يُسَلِّمُ أَوْ يَنْتَظِرُهُ لِيُسَلِّمَ مَعَهُ**) روکنی دووەم:گوتنی چوار (**اللّهُ أَكْبَر**)ە، بە (اللّهُ أكبر)ی نوێژدابەستنەوە، بە (اجماع)ی زانایانی ئیسلام [**عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ﵁ أَنَّهُ صَلَّى بِنَا النَّبِيُّ ﷺ عَلَى النَّجَاشِي وَكَبَّرَ عَلَيْهِ أَرْبَع تَكْبِيرات**]رواه البخاری ر ١٣٣٣، پێغەمبەرﷺ بە جەماعەت نوێژی جەنازەی لە سەر نەجاشی کردو چوار (الله أكبر) ی گوتن.جا ئەگەر بە قەسدی پێنج (**اللّهُ أَكْبَر**)ی گوتن نوێژەکە بەتاڵ نابێ لە فەرموودەی ڕاستتردا، هەروەها ئەگەر ئیمامەکەی پێنج (الله أكبر)ی گوتن سوننەت نیە شوێنی بکەوێ لە فەرموودەی ڕاستتردا بەڵکو: یان بەدڵ نیەتی

جیابوونەوە دێنێ‌و سەلام دەداتەوە یان چاوەڕوانی ئیمامەکەی دەکا تاکو لەگەڵ ئەودا سەلام بداتەوە، جائەم چاوەڕوانکردنە خێرترە.

٣. (اَلسَّلاَمُ كَفَيْرِهَا) روکنی سێ یەم: سەلامدانەوەیە لە دوای تەواوبوونی (اللهُ أَكْبَر)ی چوارەم، بە بەڵگەی حەدیسەکەی (أبي أمامە)ی داهاتوو وەك سەلامدانەوەی نوێژەکانی تر لە واجبو سوننەتو ژمارەدا، کەواتە: ئیمام بە دەنگی ئاشکرا سەلام دەداتەوە، هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرموویانە.

٤. (قِرَاءَةُ الْفَاتِحَة بَعْدَالأُولَى) روکنی چوارەم: خوێندنی سورەتی فاتیحەیە [عَنْ أَبِي أُمَامَةَ: إِنَّ اَلسُّنَّةَ فِي الصَّلاَة عَلَى الْجَنَازَة أَنْ يَقْرَأَ فَاتِحَةَالْكِتَاب وَيُصَلِّيَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ، ثُمَّ يُخْلِصَ لَهُ الدُّعَاءَ، ثُمَّ يُسَلِّمَ] مصنف ابن أبي شيبه ر ١١٣٧٩، ڕێگەی پێغەمبەر ﷺ لە نوێژی سەر مردوودا ئەوهایە: فاتیحە بخوێنێ‌و سەلاوات لە سەر پێغەمبەر ﷺ لێ‌بدا، ئینجا بە دڵێکی بێ‌گەرد دوعا بۆ مردووەکە بکا، ئینجا سەلام بداتەوە. سوننەتە: لەدوای (اللهُ أَكْبَر)ی یەکەم کە نوێژی پێ دادەبەستێ فاتیحە بخوێنێ، بە بەڵگەی حەدیسەکەی (أبي أمامە)ی داهاتووە. ئینجا بزانە: سورەت خوێندن-واتە: یان ئایەت خوێندن لە دوای فاتیحە سوننەت نیە، هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرموویانە.

٥. (اَلصَّلاَةُ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ بَعْدَالثَّانِيَة وَالصَّحِيحُ أَنَّ الصَّلاَةَ عَلَى الآلِ لاَ تَجِبُ) روکنی پێنجەم: سەلاوات لێدانە لە سەر پێغەمبەر ﷺ بە بەڵگەی حەدیسەکەی (أبي أمامە)یڕابردوو. واجبە: لەدوای (الله أکبر)ی دووەم سەلاواتەکە لێ‌بدا، چونکە لە پێشینەی ئۆممەتەوە ئەوها هاتوە.ئینجا لای کەم: کە واجبەکەی پێ پێك بێ، بڵێ: (اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ). چونکە فەرموودەی ڕاست سەلاوات لێدان لە سەر (آل)ی پێغەمبەر ﷺ واجب نیە، بەڵکو سوننەتە ، وەك بڵێ: (اَللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِه). بەڵام لێرەشدا شێوەی ئەو سەلاواتەی لە تەحیاتدا لەگشت شێوەیەکی تر خێرترە، هەروەك لە(تحفە)دا فەرموویەتی. هەروەها سەلامیش سوننەتە.

٦. (الدُّعَاءُ لِلْمَيِّتِ بَعْدَ الثَّالِثَةِ) روكنی شەشەم: دوعاكردنە بۆ مردووەكە واجبە لە دوای (اللهُ أَكْبَر)ی سێیەم دوعایەكە بكا، ئینجا لای كەم كە واجبەكەی پێ پێك بێ بڵێ: (اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ، اَللَّهُمَّ ارْحَمْهُ). جا لەو دوعایەدا جیاوازی نێر و مێو گەورەوەو منداڵو شێت نیە، هەروەك لە(تحفه)و(نهاية)و حاشیەكانیدا ڕوون كراوەتەوە، پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: [إِذَا صَلَّيْتُمْ عَلَى الْمَيِّتِ فَأَخْلِصُوا لَهُ الدُّعَاءَ] رواه ابوداود ر٣٢٠١ وصححه ابن حبان ر ٣٠٧٦، هەركاتێك نوێژتان لە سەر مردوو كرد، بەدڵێكی بێ گەرد دوعای بۆ بكەن.

٧. (اَلْقِيَامُ عَلَى الْمَذْهَبِ إِنْ قَدَرَ) روكنی حەوتەم: ڕاوەستانە بە پێوە تا نوێژەكە تەواو دەبێ لە سەر فەموودەی ڕاستی مەزهەب ئەگەر توانای هەبێ، بەڵام ئەگەر توانای ڕاوەستانی بە پێوەی نەبو، ئەو كاتە بەگوێرەی توانینی خۆی نوێژی لە سەر دەكا، وەك نوێژە واجبەكانی تر، هەروەك لە (تحفه)و(نهاية)دا فەرموویانە.

[شتی نا دیارەكان لە كاتی نوێژی جەنازە]

١. (وَلَوِاخْتَلَطَ مُسْلِمُونَ بِكُفَّارٍ وَجَبَ غُسْلُ الْجَمِيعِ وَالصَّلَاةُ) ئەگەر تێكەڵ بون مردووە موسڵمانەكان بە مردووە كافرەكانو نەتوانرا لێك جیابكرێنەوە واجبە: گشتیان بشۆرێنو كفن بكرێنو بنێشترێن، واتە: لە نێوان گۆڕستانی موسوڵمانو كافراندا، هەروەك لە سەرچاوەكاندا فەرموویانە واجبە نوێژی جەنازە لە سەر گشتیان بكرێ، تاكو بە دڵنیایی لەو ئەركە واجبانە دەرچین.

٢. (فَإِنْ شَاءَ صَلَّى عَلَى الْجَمِيعِ بِقَصْدِ الْمُسْلِمِينَ وَهُوَ الأَفْضَلُ وَالْمَنْصُوصُ) جا لە نوێژكردنەكەشدا ئەگەر حەز دەكا لە سەر گشتیان یەك نوێژ دەكا بە مەبەستی مردووە موسوڵمانەكان، واتە: بە دڵ دەڵێ: (نیەتمە فەرزی نوێژی جەنازە دەكەم لە سەر موسوڵمانەكانی ئەم كۆمەڵە مردووە). هەروەها لە دوعای ناو نوێژیش بە

عەرەبی دەڵێ: (اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُسْلِمِينَ مِنْهُم) خوایە لە موسوڵمانەکانی ئەم کۆمەڵە مردووە خۆش ببە. هەروەك لە (تحفه)دا فەرموویەتی ئەو جۆرە خێرترە لە جۆرەکەی داهاتوو دەقەکەی فەرموودەی ئیمامی (شافعی)یە.

٣. (أَوْ عَلَى وَاحِد فَوَاحِد نَاوِياً الصَّلاَةَ عَلَيْه إِنْ كَانَ مُسْلِماً وَيَقُولُ: اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ إِنْ كَانَ مُسْلِماً) یان نوێژێك لە سەر مردووێك دەکا ئینجا نوێژێکی تر لە سەر مردووێکی تر دەکا...بەو جۆرە، تا یەکە یەکە نوێژ لە سەر گشتیان دەکا نیەت دێنێ فەرزی نوێژی جەنازە لە سەر ئەم مردووە دەکەم ئەگەر موسوڵمان بێ. هەروەها لە دوعای ناو نوێژەکەشدا بە عەرەبی دەڵێ: (اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ إِنْ كَانَ مُسْلِماً) خوایە لەم مردووە خۆش ببە ئەگەر موسوڵمان بێ. ئینجا بزانە: ئەگەر شەهیدو کوژراوەکانی تریش تێکەڵ بون، واجبە: گشتیان بشۆرێنو نوێژ لە سەر گشتیان بکرێ. بە نیەتی ئەوانەی شەهید نین، هەروەك لە سەر چاوەکاندا فەرموویانە.

٤. (وَلَوْ نَوَى الإِمَامُ صَلاَةَ الْغَائِبِ وَالْمَأْمُومُ صَلاَةَ حَاضِرٍ أَوْ عَكَسَ جَازَ) ئەگەر ئیمام نیەتی نوێژی لە سەر مردووێکی نادیار هێناو مەئموومەکەش نیەتی نوێژی لە سەر مردووێکی دیاربوو هێنا یان بە پێچەوانە، هەریەکە نیەتی مردووێکی هێنا لە هەردوو مەسەلەدا دروستە، هەروەك نوێژی نیوەڕۆ لە پشت نوێژکەری عەسر دروست بوو.

[ئەو سوننەتانەی کە لەنوێژی مردوودا هەنە]

١. (وَيُسَنُّ رَفْعُ يَدَيْه فِي التَّكْبِيرَات) سوننەتە: لە گشت (اللّهُ أَكْبَر)ێکدا هەردوو دەستەکانی بەرز بکاتەوە تا بەرامبەر شانەکانی، هەروەها سوننەتە: ئیمام (اللّهُ أَكْبَر) ەکان بە دەنگی ئاشکرا بڵێ، هەروەك لە (تحفة وحاشية البجيرمي)دا فەمروویانە. ئینجا بۆ گشت نوێژکەرێك سوننەتە: دەستی ڕاستەی لە سەر چەپەی لە سەر

بنەوەی سینگی دابنێ، هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرموویانە، چونکە ئەوها لە حەدیسێکی بێ هێزدا هاتوە.

٢. (وَإِسْرَارُ الْقِرَاءَة) لە نوێژی مردوودا سوننەتە: فاتیحە بە دەنگی نهێنی بخوێنێ، جیاوازی نیە کاتی نوێژکردنەکە: شەو بێ، یان ڕۆژ بێ [عَنْ أَبِي أُمَامَةَ ﷺ اَلسُّنَّةُ فِي صَلاَةِ الْجَنَازَةِ أَنْ يَقْرَأَ فِي التَّكْبِيرَةِالأُولَى بِأُمِّ الْقُرْآنِ مُخَافَتَةً، ثُمَّ يُكَبِّرُ ثَلاَثاً، وَالتَّسْلِيمُ عِنْدَالآخِرَةِ] حديث صحيح رواه النسائي ر ١٩٨٩ ، ڕێگەی پێغەمبەرﷺ لە نوێژی سەر مردوودا ئەوهایە: لە دوای (اللهُ أَكْبَر)ی یەکەم فاتیحە بخوێنێ بە دەنگی نهێنی، ئینجا سێ (اللهُ أَكْبَر)ی تریش بڵێ‌و لە دوای (اللهُ أَكْبَر)ی چوارەم سەلام بداتەوە. هەروەهاش سوننەتە: سەلاواتو دوعا بە دەنگی نهێنی بخوێندرێن، هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرموویانە.

٣. (والأَصَحُّ نَدْبُ التَّعَوُّذِ دُونَ الإِفْتِتَاحِ) بە فەرموودەی ڕاستتر سوننەتە: لە پێش فاتیحەدا (أَعُوذُ بِاللهِ...) بخوێنێ بە نهێنی بەڵام دوعای (وَجَّهْتُ وَجْهِي...) سوننەت نیە، چونکە نوێژەکەی پێ درێژ دەبێتەوە.ئینجا بزانە: گوتمان لای کەمی دوعای نوێژی جەنازە: (اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لَهُ، اَللّٰهُمَّ ارْحَمْهُ)، کەواتە: لە دوای ئەو دوعایە، (اللهُ أكبر)ی چوارەم دەڵێ‌و سەلام دەداتەوەو نوێژەکە تەواو دەبێ، بە بەڵگەی حەدیسکەی (أبي امامە)ی ڕابردوو.(وَيَقُولُ فِي الثَّالِثَة: اَللّٰهُمَّ هٰذَا عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِكَ إِلَى آخره) سوننەتە: لە دوای (الله أكبر)ی سێیەم ئەم دوعایەش بڵێ:

[اَللّٰهُمَّ هٰذَا عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِكَ، خَرَجَ مِنْ رَوْحِ الدُّنْيَا وَسَعَتِهَا–وَمَحْبُوبُهُ وَأَحِبَّاؤُهُ فِيهَا– إِلَى ظُلْمَةِ الْقَبْرِ وَمَا هُوَ لاَقِيهِ، كَانَ يَشْهَدُ أَنْ لاَإِلَهَ إِلاَّأَنْتَ وَأَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ، وَأَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ، اَللّٰهُمَّ إِنَّهُ نَزَلَ بِكَ وَأَنْتَ خَيْرُ مَنْزُولٍ بِهِ، وَأَصْبَحَ فَقِيراً إِلَى رَحْمَتِكَ وَأَنْتَ غَنِيٌّ عَنْ عَذَابِهِ، وَقَدْ جِئْنَاكَ رَاغِبِينَ إِلَيْكَ شُفَعَاءَ لَهُ، اَللّٰهُمَّ إِنْ كَانَ مُحْسِناً فَزِدْ فِي إِحْسَانِهِ وَإِنْ كَانَ مُسِيئاً فَتَجَاوَزْ عَنْهُ وَلَقِّهِ بِرَحْمَتِكَ رِضَاكَ وَقِهِ فِتْنَةَ الْقَبْرِ وَعَذَابَهُ وَافْسَحْ لَهُ فِي قَبْرِهِ وَجَافِ الأَرْضَ عَنْ جَنْبَيْهِ، وَلَقِّهِ بِرَحْمَتِكَ الأَمْنَ مِنْ

عَذَابِكَ حَتَّى تَبْعَثَهُ إِلَى جَنَّتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّحِمِينَ]إلتقطه الشافعي من مجموع الأحاديث الواردة منها سنن الكبير للبيهقي ر ٧٢١٤وموطأ امام مالك ر ٧٧٥وصحيح ابن حبان ر ٣٠٧٣وغيرهم. ئەم دوعايانە امامی شافعی لە کۆمەڵە فەرموودەیەك وەری گرتوو. ئینجا بزانە: لە نوێژی ئافرەتی مردوودا وەها سوننەتە: ووشەی (عَبْدُكَ) بکاتە (أَمَتُكَ)و (ضَمِير مُذَكَّر) بکاتە (ضَمِير مُؤَنَّثْ) واتە: لە جیاتی (لَهُ) بۆ ئافرەتان بڵێ (لَهَا) بەڵام دروستیشە: گشت دوعایەکانی هەر بە (ضَمِير مُذَكَّر) بڵێ بە مەبەستی (اَلشَّخْص)مرۆڤ، یان (اَلْمَيِّتْ)مردوو، هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرمووویانە.

٤. (وَيُقَدِّمُ عَلَيْهِ: اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرِنَا وَأُنْثَانَا، اَللَّهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَى الإِسْلاَمِ، وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الإِيمَانِ) سوننەتە: پێش ئەو دوعایەی ڕابردوو، ئەم دوعایەش بڵێ: [اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرِنَا وَأُنْثَانَا، اَللَّهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَى الإِسْلاَمِ، وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الإِيمَانِ] رواه أصحاب السنن بسند صحيح ومنها سنن ابی داود ر ٣٢٠٣و سنن ابن ماجه ر ١٤٩٨.

٥. (وَيَقُولُ فِي الطِّفْلِ مَعَ هَذَا الثَّانِي: اَللَّهُمَّ اجْعَلْهُ فَرَطاً لأَبَوَيْهِ وَسَلَفاً وَذُخْراً وَعِظَةً وَاعْتِبَاراً وَشَفِيعاً وَثَقِّلْ بِهِ مَوَازِينَهُمَا وَأَفْرِغِ الصَّبْرَ عَلَى قُلُوبِهِمَا) لە نوێژ لەسەرکردنی منداڵ نێر، یان مێ سوننەتە: ئەم دوعایەی داهاتووش بکا لەگەڵ تەنها ئەو دوعا دووەمەی ڕابردوودا، واتە: لە نوێژی جەنازەی منداڵ دوعا درێژەکەی یەکەم ناخوێنی، هەروەك لە(المجموع)دا ئاماژەی کردوە، کەوابو: لە دوای (فَتَوَفَّهُ عَلَى الإِيمَانِ) بڵێ: (اَللَّهُمَّ اجْعَلْهُ فَرَطاً لأَبَوَيْهِ وَسَلَفاً وَذُخْراً وَعِظَةً وَاعْتِبَاراً وَشَفِيعاً، وَثَقِّلْ بِهِ مَوَازِينَهُمَا وَأَفْرِغِ الصَّبْرَ عَلَى قُلُوبِهِمَا). وەهەروەها لە سنن الكبير للبيهقي ژمارە٧٠٤٢ باس کراوە. چونکە ئەو دوعایە لە نوێژی جەنازەی منداڵ دەوەشێتەوەو لە حەدیسێکی بێ‌هێزیشدا فەرمانی دوعا بۆ دایکو باوکی منداڵە مردووەکە هاتوە.ئینجا بزانە: لە نوێژی جەنازەی منداڵدا ئەو دوعایە بە تەنها بەسەو بە بەر

دوعایەکەی نوێژ دەکەوێ. هەروەها (اَللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ، اَللَّهُمَّ ارْحَمْهُ)ش بە تەنها بەسەو بە بەردەکەوێ، هەروەك لە (نهاية)و (مغني)دا ڕوون کراوەتەوە. (ڕووناکی رب العالمين ڕوونکردنەوە منهاج الطالبين)ص١٣١.

٦. (وَيَقُولُ فِي الرَّابِعَةِ: اَللَّهُمَّ لاَ تَحْرِمْنَا أَجْرَهُ وَلاَ تَفْتِنَّا بَعْدَهُ.) هەروەها سوننەتە: لە دوای (اللهُ أَكْبَر)ی چوارەم پێش سەلامدانەوە- ئەم دوعایە بکاو، بڵێ: [اَللَّهُمَّ لاَتَحْرِمْنَا أَجْرَهُ وَلاَتَفْتِنَّا بَعْدَهُ] رواه أصحاب السنن بسند صحيح. بەڵام بەداخەوە ئەم دوعایەش زۆر بە کەمی دەکرێت.

٧. (وَتَجُوزُ الصَّلاَةُ عَلَيْهِ فِي الْمَسْجِدِ وَيُسَنُّ جَعْلُ صُفُوفِهِمْ ثَلاَثَةً فَأَكْثَر) دروستە لە ناو مزگەوتدا نوێژی جەنازە لە سەر مردوو بکرێ، بەو مەرجەی بە هۆی مردووەکە مزگەوت پیس نەبێ [عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا: صَلَّى رَسُولُ اللهِ عَلَى ابْنَي بَيْضَاءَ فِي الْمَسْجِدِ: سُهَيْلٍ وَأَخِيهِ]رواه مسلم ر ١١٢٠وأصحاب السنن، پێغەمبەرﷺ نوێژی جەنازەی لە ناو مزگەوتدا لە سەر (سُهَيْل)و برایەکەی کرد، کە کوڕی (بَيضاء) بون.هەرکاتێك نوێژکەرەکان شەش کەس، یان زیاتر بون لە حاڵەتی جەماعەتدا، سوننەتە ڕیزەکانیان بکەنە سێ ڕیزو زیاتریش، پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ:[مَا مِنْ مَيِّتٍ يَمُوتُ فَيُصَلِّي عَلَيْهِ ثَلاَثَةُ صُفُوفٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ إِلاَّ أَوْجَبَ] رواه ابوداود ر٣١٦٨ والترمذي ر١٠٢٨ بسند حسن، هەر کەسێك بمرێو سێ ڕیز لە موسوڵمانان نوێژی لە سەر بکەن، لێخۆشبوونی خوای گەورەی بۆ دەبێ.هەر وەك لەم وێنەدا دیارە(٢١)

هەروەها تا نوێژکەرەکان زۆرتر بن خێرترە، پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: [مَا مِنْ رَجُلٍ مُسْلِمٍ يَمُوتُ فَيَقُومُ عَلَى جَنَازَتِهِ أَرْبَعُونَ رَجُلاً لاَيُشْرِكُونَ بِاللهِ شَيْئاً إِلاَّ شَفَّعَهُمُ اللهُ فِيهِ] رواه مسلم ر٢٢٤٢، هەر پیاوێکی موسوڵمان بمرێو چل پیاوی وەها نوێژی لە سەر بکەن: کە هیچ هاوبەش بۆ خوا دانەنێن، خوای گەورە تکایان قبوڵ دەکا دەربارەی مردووەکە.

٨. (وَإِذَا صُلِّيَ عَلَيْهِ فَحَضَرَ مَنْ لَمْ يُصَلِّ صَلَّى وَمَنْ صَلَّى لاَ يُعِيدُ عَلَى الصَّحِيحِ)

هەر کاتێك نوێژی جەنازە لە سەر مردووێك کرا ئینجا یەکێکی وەها ئامادەبو: کە نوێژی لە سەر نەکردبو سوننەتە: ئەویش نوێژی لە سەر بکا، هەرچەند مردووەکە ژێر خاکیش کرابێ **[عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ : أَنَّ امْرَأَةً كَانَتْ تَقُمُّ الْمَسْجِدَ– مَاتَتْ، فَفَقَدَهَا النَّبِيُّ فَسَأَلَ عَنْهَا؟ فَقَالُوا: مَاتَتْ. فَأَتَى قَبْرَهَا فَصَلَّى عَلَيْهَا]** رواه البخاری ر ٤٥٨، ئافرەتێك کە خزمەتی مزگەوتی دەکرد مرد، پێغەمبەرﷺ لێی پرسیارکرد: بۆ دیار نیە؟ گوتیان: مردوە. ئینجا گۆڕەکەیان بە پێغەمبەرﷺ نیشان داو نوێژی جەنازەی لە سەر گۆڕەکەی کرد. واتە: لە پێشداش سەحابەکان نوێژیان لە سەر کردبو. بەڵام هەر کەسێك جارێك نوێژی لە سەر مردووێك کرد سوننەت نیە لە سەر هەمان مردوو نوێژەکە دووبارە بکاتەوە لە سەر فەرموودەی ڕاست، چونکە نوێژی جەنازە ناکرێتە سوننەت.

٩. (وَلاَ تُؤَخَّرُ لِزِيَادَةِ مُصَلِّينَ) سوننەت نیە: نوێژی جەنازەکە دوا بخرێ تاکو نوێژکەرەکان زیاتر بن، پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: [أَسْرِعُوا بِالْجَنَازَةِ] رواه الشيخان البخاري ر ١٣١٥ ومسلم ر ٢٢٢٩، پەلە بکەن: لە وەڕێکردنی مردوودا. بەڵام ئەگەر خزمێکی مردووەکە ئامادە نەبو، چاوەڕوانی وی دەکرێ، بەو مەرجەی ترسی گۆڕانی مردووەکە نەبێ، هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرموویانە.

[ئەگەر لە ئیمام دواکەوتی چی دەکەی]

١. (وَلَو تَخَلَّفَ الْمُقْتَدِي بِلا عُذْرٍ فَلَمْ يُكَبِّرْ حَتَّى كَبَّرَ إِمَامُهُ أُخْرَى بَطَلَتْ صَلاَتُهُ) ئەگەر مەئمووم لە ئیمامەکەی دوا کەوت بە بێ‌عوزر (اللهُ أَكْبر)ی نەگوت تا ئیمامەکەی (اللهُ أَكْبر)ێکی تری گوت نوێژەکەی بەتاڵ دەبێ، بەڵام ئەگەر عوزرێکی هەبو: وەك خوێندنی فاتیحەی تەواو نەکردبێ، یان گوێی لە ئیمامەکەی نەبوبێ، ئەو کاتە بە دواکەوتنی (اللهُ أَكْبَر)ێك نوێژەکەی بەتاڵ نابێ، کەوابو: بەگوێرەی ڕیزی نوێژەکەی خۆی بەردەوام دەبێ، تا تەواوی دەکا، هەروەك لە(تحفە) دا فەرموویەتی.

٢. (وَيُكَبِّرُ الْمَسْبُوقُ وَيَقْرَأُ الْفَاتِحَةَ وَإِنْ كَانَ الإِمَامُ فِي غَيْرِهَا) مەئمومی دواکەوتوو (اللهُ أَكْبَر)ی نوێژ دابەستن دەڵێ و لە دوای (اللهُ أَكْبَر)ەکەش فاتیحە دەخوێنێ هەرچەند ئیمامەکەش لە(اللهُ أَكْبر)ێکی تردابێ،

٣. (وَلَوْ كَبَّرَ الإِمَامُ أُخْرَى قَبْلَ شُرُوعِهِ فِي الْفَاتِحَةِ كَبَّرَ مَعَهُ وَسَقَطَتِ الْقِرَاءَةُ) ئەگەر ئیمامەکەی (اللهُ أَكْبر)ێکی تری گوت پێش ئەوەی مەئمومە دواکەوتووەکە دەست بە فاتیحە بکا: وەك لە دوای (اللهُ أَكْبَر)ی نوێژ دابەستنی دا، ئیمام (اللهُ أَكْبَر)ێکی تر بڵێ مەئموومەکەش لەگەڵ ئیمامەکەدا (اللهُ أَكْبَر) دەڵێ وخوێندنی فاتیحەی لە سەر لادەچێ، چونکە ئیمامەکەی لەجیاتی هەڵیدەگرێ، هەروەك لە

چوونە ڕوکووعی نوێژەکانی تریش ئەوها بوو. (ڕووناکی رب العالمین ڕوونکردنەوە منهاج الطالبین)ص١٣٢.

٤. (وَإِنْ كَبَّرَهَا وَهُوَ فِي الْفَاتِحَةِ تَرَكَهَا وَتَابَعَهُ فِي الأَصَحِّ) ئەگەر ئیمامەکەی (اللهُ أَكْبَر)ێکی تری گوت مەئموومە دواکەوتووەکەش دەستی بە فاتیحە کردبو واجبە: واز لە فاتیحە بێنیو شوێن ئیمامەکەی دەکەوێو ئەوەندە فاتیحەی ماویەتی ئیمامەکەی لە جیاتی هەڵیدەگرێ لە فەرموودەی ڕاستتردا، وەك لە نوێژەکانی تریشدا ئەوها بوو،

٥. (وَإِذَا سَلَّمَ الإِمَامُ تَدَارَكَ الْمَسْبُوقُ بَاقِي التَّكْبِيرَاتِ بِأَذْكَارِهَا) هەر کاتێك ئیمامەکەی سەلامی داوە مەئموومی دواکەوتوو، واجبە: (اللهُ أَكْبَر)ەکانی ماون گشتیان بڵێ بەزیکرەکانیانەوە: وەك سەلاواتو دوعا بۆ مردوو، ئینجا سەلام دەداتەوە

[نوێژ لە سەر مردووی نادیار]

١. (وَيُصَلِّي عَلَى الْغَائِبِ عَنِ الْبَلَدِ) دروستە: نوێژی جەنازە بکرێ لە سەر مردووی نادیار، واتە:

لە شاری نوێژکەرەکەدا نەبێ، جیاوازی نیە شوێنی مردووە نادیارەکە: دوور بێ، یان نزیك بێ، لە لای قیبلەبێ، یان لە لایەکی تر، بەڵام واجبە: نوێژکەرەکە لە نیەتی نوێژدا ئاماژە بۆ مردووە نادیارەکە بکاو، واجبە: بەخۆی ڕوو لە قیبلە بکا، نەك لە شوێنی مردووەکە.هەروەها پێویستە نوێژکەرەکە بزانێ، یان قەناعەتی بێ: مردووەنادیارەکە شۆراوە، ئەگینا: نوێژەکەی دروست نابێ، ئینجا بەم نوێژەی ئێرە، واجبیەکە لە سەر دانیشتووانی شوێنی مردووەکەش لادەچێ، هەروەك لە سەرچاوەکاندا ئەو مەسەلەیە ڕوون کراوەتەوە [عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ: لَمَّا مَاتَ النَّجَاشِي صَلَّى عَلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ بِالْمَدِينَةِ] رواه الشیخان البخاری ر ٣٨٧٧، کە (نجاشی) لە (حَبَشَة) مرد، پێغەمبەر ﷺ

له (مدينه)وه نوێژی جەنازەی لە سەر کرد.ئینجا بزانە: ئەگەر مردووەکە لە شاری نوێژکەرەکەدابێ، یان لە گوندی نوێژکەرەکەدابێ، ئەو کاتە دروست نیە: بە نادیاری نوێژی لە سەر بکا، بەڵکو واجبە: لە لای ئامادەبێ، هەرچەند شارەکەش زۆر بەرفراوانو گەورە بێ، مەگەر عوزرێك هەبێ: وەکو نەخۆشی، یان ترس، یان بەندکردن، ئەوکاتە دوور نیە نوێژکە بە نادیاری دروست بێ، هەروەك لە (نهاية)و (مغني)دا فەرموویانە.

٢. (وَيَجِبُ تَقْدِيمُهَا عَلَى الدَّفْنِ) واجبە: نوێژ لە سەر مردوو، وەپێش بێخرێ لە سەر ناشتنی مردووەکە، واتە: ئەگەر پێش نوێژ لە سەرکردن مردووەکە ژێر خاك کرا، گشت ئەو کەسانە گوناهبار دەبن: کە هەواڵی مردنەکەیان زانیوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا دروست نیە: بۆ نوێژ لە سەرکردن بیهێننە دەرەوە، بەڵکو نوێژی جەنازە لە سەر گۆڕەکەی دەکەن.

٣. (وَتَصِحُّ بَعْدَهُ) نوێژی جەنازە لە دوای ناشتنیش دروست دەبێو واجبەکەی پێ لادەچێ،

٤. (وَالأَصَحُّ تَخْصِيصُ الصِّحَةِ بِمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ فَرْضِهَا وَقْتَ الْمَوْتِ) لەم مەسەلەیەدا فەرموودەی ڕاستتر ئەمەیە دروستبوونی نوێژی جەنازەی لە سەر گۆڕ، تایبەتە بەو نوێژکەرەی نوێژی ئەم جەنازەیەی لە سەر واجب بوبێ لە کاتی مردنی دا، واتە: مەرجە: لە کاتی مردنی مردووی ناو گۆڕەکەدا، نوێژکەرەکە هەبوبێو موسوڵمان بوبێو بالغو عاقڵو پاك بوبێ. (ڕووناکی رب العالمین ڕوونکردنەوە منهاج الطالبین)ص١٣٥.

٥. (وَلاَ يُصَلَّى عَلَى قَبْرِ رَسُولِ اللهِ بِحَالٍ) دروست نیە: نوێژی جەنازە بکرێ لە سەر گۆڕی پێغەمبەرﷺ بە هیچ حاڵەتێك: نە بەتەنهایی و نە بەجەماعەت، هەروەها لە سەر گۆڕی پێغەمبەرەکانی تریش عَلَيْهِمُ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمْ نوێژی جەنازە دروست نیە؟ چونکە لە کاتی وەفاتی هیچ پێغەمبەرێکدا ئێمە لە دونیادا نەبوینو واجبیەکەی

نوێژی جەنازەی ئەوان ئێمەی نەگرتۆتەوە..

٦. (وَلَوْ وُجِدَ عُضْوُ مُسْلِمٍ عُلِمَ مَوْتُهُ صُلِّيَ عَلَيْه) ئەگەر ئەندامێکی لاشەی موسوڵمانێك دیتراوە بێگومان زاندرا: موسوڵمانەکە مردووە ئەم ئەندامەشی لە دوای مردن لە لاشەی جیا بۆتەوە، واجبە: ئەم ئەندامە بشۆرێ‌و لە پارچە پەڕۆکێکدا داپۆشرێ، ئینجا واجبە: نوێژی جەنازەی لە سەر بکرێ‌و بنێشترێ، چونکە [سیسارکێك دەستێکی (صحابە)یەکی کوژراوی لە سەر شاری (مَكّة)ی پیرۆز خستە خوارەوەو (صحابە)کان بە ئەنگوستیلەکەی ناسییانەوەو نوێژی جەنازەیان لە سەر کرد]، هەروەك لە سەرچاوکاندا بە بەڵگەیان هێناوەتەوەئینجا بزانە: لەو حاڵەتەدا واجبە نیەتی نوێژکردن لە سەر تێکڕای مردووەکە بێنێ، وەك بە دڵ بڵێ: (نیەتمە فەرزی نوێژی جەنازە لە سەر تێکڕای ئەو مردووە دەکەم: کە ئەم ئەندامەی لێ جیا بۆتەوە). جا ئەگەر دەیزانی مردووەکە نەشۆراوە، ئەو کاتە نیەتی نوێژەکە لە سەر تەنها ئەندامەکە دێنێ، هەر وەك ئیمامی (الزرکشی) باسی کردوە.هەروەها بزانە: ئەگەر ئەندامەکەپێش مردن لێی جیا بوبێتەوە وەك دەستی یاخود پێی، ئەو کاتە هیچ واجب نیەو نوێژیشی لە سەر دروست نیە، بەڵکو سوننەتە: پەڕۆکێکی لێ وەربپێچرێ‌و ژێرخاك بکرێ، هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرموویانە.

[ئەو کەسانەی نوێژی جەنازەیان لە سەر ناکرێ]

١. (وَتَحْرُمُ الصلاة عَلَى الْكَافِرِ وَلاَ يَجِبُ غُسْلُهُ) نوێژی جەنازە حەرامە لە سەر کافری مردوو بکرێ، جیاوازی نیە: کافرەکە جولەکە بێ. یان گاور، یان بێباوەڕ، یان هەر جۆرە کافرێکی تر، هەروەها جیاوازی نیە: نێر بێ، یان مێ بێ، بلۆغی بوبی، یان بە نەبالغی مردبێ؟ چونکە منداڵی کافران لە دونیادا وەك کافران ڕفتاریان لەگەڵ دەکرێ، بەڵام لە قیامەتدا بەهەشتینە، هەروەك لە سەرچاوەکاندا

فەرموویانە، خوای گەورە دەفەموێ: [وَلاَتُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنهُمْ مَاتَ أَبَدًا] التوبة٨٤. نوێژی جەنازە لە سەر هیچ کەسێك لەو کافرانە مەکە هەتا هەتاییێ. (رووناکی رب العالمین ڕوونکردنەوە منهاج الطالبین)ص١٣٨.

٢. (وَلاَ يَجِبُ غُسْلُهُ) شۆردنی کافری مردوو واجب نیە، بەڵام دروستە.

٣. (وَالأَصَحُّ وُجُوبُ تَكْفِينِ الذِّمِّيِّ وَدَفْنِه) فەرموودەی ڕاستتر واجبە: کافری پەیمان لە ئەستۆ و دڵنیاکراو کفن بکرێو واجبە: ژێرخاکیش بکرێ لە شوێنێکی وەهادا: گۆڕستانی موسوڵمانان نەبێ، جا بزانە: ئەگەر کافرەکە ماڵی خۆی هەبو، ئەوە بە ماڵی خۆی کفنو ناشتنی بۆ دەکرێ، ئەگەر نا: لە (بیت المال)، ئەگەر نەبو، لە ماڵی موسوڵمانانی دەوڵەمەند، بەڵام ئەو کافرەی جەنگ لەگەڵ موسوڵمانان دەکاو ئەو موسوڵمانەی بوەتە کافر، کفنو ناشتنیان واجب نیە، جا ئەگەر بۆنەکەیان خەڵکی ئازار دەدا، ئەو کاتە ژێر خاك دەکرێن، هەروەك [پێغەمبەرﷺ لە غەزای (بَدْر) لاشەی کافرەکانی خستە ناو بیرێك].ئینجا بزانە: ئەگەر کافرێك مرد، جا تەنها یەك پیاوی دادپەروەر شاهیدی دا: کە پێش مردن بوەتە موسوڵمان، شاهیدی پێچەوانەش نەبو، ئەو شاهیدی یە تەنها بۆ نوێژەکە وەردەگیرێ، واتە: واجبە نوێژی لە سەر بکرێ، هەروەك لە (المجموع)و(تحفە)دا فەرموویانە.

[نوێژی جەنازە لە سەر منداڵ]

١. (وَالسِّقْطُ إِنِ اسْتَهَلَّ أَوْ بَكَى كَكَبِيرٍ) کۆرپەی لەبارچوو ئەگەر دوای جیابوونەوەی لە دایکی دەنگی خۆی بەرز کردەوە یان گریا ئەوە وەك مرۆڤی گەورەیە، واتە: واجبە بشۆرێو نوێژی جەنازەی لە سەر بکرێو کفن بکرێو بنێشترێ.

٢. (وَإِلاَّ فَإِنْ ظَهَرَتْ أَمَارَةُ الْحَيَاةِ كَاخْتِلاَجٍ صُلِّيَ عَلَيْهِ فِي الأَظْهَرِ) بەڵام ئەگەر دەنگی بەرز نەکردەوەو نەشگریا، ئەوە ئەگەر نیشانەی زیندوویەتی بەدەر کەوت

وەك لەرزینی ئەندامێکی، یان خۆجولاندنی ئەوەش وەکو مرۆڤی گەورە واجبە: نوێژی جەنازەی لە سەر بکرێ، واتە: هەم واجبە بشۆرێو کفن بکرێو بنێشترێ لە فەرموودەی بەهێزتردا، کەواتە: لە فەرموودەی بەهێزتردا: جیاوازی دەنگ‌و جولان نیە، لە هەردوو حاڵەتدا ئەو بڕیارەی مرۆڤی گەورەی بۆ دەدرێ، چونکە بە زیندووەتی هاتۆتە دونیاو ئینجا مردوە، پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: **[وَالطِّفْلُ يُصَلَّى عَلَيْهِ]** رواه أصحاب السنن بسندصحيح ومنها سنن الترمذي ر ١٠٣١ والنسائي ر ١٩٤٢، منداڵ نوێژی جەنازەی لە سەر دەکرێ.ئینجا بزانە: بە (إجماع)ی زانایانی ئیسلام واجبە: نوێژیجەنازە لە سەر منداڵی مردوو بکرێ، ئەم حەدیسەش کە دەفەرموێ: **[أَنَّ النَّبِيَّ لَمْ يُصَلِّ عَلَى ابْنِهِ إِبْرَاهِيمَ]**. پێغەمبەرﷺ نوێژی جەنازەی لە سەر (ابراهیم)ی کوڕی نەکرد. مەبەست ئەوەیە: بە خۆی نوێژی لە سەر نەکرد؟ چونکە پێغەمبەرﷺ لەو ڕۆژەدا بە نوێژی ڕۆژگیرانەوە خەریك بوو واتە: فەرمانی بە (صحابە)کان کرد: نوێژی لە سەر بکەن. هەروەك لە ڕیوایەتێکدا هاتوە: [نوێژی لە سەر کردوە]. لە (المجموع)دا ڕوون کراوەتەوە.

٣. **(وَإِنْ لَمْ تَظْهَرْ وَلَمْ يَبْلُغْ أَرْبَعَةَ أَشْهُر لَمْ يُصَلِّ عَلَيْهِ وَكَذَا إِنْ بَلَغَهَا فِي الأَظْهَرِ)** ئەگەر هیچ نیشانەیەکی زیندووەتی بەدەر نەکەوتو بە مردوویی هاتە دەرەوەو تەمەنیشی لە ناو زگی دایکیدا نەگەیشتبوە چوار مانگ واتە: وێنەی ئادەمیزادی ئاشکرا نەبوبێ دروست نیە: نوێژی لە سەر بکرێ، پێویستیش نیە بشۆرێ، بەڵکو تەنها سوننەتە: لە ناو پەڕۆکێك دابندرێو ژێر خاك بکرێ.هەروەها ئەو کۆرپەی بە مردوویی دێتە دەرەوە، دروست نیە: نوێژی لە سەر بکرێ ئەگەر تەمەنیشی لە ناو زگی دایکیدا گەیشتبێتە چوار مانگ‌و سەرەوەتریش، واتە: وێنەی ئادەمیزادی ئاشکرا بوبێ لە فەرموودەی بەهێزتردا، بەڵام ئەمەیان واجبە: بشۆرێو کفن بکرێو بنێشترێ.کەواتە: ئەو کۆرپەیەی بە مردوویی دێتە دەرەوە، لە فەرموودەی بەهێزتردا جیاوازی نیە: نۆ مانگی تەواو کردەبێ، یان لە نۆ مانگ کەمتر بێ، لە هیچ

حاڵەتێکدا نوێژی لە سەر ناکرێ، هەروەك لە (تحفه)و (الشروانی)دا ڕوون کراوەتەوە.
(ڕووناکی رب العالمین ڕوونکردنەوە منهاج الطالبین)ص١٤٠.

[نوێژی جەنازە لە سەر شەهید ناکرێ]

١. (وَلاَ يُغَسَّلُ الشَّهِيدُ وَلاَ يُصَلَّى عَلَيْهِ) دروست نیە: مرۆڤی شەهید بشۆرێ، تاکو ئاسەواری شەهید بوونی هەر پێوە بمێنێ دروست نیە: نوێژی جەنازەشی لە سەر بکرێ، چونکە بە فەرموودەی قوڕئان: شەهید هەر زیندووە خوای گەورە دەفەرموێ (وَلاَ تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُواْ فِي سَبِيلِ اللّهِ أَمْوَاتاً بَلْ أَحْيَاء عِندَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ) أل عمران(١٦٩). واتە: هەرگیز وا گومان مەبن ئەوانەی کە کوژراون لە ڕێی خوادا مردوون بەڵکو ئەوان زیندوون لای خوای پەروەردگاریان ڕۆزی دەدرێن، هەم [وَعَنْ جَابِرٍ : أَنَّ النَّبِيَّ أَمَرَ فِي قَتْلَى أُحُد: بِدَفْنِهِمْ فِي دِمَائِهِمْ، وَلَمْ يُغَسَّلُوا وَلَمْ يُصَلَّ عَلَيْهِمْ] رواه البخاری ر١٣٤٣ وأصحاب السنن، پێغەمبەرﷺ دەربارەی شەهیدەکانی (أُحد) فەرمانی دا: بە بەرگی خوێناوییانەوە بنێشترێن، نەشۆرانو نوێژیان لە سەر نەکرا.

٢. (وَهُوَ مَنْ مَاتَ فِي قِتَالِ الْكُفَّارِ بِسَبَبِه) مرۆڤی شەهید ئەو کەسەیە: بمرێ لە جەنگی کافراندا، جیاوازی هیچ جۆرە کافرێك نیە بە هۆی جەنگەکە لە حاڵەتی جەنگەکەدا بمرێ، جیاوازی نیە لە گەرمەی جەنگدا: بە دەستی کافرێك بکوژرێ، یان چەکی موسوڵمانێکی بە هەڵە وێبکەوێ، یان هەر چەکەکەی خۆی وێی بکەوێتەوە، یان بکەوێتە ناو بیرێك، یان لە بەرزایی بکەوێتە خوارەوە، یان بە وولاغ، یان بە ئوتومبیل بفەوتێ، یان موسوڵمانێکی بە کرێگیراوی کافرەکان بیکوژێ، هەروەها جیاوازی نیە شەهیدەکە: پیاو بێ، یان ئافرەت، گەورە بێ، یان منداڵ، هەروەك لە سەرچاوەکاندا ڕوون کراوەتەوە.

٣. (فَإِنْ مَاتَ بَعْدَ إِنْقِضَائِه أَوْ فِي قِتَالِ الْبُغَاةِ فَغَيْرُشَهِيدٍ فِي الأَظْهَرِ) جا ئەگەر

موسوڵمانەکە بە هۆی جەنگی کافران مرد، بەڵام مردنەکەی لە دوای تەواوبوونی جەنگ بوو: وەك لە گەرمەی جەنگدا بریندار ببێ، بەڵام نەمرێ، ئینجا جەنگەکە تەواو ببێو برینداره‌کەش هێشتا گیانی جێگیری تێدا مابێ، ئینجا بمرێ یان موسوڵمانەکە لە جەنگی ئەو موسوڵمانانە بکوژرێ:

کە لە دژی پێشەوای ئیسلام بە ناهەق جەنگ دەکەن، واتە: بە دەستی ئەو موسوڵمانانە بکوژرێ، یان کافرەکان بە دیل بیگرن، ئینجا پاش ماوەیەك بیکوژن ئەوە لە هەرسێك مەسەلەکەدا ئەو جۆرە شەهیدە نیە: کە ناشۆرێو نوێژی لە سەر ناکرێ لەفەرموودەی بەهێزتردا، بەڵکو لە هەرسێك مەسەلەکەدا وەکو شەهیدی قیامەت واجبە: بشۆرێو نوێژی لە سەر بکرێ. بەڵام لە مەسەلەی یەکەمدا ئەگەر برینداره‌کە لە کۆتایی جەنگدا تەنها جولەی سەربڕاوی مابو، واتە: بزوتنی بە ویستی خۆی نەبو، ئەوەیان وەك ئەو شەهیدەی لە جەنگدا مردبێ. بە شەهیدی تەواو دادەندرێ، هەروەك لە سەرچاوەکاندا ڕوون کراوەتەوە.

٤. (وَكَذَا فِي الْقِتَالِ لاَ بِسَبَبِهِ عَلَى الْمَذْهَبِ) هەروەها ئەو کەسەش شەهید نیە: کە دەمرێ لە جەنگی کافراندا بەڵام بە هۆی جەنگەکە نەمرێ: وەك کتوپڕ بمرێ، یان بە هۆی نەخۆشی، یان موسوڵمانێك بە قەسدی بیکوژێ لە سەر فەرموودەی ڕاستی مەزهەب.

٥. (وَلَوِ اُسْتُشْهِدَ جُنُبٌ فَالأَصَحُّ أَنَّه لاَ يُغَسَّلُ وَأَنَّه تُزَالُ نَجاسَتُهُ غَيْرَ الدَّمِ) ئەگەر جەنابەتدار، یان حەیزدار شەهید بوو فەرموودەی ڕاستتر دروست نیە بشۆرێ [عَنْ عَبْدِ اللهِ بنِ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما: اُسْتُشْهِدَ حَنْظَلَةُ يَوْمَ أُحُدٍ وَهُوَ جُنُبٌ وَلَمْ يُغَسِّلْهُ النَّبِيُّ ﷺ وَقَالَ: رَأَيْتُ الْمَلاَئِكَةَ تُغَسِّلُهُ] رواه ابن حبان ر ١٣٧٢ باسناد جيد، (حنظلة) لە غەزای (أُحد) شەهید بوو و جەنابەتداریش بوو، پێغەمبەر ﷺ نەیشۆردو فەرمووی: بینیم (ملائکە) دەیشۆن. واتە: ئەگەر شۆردنی واجب بێ، بە شۆردنی (ملائکە) لە سەر ئێمە لا ناچێ. لە فەرموودەی ڕاستتردا واجبە: جگە لە خوێنی شەهیدبوون

گشت پیسیەکی تری لێ لاببردرێ، هەرچەند خوێنی شەهیدیشی لەگەڵ لابچێ .

٦. (وَيُكَفَّنُ فِي ثِيَابِهِ الْمُلَطَّخَةِ بِالدَّمِ) سوننەتە: هەر لە جلە خوێناویەکانی خۆیدا شەهید کفن بکرێ، بە بەڵگەی حەدیسەکەی (جابر)یڕابردوو. (رووناکی رب العالمین روونکردنەوە منهاج الطالبین)ص١٤١.

٧. (فَإِنْ لَمْ يَكُنْ ثَوْبُهُ سَابِغاً تُمِّمَ) جا ئەگەر جلەکانی شەهید هەموو لاشەی دانەدەپۆشی واجبە کفنەکەی بۆ تەواو بکرێ، بە بەڵگەی حەدیسەکەی (مصعب) یڕابردوو: لە باسی کفندا.

[ئاگاداری] شەهید لە ئیسلامدا سێ بەشن:

یەکەم: شەهیدی دونیاو قیامەت، واتە: لە دونیادا ناشۆرێو نوێژی لە سەر ناکرێ، لە قیامەتیشدا پاداشێکی تایبەتی هەیەو لە لای خوای گەورە زیندووەو خواردنی دەدرێتێ، ئەم بەشە ئەو جۆرە شەهیدەیە: کە لەڕێگەی خوای گەورە بۆ بەرزکردنەوەی ئیسلام لە جەنگی کافراندا لە گەرمەی جەنگدا شەهید بوبێ، هەروەك باسمان کرد.

دووەم: شەهیدی دونیا-نەك قیامەت-: کە لە جەنگی کافراندا شەهید بوبێو لە گەرمەی جەنگیشدا مردبێ، بەڵام ئەگەر دزی لە تاڵان کردبێ، یان لە حاڵەتی بەزینو هەڵاتندا کوژرابێ، یان بۆ ناوبانگی دونیاو مەدح کردن جەنگی کردبێ، ئەوە لە دونیادا وەك بەشی یەکەم ناشۆرێو نوێژی لە سەر ناکرێ، بەڵام لە قیامەتدا پاداشتی نیە، هەروەك لە چەند حەدیسێکی (بخاری)و (مسلم)دا هاتوە. عن عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ قَالَ لَمَّا كَانَ يَوْمُ خَيْبَرَ أَقْبَلَ نَفَرٌ مِنْ صَحَابَةِ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالُوا فُلاَنٌ شَهِيدٌ فُلاَنٌ شَهِيدٌ حَتَّى مَرُّوا عَلَى رَجُلٍ فَقَالُوا فُلاَنٌ شَهِيدٌ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « كَلاَّ إِنِّى رَأَيْتُهُ فِى النَّارِ فِى بُرْدَةٍ غَلَّهَا أَوْ عَبَاءَةٍ ». (غلها) قال أبو عبيد الغلول هو الخيانة في الغنيمة خاصة وقال غيره هي الخيانة في كل شيء ويقال منه غل يغل[رواه مسلم ر ٣٢٣ .

واته: لای پێغەمبەر ووتیان ئەوکەسە شهیدە ئەو کەسە شهیدە تاکو تێپەڕین بە لای پیاوێك ووتیان شهیدە پیغەمبەرﷺ فەرمووی نەخێر من بینیم لە ناو ئاگرە چونکە خیانەتی کردووە لە دەستکەوتەکانی جەنگ. بەڵام هەندێك لە زاناکان دەڵێن واتای (غَلَّهَا) خیانەتی لە هەموو شتێك کردووە، بەڵام ئەگەر تەنها بە مەبەستی شەهیدبوون جەنگ بکا، ئەویش وەك بەشی یەکەم شەهیدی دونیاو قیامەتە، هەروەك لە (الشروانی)دا فەرموویەتی.

سێیەم: شەهیدی قیامەت-نەك دونیا-: وەك بە ناهەق کوژرابێ، جا شەهید جۆری زۆرە هەروەك لەم فەرموودەیە هاتووە عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ قَالَ الْمَبْطُونُ شَهِيدٌ وَالْمَطْعُونُ شَهِيدٌ)رواه البخاری ر ٥٧٣٣ واتە: بە نەخۆشی زگ یان بە تاعون شەهیدە ،وەهەروەها لە چەند فەرموودەی تر هاتووە کە بە خنکان لە ئاودا ، یان بە تاعون ، یان بە سووتانو بروسك لێدان، یان بە ڕوخانی شتێك بە سەریا، یان لە دوور وولات مردبێ، یان لە حاڵەتی خوێندنی ئایینی دا مردبێ، یان بە هۆی منداڵ لێبوون مردبێ، یان بە هۆی عیشقێکی حەڵاڵو بێ گوناە مردبێ، ئەوانە گشتیان شەهیدن بەڵام لە دونیادا دەشۆرێنو نوێژیان لە سەر دەکرێ، بەڵام لە قیامەتدا پاداشتی تایبەتییان هەیە، هەروەك لە چەند حەدیسێکی (صحیح)دا هاتوە، لە سەرچاوەکاندا ڕوون کراونەوە.

ئینجا بزانە: هەر کەسێك بەخۆی خۆی بکوژێ، ئەوە بە شەهید دانادرێو بە دۆزەخیش سزا دەدرێ، پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: [مَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ عُذِّبَ بِهِ فِي نَارِجَهَنَّمِ] رواه الشیخان البخاری ر ٦١٠٥ ومسلم ر ٣١٥، هەر کەسێك بەخۆی خۆی بکوژێ بە شتێك، هەر بەو شتە لە ئاگری دۆزەخدا سزادەدرێ. (اَللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنيا وَالآخِرَةِ) أمین.

[چۆنیەتی هەڵگرتنی مردوو بۆ گۆڕستان]

ئاگاداری: موسڵمانی بەڕێز زۆر جار دەبینبن کە جنازە سێ جار بەرز دەکرێت ودادەنرێت وە (لا اله الا الله)ی لەگەڵ دەگوترێت ئەم کارە دروست نیە بە هیچ شێوەیەك بیدعەیەکی ناڕەوایە وە هیچ سەرچاوەکی شەرعی باسی نەکردووە دوورە لە ڕاستی.

١. (وَحَمْلُ الْجَنَازَةِ بَيْنَ الْعَمُودَيْنِ أَفْضَلُ مَنَ التَّرْبِيعِ فِي الأَصَحِّ) هەڵگرتنی مردوو لە ناو جەنازەدا لە نێوان دوو باسکەداردا خێرترە لە هەڵگرتنی چوار گۆشەیی لە فەرموودەی ڕاستتردا.

٢. (وَهُوَ أَنْ يَضَعَ الْخَشَبَتَيْنِ الْمُقَدَّمَتَيْنِ عَلَى عَاتِقِهِ وَرَأْسَهُ بَيْنَهُمَا وَيَحْمِلُ الْمُؤَخَّرَتَيْنِ رَجُلاَنِ) هەڵگرتنی نێوان دوو باسکەدار، بەم جۆرەیە یەك پیاو هەردوو باسکەدارەکانی پێشەوەی دارجەنازە لە سەر هەردوو شانەکانی خۆی دابنێ و سەری خۆی لە نێوان هەردوو باسکەدارەکان دابنێ هەردوو باسکەدارەکەی دواوەش دوو پیاو لە سەر شانی خۆیان هەڵیبگرن: یەکێك لە ڕاستەو یەکێك لە چەپە، جا ئەگەر پیاوەکەی پێشەوە توانای نەبو، سوننەتە: دوو پیاوی تر یارمەتی بدەن: یەکێك لە ڕاستەو یەکێك لە چەپە، هەروەك لە زۆربەی سەرچاوەکاندا فەرموویانە. (ڕووناکی رب العالمین ڕوونکردنەوە منهاج الطالبین)ص١٢٦.

٣. (وَالتَّرْبِيعُ أَنْ يَتَقَدَّمَ رَجُلاَنِ وَيَتَأَخَّرَ آخَرَانِ) هەڵگرتنی چوارگۆشەیی ئەمەیە دوو پیاو پێشکەونو لای پێشەوەی دارجەنازەکە لە سەر شانی خۆیان دابنێنو دووی تریش دواوەو لای دواوەی لە سەر شانی خۆیان دابنێنو هەڵیبگرن، ئینجا لە هەردوو شێوەدا سوننەتە: سەری مردووەکە لە لای پێشەوەی دار جەنازەکە بێ، هەروەك لە (الشرواني)دا فەرموویەتی.

هەر وەك لە وێنەی (٢٢)دا دیارە

ئاگاداری: هەڵگرتنی جەنازە (فرض الكفاية)یە، هیچ پیاوەتیو ڕێز کەم ناکاتەوە، چونکە چاکەو ڕێزلێنانی مردووەکەی تیدایەو (صحابە)و زانا بەڕێزەکان جەنازەیان هەڵگرتوە، هەروەها ڕۆیشتن لەگەڵ جەنازەدا بۆ گۆڕستان سوننەتێکی (مؤكدة)یە بۆ پیاوان، پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: **[مَنْ شَهِدَ الْجَنَازَةَ حَتَّى يُصَلِّي عَلَيْهَا فَلَهُ قِيرَاطٌ، وَمَنْ شَهِدَهَا حَتَّى تُدْفَنَ كَانَ لَهُ قِيرَاطَانِ، اَلْقِيرَاطَانِ مِثْلُ الْجَبَلَيْنِ الْعَظِيمَيْنِ]** رواه الشيخان، هەر کەسێك ئامادەی وەڕێکردنی مردوو ببێ تا نوێژی لە سەر دەکا، بە قەد قیراتێك خێری دەگاتێ، وە هەر کەسێکیش ئامادەی ببێ تا دەنێشترێ، بەقەد دوو قیرات خێری دەگاتێ، هەردوو قیراتەکان وەکو دوو چیای گەورەنە. ئینجا بزانە: ڕۆیشتن لەگەڵ جەنازەدا بۆ ئافرەتان ناپەسندە، هەروەك لە (المجموع)و (تحفە)دا فەرموویانە **[عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَرَضِيَ اللهُ عَنْهَا: نُهِينَا عَنْ اتِّبَاعِ الْجَنَائِزِ وَلَمْ يُعْزَمْ عَلَيْنَا]** رواه الشيخان البخاري ر ١٣٢٥ ومسلم ر ٢٢٣٨، لە لایەن پێغەمبەرەوەﷺ قەدەغە کراین: لە ڕەگەڵکەوتنی جەنازە، بەڵام بە توندیش لێمان حەرام نەکرا.

٤. (وَالْمَشْيُ أَمَامَهَا بِقُرْبِهَا أَفْضَلُ) ڕۆیشتن بە پیادەیی لە پێش جەنازەدا لە نزیکی جەنازەکەوە خێرترە: لە ڕۆیشتنی بە سواریو لە ڕۆیشتنی لە دواوەی جەنازەو لە دوورەوەی جەنازەوە [عَنْ ابْن عمر رَضِي اللهُ عَنْهما: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَأَبَابَكْرٍ وَعُمَرَرَضِي اللهُ عَنْهُما يَمْشُونَ أَمَامَ الْجَنَازَة] رواه أصحاب السنن وغيرهم بإسناد صحيح ابن ماجه ر ١٤٨٣ و سنن الترمذي ر ١٠٠٧، دیتم پێغەمبەرﷺ و ئیمامی (أبوبکر)و ئیمامی (عمر) لە پێش جەنازەدا بە پیادەیی دەڕۆیشتن.

ئاگاداری: موسڵمانی بەڕێز لەوفەرموودەدا بۆمان دەرکەوت کە وا خێرترە خەڵك لەپێش جنازە بڕوات نەوەك لەدواوە جا نازانم بۆ پێچەوانە بویتەوە سبحان الله ئەم سوننەتەش ناکرێ؟

٥. (وَيُسْرَعُ بِهَا إِنْ لَمْ يُخَفْ تَغَيُّرُه) سوننەتە: لە هەڵگرتنی جەنازەدا بە تاڵوکە بڕۆن ئەگەر ترسی گۆڕانی مردووەکە نەبێ، بەڵام ئەگەر ترسی گۆڕانی مردووەکە هەبێ، لە سەرخۆ دەڕۆن، پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: [أَسْرِعُوا بِالْجَنَازَةِ فَإِنْ تَكُ صَالِحَةً فَخَيْرٌ تُقَدِّمُونَهَا، وَإِنْ تَكُنْ غَيْرَ ذَلِكَ فَشَرٌّ تَضَعُونَهُ عَنْ رِقَابِكُمْ]رواه الشيخان البخاري ر ١٣١٥ ومسلم ر ٢٢٢٩، لە وەڕێکردنی جەنازەدا بە تاڵوکە بڕۆن؟ چونکە ئەگەر مردووەکە مرۆڤێکی چاك بێ، ئەوە چاکێکە بۆ شوێنێکی چاکی دەبەن، ئەگەر مرۆڤێکی خراپیش بێ، ئەوە خراپێکە لە کۆڵ خۆتانی دەکەنەوە.

[ئاگاداری] ئیمام(النواوي) لە (المجموع)و (شرح مسلم)دا ئەو فەرموودەی هەڵبژاردوە: کە سوننەتە مرۆڤ لە بەر جەنازە هەڵبستێ، چونکە پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: [إِذَا رَأَيْتُمُ الْجَنَازَةَ فَقُومُوا حَتَّى تُخَلِّفَكُمْ أَوْ تُوضَعَ]رواه الشيخان البخاري ر ١٣١٠ ومسلم ر ٢٢٦١، هەر کاتێك جەنازەتان بینی، ئێوە هەڵسن تا لێتان تێدەپەڕێ، یان تا دادەندرێ بۆ ناشتن.بەڵام زۆر زانای تریش فەرموویانە: نا پەسندە مرۆڤ لە بەر جەنازە هەڵبستێ، مەگەر لەگەڵی بڕواتە گۆڕستان، ئەو کاتە نا پەسند نیە، هەم فەرموویانە: ئەو حەدیسەی ڕابردوو (نسخ) کراوەتەوە بە حەدیسێکی تری (صحيح):

که پێغەمبەرﷺ هەڵنەستاوەو فەرمانی بە دانیشتن کردوە، بەڵام ئیمامی (النواوی) ئەو فەرمودەیەی ڕەد کردۆتەوەو فەرموویەتی: لە حەدیسی دانیشتندا هیچ (نسخ) کردنەوە نیە، چونکە دەگونجێ پێغەمبەرﷺ بۆیێ دانیشتبێ، تا ئێمە بزانین: دانیشتن دروستەو هەڵسانیش سوننەتە، وَاللهُ أَعْلَم.

بۆزانین: سوننەتە لەکاتی بینینی جەنازە ئەمان بڵێ (سبحان الحي الذي لا يموت) یاخود (هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ).حاشيتا القليوبي وعميره ج٢ ص٩٣٨.

٦. (وَلاَ يَحْمِلُ الْجَنَازَةَ إِلاَّالرِّجَالُ وَإِنْ كَانَ أُنْثَى) سوننەتە: جەنازە هەڵنەگرێ تەنها پیاوەکان نەبێ هەرچەند مردووکەش مێینەبێ، چونکە پیاو بۆ ئەو کارە بەهێزترە، کەوابو: ناپەسندە ئافرەتان جەنازە هەڵبگرن، بەڵام ئەگەر نێرینە دەست نەکەوت، ئەو کاتە واجبە: ئافرەتان جەنازەکە هەڵبگرن، هەروەك لە(نهاية)و(مغني)دا فەرموویانە.

٧. (وَيَحْرُمُ حَمْلُهَا عَلى هَيْئَةٍ مُزْرِيَةٍ وَهَيْئَةٍ يُخَافُ مِنْهَا سُقُوطُهَا) حەرامە جەنازەکە هەڵبگێری لە سەر شێوەیەکی سوكو بێڕێزانە: وەك بە هەرچوار پەلی هەڵی بگرن، یان بە بێدارجەنازە لە سەر شان دایبنێن هەروەها حەرامە لە سەر شێوەیەکی وەها هەڵیبگرن: کە ترسی کەوتنی هەبێ، بەڵام دروستە: یەك کەس جەنازەی منداڵ لە سەر دەستەکانی هەڵبگرێ، هەروەك لە سەر چاوەکاندا ڕوون کراوەتەوە.

٨. (وَيُنْدَبُ لِلْمَرْأَةِ مَا يَسْتُرُهَا كَتَابُوتٍ) سوننەتە: بۆ جەنازەی ئافرەت دارجەنازەیەکی وەها: کە دایبپۆشێ وەك سندوقێکی سەرپۆشکراو بە چادرێك، یان بە شتێکی تر.

٩. (وَلاَ يُكْرَهُ الرُّكُوبُ فِي الرُّجُوعِ مِنْهَا) سواری ناپەسند نیە کە لە ناشتنی جەنازە دەگەڕێتەوە، بەڵام کە لەگەڵ جەنازە دەڕواتە گۆڕستان، ناپەسندە بە سواری بڕوا، مەگەر عوزرێکی هەبێ: وەك دووری، یان بێ هێزی، ئەو کاتە ناپەسندنیە،

هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرموویانە .

١٠. (وَلاَ بَأسَ باتِّبَاعِ الْمُسْلِمِ جَنَازَةَ قَرِيبِهِ الْكَافِرِ) هیچ ناپەسندی نیە پیاوی موسوڵمان لەگەڵ جەنازەی خزمە کافرەکەی خۆی بڕواتە گۆڕستان.

١١. (وَيُكْرَهُ اللَّغطُ فِي الْجَنَازَةِ) ناپەسندە دەنگ هەڵێنان بە زیکرو دوعاو قورئان خوێندنەو، دەف لێدانو شتی تریش لە حاڵەتی ڕۆیشتندا لەگەڵ جەنازە [عَنْ قَيْسِ بنِ عبَّادٍ: كَانَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللهِ ﷺ يَكْرَهُونَ رَفْعَ الصَّوْتِ عِنْدَ الْجَنَائِزِ] رواه البيهقي ر ٧٤٣٣، سەحابەی پێغەمبەر ﷺ بە ناپەسندیان دادەنا: دەنگ بەرز بکرێتەوە لە کاتی جەنازە بردندا. کەوابو: سوننەتە: بە بێ‌دەنگ لەگەڵ جەنازەدا بڕواو بیر لە مردن بکاتەوەو لە دڵدا زیکری خوا بکا، هەروەك لە(تحفە)و (نهاية)دا فەرموویانە.

١٢. (وَإِتْبَاعُهَا بِنَارٍ) ناپەسندە: ئاگر لەگەڵ جەنازەدا ببردرێ بۆ گۆڕستان، مەگەر شەوێکی تاریك بێ، ئەو کاتە ناپەسند نیە چرا دابگیرسێنن لە بەر پێویستی، هەروەك لە(تحفە)و (نهاية)دا فەرموویانە.

[لە باسی ناشتنی مردوو]

١. (أَقَلُّ الْقَبْرِ حُفْرَةٌ تَمْنَعُ الرَّائِحَةَ وَالسَّبُعَ) لای کەمی گۆڕ: کە واجبەکەی پێ پێك بێ چاڵێکی وەك جۆگەیە: کە ڕێگەی بۆنی مردووەکە بگرێ: لە دوای ناشتن بۆنی مردووەکە نەیەتە دەرەوە هەروەها ڕێگەی دڕندەش بگرێ: چاڵەکە هەڵنەکەنێو مردووەکە نەخوا، کەوابو: دروست نیە مردووەکە لە سەر ڕووی زەوی دابندرێو خۆڵو بەردێکی زۆری لە سەر دابندرێ، واتە: بە بەر ناشتن ناکەوێ، هەرچەند ڕێگەی بۆنهاتنو دڕندەش بگرێ، هەروەك لە زۆربەی سەرچاوەکاندا فەرموویانە، بە بەڵگەی حەدیسەکەی داهاتوو.بەڵام ئەگەر عوزرێك هەبو: وەك چاڵەکە هەڵنەکەندرێ، یان زەویەکە ئاوی لێ هەڵدەقوڵاو تەڕایەتیەکی وەهای لێ

هەبو زیانی بە مردووەکەو بە کفنەکەی دەگەیاندو شوێنێکی تریش نەبو، ئەو کاتە بە هۆی عوزرەکە ئەو شێوەیەی سەر زەویش دروستە هەروەك لە (الشبراملسي)و (البجیرمي)دا فەرموویانە. (رووناکي رب العالمین ڕوونکردنەوە منهاج الطالبین) ص١٤٢.

٢. (وَيُنْدَبُ أَنْ يُوَسَّعَ وَيُعَمَّقَ قَدْرَ قَامَةٍ وَبَسْطَةٍ) سوننەتە گۆڕەکە فراوان بکرێ لە بەرینیو لە درێژاییدا سوننەتە گۆڕەکە قووڵ بکرێ بە ئەندازەی باڵای پیاوێكو هەم لە گەڵ دەستێکی بەرزکراوەش، (روي أن عمر رضي الله عنه أوصی أن یعمق قامة وبسطة) فقه العبادات-شافعي. واتە: پیاوەکە لە ناو گۆڕەکەدا بە پێوە ڕابوەستێو هەردوو دەستەکانیشی بەرەو سەرەوە بەرز بکاتەوە، وە هەروەها پێغەمبەرﷺ لە غەزای (أحد)دا فەرمووی: [إِحْفِرُوا وَأَعْمِقُوا وَأَوْسِعُوا] رواه أصحاب السنن بسند صحیح سنن النسائي ر٢٠١٠، لە زەویدا چاڵ هەڵکەنن چاڵەکەش قووڵ بکەنو فراوانی بکەن.

٣. (وَاللَّحْدُ أَفْضَلُ مِنَ الشَّقِّ إِنْ صَلُبَتِ الأَرْضُ) گۆڕی لادر خێرترە لە گۆڕی ناودر ئەگەر خاکەکە ڕەقو توند بێ [عَنْ سَعد بن أَبِي وَقَّاص: أَلْحِدُوا لِي لَحْداً كَمَا صُنِعَ بِرَسُولِ اللهِﷺ] رواه مسلم ر ٢٢٨٤، گۆڕێکی لادر بۆ من هەڵکەنن، هەروەك بۆ پێغەمبەرﷺ لادر هەڵکەندراوە.ئینجا بزانە: لادر ئەوەیە: کە قووڵایی گۆڕەکە تەواو کرا، بنەوەی تەنیشتی لای قیبلە هەڵبدرێو مردووەکەی لە ناو دابندرێ، ئینجا بە دیوارێك دا بپۆشرێو گۆڕەکە پڕ بکرێتەوە. هەروەها ناودر ئەوەیە: کە قووڵایی گۆڕەکە تەواو کرا، لەم لاو لەو لای دیوار بکرێو مردووەکە لە نێوان هەردوو دیوارەکە دابندرێ، ئینجا بانێکی لە سەر بکرێو کەلێنەکانی بگیرێو گۆڕەکە پڕ بکرێتەوە، جا ئەگەر خاکەکە ڕەقو توند نەبو، ئەو کاتە ئەم شێوەی ناودر خێرترە، هەروەك لە سەرچاوەکاندا ڕوون کراوەتەوە. هەر وەك لە وێنەی (٢٣-٢٤)دا دیارە

٤.(وَيُوضَعُ رَأْسُهُ عِنْدَ رِجْلِ الْقَبْرِ) سوننەتە: سەری مردووەکە دابندرێ لە لای پێی گۆڕەکە، واتە: ئەو لایەی دەبێتە لای پێی مردووەکە، کە لە ناو گۆڕەکەی

دادەندرێ هەروەك لە مجموع دا هاتووە { ويستحب ان يضع رأس الميت عند رجل القبر ثم يسل فيه سلا لما روى ابن عباس رضى الله عنه أن النبي صلي الله عليه وسلم سل من قبل رأسه سلا ولان ذلك أسهل ويستحب ان يقول عند إدخاله القبر بسم الله وعلي ملة رسول الله لما روي ابن عمر ان النبي صلى الله عليه وسلم كان يقوله إذا أدخل الميت القبر ويستحب ان يضجع في اللحد على جنبه الايمن لقوله صلي الله ﷺ) المجموع ج ٥ ص ٢٥٠.

٥. (وَيُسَلُّ مِنْ قِبَلِ رَأْسِهِ بِرِفْقٍ وَيُدْخِلُهُ الْقَبْرَ الرِّجَالُ) سوننەتە: مردووەكە لە ناو دارجەنازە بهێندرێتە دەرەوە لە لای سەریەوە بە هێواشی، تاكو لای سەری مردووەكە بە لای پێی گۆڕەكەدا بدرێتە دەست ئەو كەسەی لە ناو گۆڕەكەدا وەریدەگرێ سوننەتە پیاوەكان مردووەكە بنێنە ناو كۆڕەكە، هەرچەند مردووەكەش ئافرەتێكی بێگانە بێ، چونكە پیاوەكان بەهێزترو داپۆشراوترن بۆ ئەوكارە قورسانە [عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه: شَهِدْنَا بِنْتَ رَسُولِ اللهِ ﷺ-وَرَسُولُ اللهِ ﷺ جَالِسٌ عَلَى الْقَبْرِ- فَأَمَرَ أَبَا طَلْحَةَ فَنَزَلَ فِي قَبْرِهَا فَقَبَّرَهَا] رواه البخاري ر١٣٤٢، بەشداری جەنازەی (أم كلثوم)ی كیژی پێغەمبەرمان ﷺ

کرد، لەو کاتەش پێغەمبەرﷺ لە سەر گۆڕەکەی دانیشتبو، جا فەرمانیدا: (أبو طلحة) چووە ناو گۆڕەکەیو جەنازەکەی لە ناو گۆڕەکە دانا.

٦. (وَيُنْدَبُ سَتْرُ الْقَبْرِ بِثَوْبٍ وَإِنْ كَانَ رَجُلاً، وَأَنْ يَقُولَ: بِسْمِ اللَّهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) واتە سوننەتە سەر گۆر داپۆشری بە پەرۆکیك یان بەتانیەك ئەگەر پیاویش بێ ئینجا بڵێ (بِسْمِ اللَّهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) رواه ابن ماجه ر١٥٥٠. لە کاتی دانانی مردوو لە ناو گۆڕدا. (رووناکی رب العالمین ڕوونکردنەوە منهاج الطالبین)ص١٥٨.

کــاتــێ جــەنـــازە بــرا بــۆ قــەبــران
ســەری پــێــش بــەخــەن ئــەی بــرادەران
کــاتــێ دانـــرا لــە گــۆرســتــانــا
ســەری لــە لای پــێـی چــالــی قــەبــرانــە

(ڕێگای بەهەشت بە هۆنراوەو پەخشان لاپەرە ٣٦)

ئاگاداری: بەداخەوە ئەم سوننەتەش جێ بەجێ ناکرێ. ئیستا جەنازە لە لای قیبلە دەدرێت دەست و ئینجا لە گۆر دەنرێت سوننەتیش ئەوەیە کە لای پی گۆرەکە بدرێتە دەست. هەر وەك لە وێنەی (٢٥) دا دیارە

سوننەتە: لای سەری مردووەکە بەلای پێی گۆڕەکەدا بدرێتە دەست

٧. (وَأَوْلاَهُـمُ الأَحَقُّ بِالصَّلاَةِ) لەپێشترینی پیاوەکان بۆ دانانی مردوو لە ناو گۆڕەکەی ئەوانەن: کە بۆ نوێژ لە سەرکردن لەپێشتر بون .

٨. (قُلْتُ: إِلاَّ أَنْ تَكُونَ امْرَأَةً مُزَوَّجَةً فَأَوْلاَهُـمُ الزَّوْجُ وَاللهُ أَعْلَمُ) ئیمامی (النواوی) دەفەرموێ مەگەر مردووەکە ئافرەتێکی بەمێرد بێ، ئەو کاتە مێردەکەی ئەگەر توانای هەبێ لەپێشترە بۆ دانانی لە ناو گۆڕەکەی: لە باوکو کوڕو گشت پیاوەکانی تریش، واتە: بەڵام لە جەنازەی (أم كلثوم)یڕابردوودا ئیمامی (عثمان)ی مێردی بە هۆی دڵتەنگی نەیتوانی بینێتە ناو گۆڕەکەی (وَاللهُ أَعْلَمُ).

[مەسەلەکانی ناشتنی مردوو]

١. (وَالدَّفْنُ فِي الْمَقْبَرَةِ أَفْضَلُ) ناشتنی مردوو لە گۆڕستانی موسوڵماناندا خێرترە لەوەی لە شوێنێکی بێ گۆڕدا بنێشترێ، چونکە [پێغەمبەرﷺ سەحابەکان مردووەکانیان لە گۆڕستانی (بقیع)دا دەناشتن]. بەڵام سوننەتە: شەهید لە شوێنی شەهیدبوونی دا بنێشترێ، هەروەك پێغەمبەروﷺ سەحابەکان وایان دەکرد [عَنْ جَابِرٍ﵁ حَمَلْنَاالْقَتْلَى يَوْمَ أُحد لِنَدْفِنَهُمْ، فَجَاءَ مُنَادِى النَّبِيِّﷺ فَقالَ: إِنَّ رَسُولَ اللهِﷺ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَدْفِنُواالْقَتْلَى فِي مَضَاجِعِهِمْ فَرَدَدْنَاهُمْ] رواه أصحاب السنن بسند صحيح ومنها سنن ابى داود ر ١٣٦٧، لە غەزای (أُحد) شەهیدەکانمان هەڵگرتن تاکو لە (مدینە)دا بیاننێشین، ئینجا بانگەوازکاری پێغەمبەرﷺ هاتو گوتی: پێغەمبەرﷺ فەرمانتان پێ دەکا: شەهیدەکان لە شوێنی شەهید بوونیاندا بنێشن. جا ئێمەش شەهیدەکانمان گەڕاندەوە بۆ (أُحد) و لەوێدا ناشتمان.جا بزانە: بۆیە پێغەمبەرﷺ لەماڵی خۆی دا نێشتراوە، چونکە پێغەمبەران عَلَيْهِمُ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمْ لە شوێنی وەفاتکردنیان دەنێشترێن، هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرمووبانە.ئینجا بزانە: دروست نیە موسوڵمان لە گۆڕستانی کافراندا بنێشترێ، بە پێچەوانەش دروست نیە، دووبارە بزانە: ئەگەر گۆڕستانە گشتیەکە

هی(فاسق)و (أهل البدعه) بوو، یان نێماوی هەبو، یان شوبهە لە حەرامیدا هەبو، ئەو کاتە شوێن تر خێرترن، هەروەك لە زۆربەی سەرچاوەکاندا ڕوون کراونەوە.

٢. **(وَيُكْرَهُ الْمَبِيتُ بِهَا)** ناپەسندە بە تەنها بە بێ عوزر لە گۆڕستاندا شەوێ بمێنێتەوە، نەوەك بترسێ، بەڵام ئەگەر کۆمەڵێك بن، ئەو کاتە ناپەسند نیە، هەروەك لە (نهایة)و (مغني)دا فەرموویانە.

٣. **(وَلاَ يُفْرَشُ تَحْتَهُ شَيْءٌ وَلاَ مِخَدَّةٌ)** ناپەسندەو نابێ هیچ شتێك لە ناو گۆڕدا لە ژێر مردووەکە ڕابێخرێ نابێو ناپەسندە سەرین لە ژێر سەری دابندرێ، چونکە ماڵ بە فیرۆدانێکی بێسودە، کەوابو: بە ڕووتی ڕووی لە سەر کۆمەڵە خۆڵێك دادەندرێ.

٤. **(وَيُكْرَهُ دَفْنُهُ فِي تَابُوتٍ إِلاَّ فِي أَرْضٍ نَدْيَةٍ أَوْ رِخْوَةٍ)** ناپەسندە مردووەکە لە ناو سندوقدا بە سندوقەوە بنێشترێ مەگەر عوزرێك هەبێ: وەك لە خاکێکی نێماویدا یان لە خاکێکی نەرمی بێ هێزدا بنێشترێ، یان لاشەی مردووەکە ڕزی بێ، یان سوتابێ، بە بێ سندوق چارەی نەکرێ، لەو حاڵەتانەدا ناپەسند نیە، هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرموویانە.

٥. **(وَيَجُوزُ الدَّفْنُ لَيْلاً وَوَقْتَ كَرَاهَةِالصَّلاَةِ مَا لَمْ يَتَحَرَّهُ)** دروستە: بە شەوێ مردوو بنێشترێ **[عَنْ جَابِرٍ﵁: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَفَنَ الرَّجُلَ الَّذِى كَانَ يَرْفَعُ صَوْتَهُ بِالذِّكْرِ، لَيْلاً]** رواه ابوداود ر ٣١٦٦ بسندحسن، ئەو پیاوەی دەنگی بەرز دەکردەوە بە زیکرکردن، پێغەمبەرﷺ بە شەوێ ناشتی هەروەها دروستە لەو کاتانەشدا مردوو بنێشترێ: کە نوێژی سوننەتیان تێدا قەدەغە بوو بەو مەرجەی بە قەسدی نەیخاتە ئەو کاتانە، بەڵام ئەگەر بە قەسدی بیخاتە یەکێك لەو کاتانە، ناشتنەکە ناپەسندە، هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرموویانە. (ڕووناکی رب العالمین ڕوونکردنەوە منهاج الطالبین) ص١٥٨.

٦. **(وَغَيْرُهُمَا أَفْضَلُ)** کاتەکانی تری جگە لە شەو و ئەو کاتانەی نوێژی

سوننەتیان تێدا قەدەغەیە، خێرترە بۆ مردوو ناشتن.

٧. (وَيُكْرَهُ تَجْصِيصُ الْقَبْرِ وَالْبِنَاءُ وَالْكِتَابَةُ عَلَيْهِ) ناپەسندە گۆڕ بە گەچ، یان بە چەمەنتۆ مارنج بکرێ: لە ناوەوەی، یان لە دەرەوەی، هەروەك لە (بجیرمی)دا فەرموویەتی، بەڵام مارنج کردن بە قوڕ ناپەسند نیە ناپەسندە خانوو لە سەر گۆڕ دروست بکرێ، ئەگەر گۆڕەکە لە ملکی خۆی دابێ، بەڵام ئەگەر لە گۆڕستانی گشتی دابو، ئەو کاتە خانوو لە سەرکردن حەرامە، هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرموویانە.ناپەسندە نووسین لە سەر گۆڕ، هەرچەند تەنها ناوی خاوەنەکەش بێ، جیاوازی نیە نووسینەکە: لە سەر گۆڕو کێلەکانی بێ، یان لە سەر شتێکی تر بێ: کە لە لای گۆڕەکە داندرابێ [عَنْ جَابِرٍ: نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ يُجَصَّصَ الْقَبْرُ وَأَنْ يُقْعَدَعَلَيْهِ وَأَنْ يُبْنَى عَلَيْهِ] رواه مسلم ر ٢٢٨٩ زاد الترمذی: [وَأَنْ يُكْتَبَ عَلَيْهِ] پێغەمبەر ﷺ قەدەغەی کردوە: گۆڕ بە گەچ مارنج بکرێو لە سەری دانیشێو خانووی لە سەر بکرێو لە سەری بنووسرێ.

٨. (وَلَوْ بُنِيَ فِي مَقْبَرَةٍ مُسَبَّلَةٍ هُدِمَ) ئەگەر خانوو لە سەر گۆڕ دروست کرا لە گۆڕستانی خێرات، واتە: گشتی دا واجبە خانووەکە بڕوخێندرێ؟ چونکە حەرامەو شوێنی گۆڕی تر دەگرێو بەرتەسکی دەکا، کەواتە: بەرزکردنەوەی گۆڕ بە بەردی گەورە: لە هەر چوار لایەوە، یان دروستکردنی حەوشێك، یان پەرژینێك لە دەرەوەی گۆڕ، هەمان بڕیاری خانووی بۆ دەدرێ، هەروەك لە(تحفە)دا ڕوونی کردۆتەوە.

٩. (وَيُنْدَبُ أَنْ يُرَشَّ الْقَبْرُ بِمَاءٍ) سوننەتە لە دوای ناشتن گۆڕەکە ئاوی بە سەردا بکرێ، تاکو خۆڵەکەی بڵاو نەبێو ئاسەواری بمێنێ (وَيُوضَعَ عَلَيْهِ حَصىً) سوننەتە: وورده بەرد لە سەر گۆڕەکە دابندرێن [عَنْ جَابِرٍ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ رَشَّ عَلَى قَبْرِ ابْنِهِ إِبْرَاهِيمَ الْمَاءَ]. هەم [وَأَنَّهُ ﷺ وَضَعَ عَلَيْهِ حَصْبَاءَ] رواهما الشافعی ر ١٦٥٥ ومعجم الاوسط ر٦١٤٧، پێغەمبەر ﷺ ئاوی ڕشاندە سەر گۆڕی (ابراهیم)ی کوڕی خۆی، هەم وورده بەردی لە سەر دانا.

١٠. (وَيُوضَعَ عَلَيْهِ حَصيً، وَعِنْدَ رَأْسِهِ حَجَرٌ أَوْ خَشَبَة) سوننەتە: لە لای سەری مردووەکەش لە دوای ناشتن کێلێکی بەرد دابندرێ یان دار، لە فەرموودەیەکی بێهێزدا سوننەتە: کێلێکی تریش لە لای پێیەکانی دابندرێ [عَنِ المُطَّلب بن أبي وَداعَة: أنَّ النَّبيَّ ﷺ -لَمَّا دُفِنَ عُثْمَانُ بن مَظْعُون- وَضَعَ حَجَراً عندَ رَأْسِه، وَقَالَ: أَتعَلَّمُ بِهَا قَبْرَ أخِي وَأَدْفِنُ إِلَيْهِ مَنْ مَاتَ مِنْ أَهْلِي] رواه ابوداود بسند صحيح ر ٣٢٠٨، کە (عثمان) ی براشیریەکەی پێغەمبەر ﷺ نێشترا، پێغەمبەر ﷺ کێلێکی بەردی لە لای سەری داناو فەرمووی: گۆڕی برایەکەمم پێ دەناسمەوەو خزمەکانی خۆشم لە لای ئەو دەنێشم.

١١. (وَجَمْعُ الأَقَارِبِ فِي مَوْضِعٍ) سوننەتە: خزمەکان لە یەك شوێن لە گۆڕستاندا بنێشترێن، بە بەڵگەی حەدیسەکەی تازە، چونکە بۆ سەرلێدانیش ئاسانتردەبێ و مردووەکانیش دڵخۆشتر دەبن. (ڕووناکی رب العالمین ڕوونکردنەوە منهاج الطالبین) ص١٥٩.

١٢. (وَيَكُونُونَ وِتْرَاً) سوننەتە: ئەوانەی مردووەکە لە ناو گۆڕ دادەنێن تاك بن واتە یەك یان سێ.

١٣. (وَيُوضَعُ فِي اللَّحْدِ عَلَى يَمِينِهِ لِلْقِبْلَة) مردووەکە لە ناو گۆڕەکەی دادەندرێ لە سەر تەنیشتی ڕاستەی، واتە: ناپەسندە: لە سەر تەنیشتی چەپەی دابندرێ واجبە: مردووەکە لە سەر تەنیشتەکەی بەرەو قیبلە دابندرێ، چونکە [لە سەردەمی پێغەمبەرەوە ﷺ تا ئێستا گشت مردووێکی موسوڵمان هەر بەرەو قیبلە نێژراوە].

کەوابو: ئەگەر مردووەکە ڕوو لە لایەکی تری جگە لە قیبلە نێشترابو، یان لە ناو گۆڕەکەی لە سەر پشت درێژ کرابو، دروست نیەو واجبە: لە گۆڕەکەی دەری بێنن و بەرەو قیبلە بکرێ، بەو مەرجەی تێك نەچوبێ، واتە: ئەگەر بۆن بوبێ، یان ڕزی بێ، ئەو کاتە دروست نیە: دەری بێنن، هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرموویانە.

ئینجا بزانە: ئەگەر ئافرەتێکی ئاوسی کافر مردو کۆرپەیەکی موسوڵمانی لە زگدا بوو، کۆرپەکەش گیانی تێکرابو، ئەو ئافرەتە لە نێوان گۆڕستانی موسوڵمانان و

کافران دەنێشترێ‌و واجبە: پشتی لە قیبلە بکرێ، تاکو کۆرپە موسوڵمانەکە ڕووی بکەوێتە قیبلە، هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرموویانە.

١٤. (وَيُسْنَدُ وَجْهُهُ إِلَى جِدَارِهِ وَظَهْرُهُ بِلَبِنَةٍ وَنَحْوِهَا) سوننەتە: ڕووی مردووەکە پاڵ وەدیواری گۆڕەکەی بدرێ، هەروەهاش پێ‌یەکانیشی، تاکو بە سەر ڕوویدا نەکەوێ سوننەتە: لای پشتیشی پاڵ بەخشتێك بدرێ یان شتێکی وەکوخشت، تاکو بە لای پشتەوەدا نەکەوێ، ئینجا سوننەتە: کفنەکەی لە کولمەی ڕاستەی لابدرێ‌و کولمەکەی بە ڕووتی لە سەر کۆمەڵە خۆڵێك، یان لە سەر خشتێك دابندرێ، هەروەك لە سەرچاوکاندا فەرموویانە.

١٥. (وَيُسَدُّ فَتْحُ اللَّحْدِ بِلَبِنٍ) واجبە: نیوان لادرەکە بگیرێ بە خشت، یان بە شتێکی تر وەك بەرد یا بلوك، ئینجا گۆڕەکە پڕ بکرێتەوە، هەروەهاش واجبە: دیواری ناودرەکە بانێکی لە سەر بکرێ، بە شێوەیەکی وەها: پاڵەپەستەی مردووەکە نەکا، ئینجا گۆڕەکە پڕ بکرێتەوە، هەروەك لە مەو پێش ڕوونمان کردەوە.

١٦. (وَيَحْثُو مَنْ دَنَا ثَلَاثَ حَثَيَاتِ تُرَابٍ ثُمَّ يُهَالُ بِالْمَسَاحِي) ئەو کەسەی لە گۆڕەکە نزیکە، سوننەتە: بپرژێنێتە ناو گۆڕەکە سێ مستەخۆڵ بە هەردوو دەستەکانی [عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ حَثَا عَلَى الْمَيِّتِ مِنْ قِبَلِ رَأْسِهِ ثَلَاثًا] رواه ابن ماجه ر١٥٦٥ بإسناد جيد، پێغەمبەر ﷺ سێ مستەخۆڵی پرژاندنە سەر مردووەکەی ناو گۆڕ لە لای سەریەوە. ئینجا سوننەتە: لەگەڵ مستی یەکەمدا بڵێ: [مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ]. لە دووەمدا بڵێ: [وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ]. لە سێ‌یەمدا بڵێ: [وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى] مسند احمد ر ٢٢١٨٧. چونکە ئەوانەش لە حەدیسێکی بێ‌هێزدا هاتون ئینجا لە دوای ئەو مستە خۆڵانە گۆڕەکە خۆڵی تێ‌دەکرێت.

١٧. (وَيُرْفَعُ الْقَبْرُ شِبْراً فَقَطْ، وَالصَّحِيحُ أَنَّ تَسْطِيحَهُ أَوْلَى مِنْ تَسْنِيمِهِ) سوننەتە: گۆڕەکە بە قەد بستێك بڵند بکرێ، وەکو گۆڕی پێغەمبەر ﷺ تاکو بزاندرێ: گۆڕە زیاتر بڵند نەکرێ بە فەرموودەی ڕاست سەرگۆڕکردن سەرتەختکردنی گۆڕەکە

خێرتره له سەر باریككردنی وەك له سونەنی الترمذي هاتووه ژماره ١٠٤٩ :حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ عَنْ أَبِي وَائِلٍ أَنَّ عَلِيًّا قَالَ لِأَبِي الْهَيَّاجِ الْأَسَدِيِّ أَبْعَثُكَ عَلَى مَا بَعَثَنِي بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ لَا تَدَعَ قَبْرًا مُشْرِفًا إِلَّا سَوَّيْتَهُ وَلَا تِمْثَالًا إِلَّا طَمَسْتَهُ قَالَ وَفِي الْبَاب عَنْ جَابِرٍ قَالَ أَبُو عِيسَى حَدِيثُ عَلِيٍّ حَدِيثٌ حَسَنٌ وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ بَعْضِ أَهْلِ الْعِلْمِ يَكْرَهُونَ أَنْ يُرْفَعَ الْقَبْرُ فَوْقَ الْأَرْضِ قَالَ الشَّافِعِيُّ أَكْرَهُ أَنْ يُرْفَعَ الْقَبْرُ إِلَّا بِقَدْرِ مَا يُعْرَفُ أَنَّهُ قَبْرٌ لِكَيْلَا يُوطَأَ وَلَا يُجْلَسَ عَلَيْهِ(ت).

ئینجا بزانه: له حەدیسێكی (صحیح)دا هاتوه: [گۆڕی پێغەمبەرﷺ سەرگۆڕ كراوه]. له حەدیسێكی تری (صحیح)دا هاتوه: [گۆڕی پێغەمبەرﷺ سەرباریك بوو]. جا ئیمامی (البیهقی) وەڵامی داوەتەوە: كه له سەرەتاوه سەرگۆڕ كرابو، بەڵام دیوارەكانی ڕوخانو له سەردەمی (أُموی)یەكاندا سەرباریك كرا، هەروەك له (المجموع) و(تحفه)دا فەرموویانه.

١٨. (وَلاَ يُدْفَنُ إِثْنَانِ فِي قَبْرٍ إِلاَّ لِضَرُورَةٍ، فَيُقَدَّمُ أَفْضَلُهُمَا) دروست نیه: دوو مردوو، یان زیاتر له ناو یەك گۆڕدا بنێشترێن، ئەگەر دیوارێك له نێوانیاندا نەكرێته پەرده، واته: ئەگەر دیوارێك له نێوان هەردوو مردووەكەدا كرا پەرده، ئەوكاته دروسته، هەروەك له (تحفه)دا ئاماژەی بۆ كردوه تەنها له بەر ناچاری نەبێ: وەك مردوو زۆر بێو زەحمەت بێ هەر یەكەیان له گۆڕێكدا بنێشترێ، ئەو كاته دروسته: دوو مردوو، یان زیاتر له ناو یەك گۆڕدا بنێشترێن،جا لەو حاڵەتەدا كام مردوو گەورەتره، ئەو وەپێش دێخرێ بۆ لای قیبله[عَنْ هشامِ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ فِي قَتْلَى أُحُد: إِجْعَلُوا الرَّجُلَيْنِ وَالثَّلاثَةَ فِي الْقَبْرِ، قِيلَ: فَأَيُّهُمْ يُقَدَّمُ؟ قَالَ أَكْثَرُهُمْ قُرْآناً] رواه أصحاب السنن بسند صحيح مثل سنن ابی داود ٣٢١٧ وسنن النسائی ر٢٠١١، دەربارەی شەهیدەكانی (أحد)، پێغەمبەرﷺ فەرمووی: دوو پیاو و سێ پیاو له ناو گۆڕێك دابنێن، گوترا: كامەیان له لای قیبله بێ؟ فەرمووی: ئەوەی زۆرتر قورئانی خوێندوه.ئینجا بزانه: لەو حاڵەتەدا نێرینه له

لای قیبلە دادەندرێ، ئینجا ئافرەت، لە نێرینەکانیش: گەورە وەپێش منداڵ دێخرێ، هەروەها لە ئافرەتانیش: گەورە وەپێش منداڵ دێخرێ، بەڵام بە هەموو جۆرێك باوك وەپێش کوڕی خۆی دێخرێو دایکیش وەپێش کیژی خۆی دێخرێ، ئینجا سوننەتە: لە نێوان ئەم مردووەو مردووەکەی تردا خۆڵ دابندرێو بکرێتە پەردە، هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرمووڕیانە.

ئاگاداری: ئەگەر گۆڕێك هەڵکەندراو گەیشتە ئێسقانی مردووێکی تر، تەماشا دەکرێ: ئەگەر چاڵەکە تەواو هەڵنەکەندرابو، واجبە: گۆڕەکە پڕ بکرێتەوەو وازی لێ بێنن. بەڵام ئەگەر چاڵەکە تەواو هەڵکەندرابو، ئەوجا ئێسقانەکان دەرکەوتن، ئەو کاتە ئێسقانەکان لە لایەکی گۆڕەکە دادەندرێنو مردووەکەش تێیدا دەنێشترێ، واتە: دروست نیە مردووەکە لە سەر ئێسقانەکان بنێشترێ، چونکە حەرامە: مردووێك لە سەر مردووێکی تر بنێشترێ. مەگەر گشت ئێسقانەکانیشی ڕزی بن، ئەو کاتە دروستە، کەواتە: هەر کاتێك مردووەکە هیچ ئێسقانی نەمانو گشتی بووە خۆڵ، دروستە: گۆڕەکەی هەڵبکەندرێو مردووێکی تری تێدا بنێشترێ، بەو مەرجەی گۆڕەکە هی (صحابە)و پیاوچاکە ناودارەکان نەبێ، چونکە هەڵکەندنەوەی گۆڕی ئەوانە، لە دوای ڕزینیش قەدەغەیەو حەرامە، هەروەك لە زۆربەی سەرچاوەکاندا فەرمووڕیانە.

١٩. (**وَلاَ يُجْلَسُ عَلَى الْقَبْرِ وَلاَ يُوطَأُ**) نابێ، واتە: ناپەسندە دانیشتن لە سەر گۆڕی موسوڵمانان، هەروەها ناپەسندە پاڵی پێ بدرێ، یان لە سەری پاڵ بدرێتەوە نابێو ناپەسندە پێی لە سەر دابندرێ: جا لە سەری بڕوا، یان لە سەری ڕابوەستێ، چەند زانایەکیش فەرمووڕیانە: ئەوانەی ڕابردوو گشتی حەرامن، هەروەك لە زۆربەی سەرچاوەکاندا فەرمووڕیانە, پێغەمبەرﷺ دەفەرمویێ: [**لأَنْ يَجْلِسَ أَحَدُكُمْ عَلَى جَمْرَةٍ فَتُحْرِقَ ثِيَابَهُ فَتَخْلُصَ إِلَى جِلْدِهِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَجْلِسَ عَلَى قَبْرٍ**]رواه مسلم ٢٢٩٢، یەکێکتان لە سەر پشکۆیەکی ئاگر دابنیشێو جلەکانی بسوتێنێ تا دەگاتە پیستەکەی، باشترە لەوەی لە سەر گۆڕی موسوڵمانێك دابنیشێ.ئینجا بزانە: ئەگەر

ناچار بوو: وه‌ك نه‌گاته‌ گۆڕی مردووه‌كه‌ی خۆی، یان نه‌ده‌گونجا گۆڕێكی تر له‌ ته‌نیشتی هه‌ڵبكه‌نێ، یان گۆڕه‌كه‌ گۆڕی كافرێك بوو، له‌و حاڵه‌تانه‌دا ناپه‌سند نیه‌، هه‌روه‌ك له‌ زۆربه‌ی سه‌رچاوه‌كاندا فه‌رموویانه‌.

٢٠. (وَيَقْرُبُ زَائِرُهُ كَقُرْبِهِ مِنْهُ حَيًّا) ئه‌و كه‌سه‌ی زیاره‌تی مردووێك ده‌كا، سوننه‌ته‌: له‌ گۆڕه‌كه‌ی نزیك ببێته‌وه‌ به‌و ئه‌ندازه‌یه‌ی له‌ حاڵه‌تی زیندووه‌تی دا لێی نزیك ده‌بۆوه‌.

٢١. (وَيَحْرُمُ نَقْلُ الْمَيِّتِ إِلَى بَلَدِآخَرَ) حه‌رامه‌ گوازتنه‌وه‌ی مردوو، پێش ناشتنی له‌ شوێنی مردنی بۆ شوێنێكی تر، هه‌رچه‌ند مردووه‌كه‌ش تێك نه‌چێ‌و نه‌گۆڕێ .

(ڕووناكی رب العالمین ڕوونكردنه‌وه‌ منهاج الطالبين)ص١٦١.

٢٢. (وَقِيلَ يُكْرَهُ إِلاَّ أَنْ يَكُونَ بِقُرْبِ مَكَّةَ أَوِالْمَدِينَةِ أَوْ بَيْتِ الْمَقْدِسِ نَصَّ عَلَيْهِ) ناپه‌سنده‌ بگوازرێته‌وه‌ مه‌گه‌ر مردووه‌كه‌ له‌ نزیك (مكه‌)ی پیرۆز بێ یان له‌ نزیك (مدینه‌)ی پێغه‌مبه‌رﷺ یان له‌ نزیك (بیت المقدس) بێ، ئه‌و كاته‌ سوننه‌ته‌: بگوازرێته‌وه‌ بۆ یه‌كێك له‌و سێیانه‌ ئیمامی شافیعی وه‌های فه‌رمووه‌، چونكه‌ ئه‌و سێ جێگایانه‌ ڕێزی تایبه‌تییان هه‌یه‌. كه‌وابو: ئه‌گه‌ر مردووه‌كه‌ وه‌سیه‌تی كرد: بگوازرێته‌وه‌ بۆ یه‌كێك له‌و سێیانه‌، واجبه‌: وه‌سێته‌كه‌ی جێبه‌جێ بكرێ، به‌و مه‌رجه‌ی لاشه‌كه‌ی نه‌گۆڕێ‌و بۆن نه‌بێ، هه‌روه‌ك له‌ (نهاية)و(مغني)دا فه‌رموویانه‌.به‌ڵام ئه‌گه‌ر بۆ شوێنێكی تر جگه‌ له‌و سێیانه‌ وه‌سیه‌تی كرد: بگوازرێته‌وه‌، دروست نیه‌ وه‌سێته‌كه‌ی جێبه‌جێ بكرێ، هه‌روه‌ك له‌ (المجموع)و (تحفه‌)دا فه‌رموویانه‌.ئینجا بزانه‌: له‌ هه‌ر حاڵه‌تێكدا گوازتنه‌وه‌ی مردووه‌كه‌ دروست بێ، واجبه‌: له‌ پێش گوازتنه‌وه‌دا بشۆرێ‌و كفن بكرێ‌و نوێژی له‌ سه‌ر بكرێ، هه‌روه‌ك له‌ زۆربه‌ی سه‌رچاوه‌كاندا فه‌رموویانه‌.

٢٣. (وَنَبْشُهُ بَعْدَ دَفْنِهِ لِلنَّقْلِ وَغَيْرِهِ حَرَامٌ إِلاَّ لِضَرُورَةٍ: بِأَنْ دُفِنَ بِلاَ غُسْلٍ أَوْ فِي أَرْضٍ أَوْ ثَوْبٍ مَغْصُوبَيْنِ أَوْ وَقَعَ فِيهِ مَالٌ) هه‌ڵكه‌ندنه‌وه‌ی گۆڕ له‌ دوای ناشتنی مردووه‌كه‌ بۆ گوازتنه‌وه‌ی مردووه‌كه‌ بۆ شوێنێكی تر هه‌روه‌ها له‌ به‌ر هۆیه‌كی تری

ناشەرعیش گشتی حەرامە، چونکە سوکایەتی کردنە بە مردووەکە تەنها لە بەر ناچاری نەبێ، ئەو کاتە دروستە وەك بە بێ‌غوسل نێشترابێ، واتە: نەشۆرابێ وتەیەممومیش نەکرابێ بە تەیەممومێکی دروستبوو، ئەو کاتە واجبە: مردووەکە بهێندرێتە دەرەوە و بشۆرێ و نوێژی جەنازەی لە سەر بکرێ، بەو مەرجەی لاشەی تێك نەچوبێ‌و بۆن نەبوبێ، ئەگینا: واجب نیە، هەروەك لە سەرچاوەکاندا ڕوون کراوەتە یان لە خاکێکی داگیرکراودا نینشترابێ، یان بەکفنێکی داگیرکراو، یان دزراو کفن کرابێ، لەو حاڵەتانەشدا واجبە: مردووەکە بهێندرێتە دەرەوە، هەر چەند لاشەکەشی تێك چوبێ‌و بۆن بوبێ، تاکو مافەکە بدرێتەوە خاوەن ماف، جا ئەگەر خاوەن مافەکە چاوپۆشی کردو گەردەنی ئازاد کرد، یان بە تۆڵە وەرگرتن ڕازی بوو، ئەو کاتە حەرامە: بهێندرێتە دەرەوە، هەروەك لە زۆربەی سەرچاوەکاندا ڕوون کراوەتەوە. یان گۆڕەکە ماڵێکی بکەوێتە ناو: جا پارە بێ، یان شتێکی تر، ئەو کاتە ئەگەر خاوەن ماڵەکە داوا بکا واجبە: گۆڕەکە هەڵبکەندرێ‌و ماڵەکە بهێندرێتە دەرەوە، هەروەها ئەگەر مردووەکە لە کاتی زیندووەتی دا پارە، یان زێڕی کەسێکی تری قووتدابێ‌و خاوەنەکەشی داوای بکا، واجبە: بهێندرێتە دەرەوە، وورگی هەڵبدرێ‌و ماڵەکەی لێ دەربهێنن‌و بیدەنەوە خاوەن ماف، بەڵام ئەگەر پارەکە، یان زێڕەکە، یان هەر ماڵێکی تری خۆی بە زیندووەتی قووتدابێ، ئەو کاتە دروست نیە: نە بهێندرێتە دەرەوەو نە وورگیشی هەڵبدرێ بۆ دەرهێنانی ماڵەکەی، هەروەك لە سەرچاوەماندا فەرموویانە، واتە: تا مردووەکە بە تەواوی دەرزێ، ئەو کاتە دروستە: ماڵەکە لە گۆڕەکە دەربهێنن، هەروەك لە (تحفە)دا فەرموویەتی.

ئاگاداری/ یەکەم: لەو مەسەلەیە بۆمان ڕوون بۆوە: کە دروست نیە لاشەی مردووی موسوڵمان، یان ئەندامێکی لەت بکرێ تاکو وانەی پزیشکی لە سەر بخوێندرێ، یان بۆ ئەوەی پلاتین‌و ئەو جۆرە شتە بە نرخانە لە لاشەی مردووەکە دەربهێندرێن، چونکە لەتکردنی لاشەی مردوو بەبێ حەقێکی شەرعی حەرامە، لە

(المجموع)دا بەڵگەی بەوە هێناوەتەوە: کە پێغەمبەرﷺ دەفەرمویّ: [كَسْرُ عَظْمِ الْمَيِّتِ كَكَسْرِهِ حَيًّا]رواه ابوداود بسندصحيح ر ٣٢٠٩، شکاندنی ئێسقانی مردوو، وەکو شکاندنی ئێسقانەکەیەتی بە زیندووەتی. واتە: حەرامە. ئینجا بزانە: دروستە دەرهێنانی ددانی زێڕ لە دەمی مردوو، چونکە ئەو لە تکردنو ئازاردانەی تیّ‌دانیە، وَاللهُ أَعْلَم.

دووەم: هەر کاتێك ئافرەتێك مردو کۆرپەیەکی زیندووی لە زگی دا بوو، ئەوە دوو حاڵەتی هەیە:

حاڵەتی یەکەم: ئەگەر ژینی کۆرپەکەی ڕەچاو دەکرا: وەك تەمەنی شەش مانگ‌و بە سەرەوەتر بیّ، ئەو کاتە واجبە: زگی ئافرەتەکە هەڵبدڕنو کۆرپەکەی لیّ دەربێنن، چونکە ڕزگارکردنی ئادەمیزادی بیّ‌گوناە لە مردن واجبە، خوایگەورە دەفەرمویّ: [وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا] مائدة ٣١. هەر کەسێك ئادەمیزادێك لە مردن ڕزگار بکا، خێری وەك هەموو خەڵکی ڕزگار کردبیّ وایە.

حاڵەتی دووەم: ئەگەر ژینی کۆرپەکەی ڕەچاو نەدەکرا: وەك تەمەنی لە شەش مانگ کەمتر بیّ، ئەو کاتە دروست نیە: زگی ئافرەتەکە هەڵبدڕیّ‌و کۆرپەکەی بهێندرێتە دەرەوە، چونکە سوکایەتی کردنێکی بیّ سوودە بە مردووەکە، هەروەها دروستیش نیە: ئافرەتەکە بنێشتریّ تا کۆرپەکەی لە ناو زگی دا بەخۆی لە جولە دەکەویّ‌و دەمریّ، واتە: نابیّ بە هیچ هۆیەك کۆرپەکەی بمرێندریّ، چونکە بە هیچ شێوەیەك کوشتنی ئادەمیزادی بیّ‌گوناە دروست نیە، هەروەك لە سەرچاوەکاندا ئەومەسەلەیە ڕوون کراوەتەوە.

٢٤. (أَوْ دُفِنَ لِغَيْرِالْقِبْلَةِ لاَ لِلتَّكْفِينِ فِي الأَصَحِّ) یان مردووەکە بەرەولایەکی تری جگە لە قیبلە نێشترابیّ، ئەو کاتەش واجبە: گۆڕەکە هەڵبکەندریّ‌و مردووەکە ڕوو لەقیبلە بکریّ، بەو مەرجەی تێك نەچوبیّ، ئەگینا: واجب نیە، هەروەك لە باسی ناشتندا ڕوونمان کردەوە. بەڵام بۆ کفن کردن ناهێندرێتە دەرەوە، واتە: ئەگەر

به کفننەکراوی نێشترابێ لە فەرموودەی ڕاستتردا، چونکە مەبەست لە کفن کردن داپۆشینی مردووەکەیە، وا ئێستاش بە هۆی ژێرخاککردن داپۆشراوە.ئینجا بزانە: ئەگەر گۆڕەکە لافاوی دەگەیشتێ، یان نێماوی لێ‌پەیدا بوو، یان هەر هۆیەکی تری شەرعی هەبێ، دروستە: مردووەکە دەربهێندرێ‌و لە گۆڕێکی تردا بنێشترێ، هەروەك لە سەر چاوەکاندا فەرمووبانە [عَنْ جابر بن عَبْداللهرَضِي اللهُ عَنْهُما: دُفِنَ مَعَ أَبِي رَجُلٌ آخَرُ فِي قَبْرٍ، ثُمَّ لَمْ تَطِبْ نَفْسِي أَنْ أَتْرُكَهُ مَعَ الآخَرِ، فَاسْتَخْرَجْتُهُ بَعْدَ سِتَّةِأَشْهُرٍ فَإِذَا هُوَ كَيَوْمِ وَضَعْتُهُ هَيْئَةً غَيْرَ أُذُنِه] رواه البخاري ر ٣١٥١، وفي روايه له: [فَجَعَلْتُهُ فِي قَبْرٍ عَلَى حِدَةٍ]. لە یەك گۆڕدا پیاوێك لەگەڵ (عبدالله)ی باوکم نێشترا واتە: لە شەهیدەکانی (أحد) منیش دڵم بەوە خۆش نەبو ئەوها واز لە باوکم بێنم، ئینجا لە دوای شەش مانگ باوکمم لە گۆڕەکە دەرهێناو بە تەنهایی لە گۆڕێکی تردا ناشتمەوە، لاشەی باوکم هەروەك ئەو ڕۆژەی ناشتبوم ساغ بوو، جگە لە گوێ یەکی نەبێ.ئینجا بزانە: ئەو حەدیسەش بەڵگەیە: کە لاشەی شەهیدان نارزێ، هەروەك لە (تَذْكِرَة القُرْطُبِي)دا ڕوون کراوەتەوە، وَاللهُ أَعْلَم.

[باسی (تلقین)ی مردوو]

(وَيُسَنُّ أَنْ يَقِفَ جماعَةٌ بَعْدَ دَفْنِه عِنْدَ قَبْرِهِ سَاعَةً يَسْأَلُونَ لَهُ التَّثْبِيتَ) سوننەتە کۆمەڵێك بمێننەوە لە دوای ناشتنی مردووەکە لە لای گۆڕەکەی سەعاتێك، واتە: ماوەیەك بۆ مردووەکە لە خوا بپاڕێنەوە: تاکو وەڵامی پرسیارەکانی ناو قەبر بداتەوە، واتە: بڵێن: خوایە لە گوناهەکانی خۆش ببە، خوایە وەڵامی ڕاست بێنە سەر زوبانی، خوایە وەڵامەکانی پێ بڵێ.

موسڵمانی بەڕێز: تلقین لە ئیسلام بە دوو شێوە هاتووە .

یەکەم : پێش مردنە هەروەك باسمان کرد لە بەشی [پێش مردن]دا.

دووەم : تلقین لەپاش شاردنەوەی لە گۆڕدا ئەم بەشە زیاتر دوعا دەگرێتەوە بۆ مردووەکە، هەروەك پێغەمبەرمانﷺ دەفەرمووێ [عَنْ عُثْمَانَ‌ؓ: كَانَ النَّبِيُّﷺ إِذَا فَرَغَ مِنْ دَفْنِ الْمَيِّتِ وَقَفَ عَلَيْهِ فَقَالَ: إِسْتَغْفِرُوا لأَخِيكُمْ وَاسْئَلُوا لَهُ التَّثْبِيتَ فَإِنَّهُ الآنَ يُسْأَلُ]رواه ابوداود ر ٣٢٢٣ وغيره بإسناد جيد، واتە:کاتی پێغەمبەرﷺ لە ناشتنی مردوو تەواو دەبو، لە سەر گۆڕەکەی ڕادەوەستاو دەیفەرموو: تکای لێخۆشبوونی گوناە بۆ براتان بکەنو لە خوا بپاڕێنەوە: وەڵامی ڕاست بهێنێتە سەر زوبانی، چونکە ئێستا پرسیاری لێ‌دەکرێ. بەلام بەداخەوە دوعاکە زۆر بە کەمی دەکرێت بۆ مردووەکە، کەچی ڕاستی سوننەتەکە ئەوەیە کە دوعای بۆ بکرێت.

هەروەها دەتوانی ئەم سێ بەڵگەش بینین دەربارەی ئەو تلقینەی کە ئێستا دەکرێت پاش ناشتنی لە لای سەری مردووەکە کەسێك دادەنیشێت پێ دەڵێت (لە یادت نەچێ کە شاهیدیت دەدا بە تاکو تەنهای خوا لەگەل پێغەمبەرەکەیﷺ تۆ رازی بووی بە خواو بە ئیسلام و ...هتد. ئەمەش بەڵگەکانە:

بەڵگەی یەکەم : **سئل احمد رضي الله عنه عن تلقين الميت في قبره فقال ما رأيت أحدا يفعله إلا أهل الشام قال وكان أبو المغيرة يروي فيه عن أبي بكر بن أبي مريم عن أشياخهم أنهم كانوا يفعلونه وقال القاضي وأبو الخطاب يستحب ذلك وروينا فيه حديثا عن أبي أمامة أن النبي صلى الله عليه وسلم قال إذا مات أحدكم فسويتم عليه التراب فليقم أحدكم عند راس قبره ثم ليقل يا فلان بن فلانة فإنه يسمع ولا يجيب ثم ليقل يا فلان ابن فلانة الثانية فيستوي قاعدا ثم ليقل يا فلان ابن فلانة فإنه يقول أرشدنا يرحمك الله ولكن لا تسمعونه فيقول اذكر ما خرجت عليه من الدنيا شهادة ألا لا إله إلا الله وأن محمدا عبده ورسوله وأنك رضيت بالله ربا وبالإسلام دينا وبمحمد صلى الله عليه وسلم نبيا وبالقرآن إماما فان منكرا ونكيرا يتأخر كل واحد منهما فيقول انطلق فما يقعدنا عند هذا وقد)** الكافي في فقه ابن الحنبل ج١ ص ٢٧٢ .

بەڵگەی دووەم: يسن تلقين الميت بعد الدفن لما روى سعيد بن عبد الله الأزدي قال : شهدت أبا أمامة رضي الله عنه وهو في النزع فقال : إذا أنا مت فاصنعوا بي كما أمر رسول الله صلى الله عليه و سلم فقال : (إذا مات أحد من إخوانكم فسويتم التراب على قبره فليقم أحدكم على رأس قبره ثم ليقل : يا فلان ابن فلانة فإنه يستوي قاعدا ثم يقول : يا فلان ابن فلانة فإنه يقول : أرشدنا رحمك الله ولكن لا تشعرون . فليقل : اذكر ما خرجت عليه من الدنيا شهادة أن لا إله إلا الله وأن محمدا عبده ورسوله وأنك رضيت بالله ربا وبالإسلام دينا وبمحمد نبيا وبالقرآن إماما) مجمع الزوائد ومنبع الفوائد: ر٣٩١٨ والايضاح والتبين بمسألة التلقين ص١٦١-١٦٢ .

بەڵگەی سێیەم : عن سعيد الأزدي قال شهدت أبا أمامة وهو في النزع فقال لي يا سعيد إذا أنا مت فافعلوا بي كما أمرنا رسول الله (صلى الله عليه وسلم) قال لنا رسول الله (صلى الله عليه وسلم) إذا مات أحد من إخوانكم فنثرتم عليه التراب فليقم رجل منكم عند رأسه ثم ليقل يا فلان بن فلان فإنه يستوي جالسا ثم ليقل يا فلان بن فلانة فإنه يقول أرشدنا رحمك الله ثم ليقل اذكر ما خرجت عليه من دار الدنيا شهادة أن لا إله إلا الله وأن محمدا عبده ورسوله وإنك رضيت بالله عز وجل ربا وبمحمد (صلى الله عليه وسلم) نبيا وبالإسلام دينا وبمحمد (٣) (صلى الله عليه وسلم) نبيا فإنه إذا فعل ذلك أخذ منكر ونكير أحدهما بيد صاحبه ثم يقول له أخرج بنا من عند هذا ما نصنع به وقد لقن حجته ولكن الله عز وجل حجته دونهم فقال له رجل يا رسول الله فإن لم أعرف أمه قال انسبه إلى حواء. اخرجه ابن عساكر في (تاريخ دمشق ج ٢٤ ص ٧٢-٧٣).

جا بزانە تەلقينی مردوو لەچەرخی یەکەمی ئیسلامیەوە لەناو موسڵماناندا هەبووە واتە لە سەردەمی سەحابەوپێشەواو زانایانی سەلەفی هەرە گەورەو ناودارەکانی ئیسلام هەبووەو کاری پێکراوە وە بۆ خوێندەواری شارەزای موسڵمان ئەوەندە بەسە بڵێین پێشەوای هەر چوار مەزەب، ئیمامی ئەبو حەنیفەو مالیك و شافیعی و ئەحمەدی

کوڕی حەمبەل ڕەزای خوایان لەسەر بێ تەلقینی مردوویان بە (مستحب ومندوب و سنه) زانیوه. لە کتابی (بەرێکردنی مردوو بۆ جیهانی داهاتوو) لە باسی تلقین بەدرێژی باس کراوە.

هەروەها سوننەتە: نەختێك قوڕئانیش لە لای گۆڕەکەی بخوێنن، ئیمامی (شافعی) دەفەرموێ: (ئەگەر هەموو قوڕئان لە لای گۆڕەکەی ختم بکەن جوانەو خێرترە). هەروەك لە (المجموع)و(الاذكار)دا گێڕاویەتیەوە. هەم [وَعَنْ ابنِ عُمَرَ رَضِي اللهُ عَنْهُما: أنَّهُ إسْتَحَبَّ أنْ يُقْرَأَ عَلَى الْقَبْرِ بَعْدَ الدَّفْنِ أوَّلُ سُورَةِالْبَقَرَةِ وَخاتِمَتُها] رواه البيهقي ر٧٢٤٢ بإسناد حسن، (ابن عمر) بە خێری دەزانی: سەرەتای سووڕەتی (البقره)و کۆتاییەکەی لە دوای ناشتنی مردووەکە لە سەر گۆڕەکەی بخوێندرێ.

ئینجا بزانە: هەر مردووێك بالغو عاقڵ بوبێ، سوننەتە: لە دوای ناشتن (تلقین) بدرێ، واتە: بەڵام ئەگەر منداڵێك بمرێ، یان یەکێك لە منداڵیەوە شێت بوبێو بە شێتی بمرێ، سوننەت نیە (تلقین) بدرێ. ئینجا هەر چەند حەدیسەکەی (تلقین) بێهێزە، بەڵام لە چەند حەدیسێکی (صحیح)دا (شاهد)ی هەیە: وەك حەدیسەکەی (عثمان)ی ڕابردوو، جگە لەوەش حەدیسی بێهێز بۆ کردەوەی چاك ڕەفتاری پێدەکرێ، لە سەرچاوەکاندا ئەوها مەسەلەی (تلقین) ڕوون کراوەتەوەو لە (المجموع) و (مغني)دا فەرموویانە:

یەکێك لە لای سەری مردووەکە دادەنیشێ، واتە: ڕوو لە ڕووی مردووەکە دەکاو دەڵێ: (يَا عَبْدَالله ابْنَ أَمَةالله أُذْكُر الْعَهْدَ الَّذِى خَرَجْتَ عَلَيْه مِنَ الدُّنيا: شَهادَةَ أَنْ لآإلَهَ إلاَّاللهُ وَحْدَهُ لا شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، وَأَنَّ الْجَنَّةَ حَقٌّ وَأَنَّ النَّارَ حَقٌّ وَأَنَّ الْبَعْثَ حَقٌّ وَأَنَّ السَّاعَةَ آتيَةٌ لاَرَيْبَ فِيها وَأَنَّ اللهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُور، وَأَنَّكَ رَضِيتَ بِاللهِ رَبّاً وَبِالإسْلاَمِ دِيناً وَبِمُحَمَّدٍﷺ نَبِيّاً وَبِالْقُرْآنِ إمَاماً وَبِالْكَعْبَةِ قِبْلَةً وَبِالْمُؤْمِنِينَ إخْواناً، رَبِّيَ اللهُ لاَإلَهَ إلاَّ هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ).

[باسی تازیەو گریان]

١. (وَالتَّعْزِيَةُ سُنَّةٌ قَبْلَ دَفْنِهِ وَبَعْدَهُ ثَلاثَةَ أَيَّامٍ) تازیە، واتە: دڵدانەوەی خزمەکانی مردووەکە سوننەتەو خێرە

[عَنْ عَبْدِاللهِ بن عَمْرورَضِي اللهُ عَنْهُما: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لِفَاطِمَةَ: مَا أَخْرَجَكِ يَا فَاطِمَةُ مِنْ بَيْتِكِ؟ قَالَتْ أَتَيْتُ أَهْلَ هَذَا الْمَيِّتِ فَتَرَحَّمْتُ إِلَيْهِمْ مَيِّتَهُمْ، أَوْ عَزَّيْتُهُمْ بِهِ] حديث حسن رواه ابوداود ر٣١٢٥ والنسائي ر١٨٨٠، پێغەمبەرﷺ فەرموویە (فاطمة) ی کیژی خۆی: ئەوە لە بەرچی لە ماڵەوەت هاتویتە دەرەوە؟ (فاطمة) فەرمووی: هاتمە لای خزمەکانی ئەم مردووە، دوعام بۆ مردووەکەیان کردو دڵم دانەوە. ئینجا بزانە: سوننەتە: تازیە لە گشت خزمەکانی مردووەکە بکا: گەورەو بچوکو ئافرەتو پیاو. هەروەها لە دۆستو مێردو ژنو خەزورو خەسوشی، بەڵام نابێ ئافرەتی گەنج تازیە لە پیاوی بێگانە بکاو نابێ بێگانەش تازیە لە ئافرەتی گەنج بکا، هەروەك لە زۆربەی سەرچاوەکاندا فەرموویانە. هەروەها بزانە: تازیە تایبەت نیە تەنها بە مردن، بەڵکو هەر بەڵایەکی گیانی، یان ماڵی، تووشی موسوڵمان ببێ، سوننەتە: تازیەی لێ بکرێو دڵی بدرێتەوە، پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: **[مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يُعَزِّي أَخَاهُ بِمُصِيبَةٍ إِلاَّ كَسَاهُ اللهُ مِنْ حُلَلِ الْكَرَامَةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ]** رواه إبن ماجه ر١٦٠١ والبيهقي ر٧٣٣٨ بإسناد حسن، هەر ئیمانداریك تازیە لە برای خۆی بکا بە هۆی بەڵایەك، خوای گەورە لە ڕۆژی قیامەتدا خشڵی ڕێزداری دەبەر دەکا.ئینجا کاتی تازیە لە مردنەوە دەست پێ دەکا پێش ناشتنی مردووەکە، چونکە لەو کاتەدا زۆرتر دڵتەنگن لە دوای ناشتنیش تازیەکە بەردەوام دەبێ سێ ڕۆژان، واتە: تازیەکردن لە دوای ئەوسێ ڕۆژانە ناپەسندە، مەگەر تازیەدارەکە لەو ماوەیەدا ئامادە نەبوبێ، یان تازیەکەرەکە هەواڵی مردنی نەزانیبێ، یان لە سەفەر بوبێ، لەو حاڵەتانەدا لە دوای

سێ ڕۆژەکان ناپەسند نیە، هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرموویانە.ئینجا بزانە: لە گشت سەرچاوەکاندا فەرموویانە: ناپەسندە خزمەکان لە شوێنێك دابنیشنو کۆ ببنەوە تاکو خەڵك تازیەیان لێبکا، بەڵکو دەبێ هەر کەسەیان بۆ کارو پێویستیەکانی خۆی بڕوا، جا هەر کەسێك بیانگاتێ، تازیەیان لێبکا، هەروەك لە (المجموع)و(تحفە) دا فەرموویانە.ئینجا لە تازیەکردندا فەرمان بە تازیەدارەکان دەکا: خۆڕاگر بن لە بەرامبەر ئەو بەڵایەو باسی پاداشتی قیامەتیان بۆ دەکا. کەواتە: ئەو حەدیسانەشیان بۆ دەخوێنێتەوە: کە باسی پاداشتی مردنی منداڵەکانو بەڵایەکانی تر دەکەن.هەروەها دوعا بۆ مردووە موسوڵمانەکەش دەکا.(رووناکی رب العالمین ڕوونکردنەوە منهاج الطالبین)ص١٤٧.

٢. (**وَيَجُوزُ الْبُكَاءُ عَلَيْهِ قَبْلَ الْمَوْتِ وَبَعْدَهُ**) گریان دروستە لە سەر مردووەکە پێش گیان دەرچوونی [**عَنْ أَنَسٍ**ﷺ: **أَخَذَ النَّبِيُّ**ﷺ **إِبْرَاهِيمَ فَقَبَّلَهُ وَشَمَّهُ–وَإِبْرَاهِيمُ يَجُودُ بِنَفْسِهِ– فَجَعَلَتْ عَيْنَا رَسُولِ اللهِ**ﷺ **تَذْرِفَانِ...**] الحدیث رواه البخاری ر١٣٠٣، پێغەمبەرﷺ (ابراهیم)ی کوڕی خۆی ماچ کردو بۆنی کرد لەو حاڵەتەدا (ابراهیم) گیانی دەردەچو- ئینجا چاوەکانی پێغەمبەرﷺ فرمێسکی لێدەرژا خوارەوە.هەروەها لە دوای مردنیش گریان دروستە [**عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ**ﷺ: **زَارَالنَّبِيُّ**ﷺ **قَبْرَ أُمِّهِ فَبَكَى وَأَبْكَى مَنْ حَوْلَهُ**]رواه مسلم ر٢٣٠٤، پێغەمبەرﷺ زیارەتی گۆڕی دایکی خۆی کرد، جا بەخۆی گریاو خەڵکی دەوروبەری خۆیشی گریاند.

٣. (**وَيَحْرُمُ النَّدْبُ بِتَعْدِيدِ شَمَائِلِهِ وَالنَّوْحُ وَالْجَزَعُ بِضَرْبِ صَدْرِهِ وَنَحْوِهِ**) حەرامە: سەردولکە پێداهەڵگوتنی مردووەکە وەك سیفەتی بەرزی باس بکاو مەدحی بکا حەرامە دەنگ هەڵێنان بە هاوارو ڕۆ ڕۆ، هەر چەند نەشگریێ حەرامە:دەربڕینی ناڕەزایی‌و بێزاری وەك مست لە سینەی خۆی بداو ئەو جۆرە شتانە:وەك ڕوو ڕنینو یەخەدادڕینو موو ڕاکێشانو قوڕو خۆڵ بە سەرداکردنو جل گۆڕینو دوعای خراپ، پێغەمبەرﷺدەفەرموێ: [**لَيْسَ مِنَّا مَنْ ضَرَبَ الْخُدُودَ وَشَقَّ الْجُيُوبَ وَدَعَا**

بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ] رواه الشيخان البخاري ١٢٩٨ مسلم ر ٢٩٦، ئەو کەسە لە ئێمە نیە: کە چەپۆك لە ڕووی خۆی دەداو یەخەی دادەدڕێو بانگەوازی نەفامی پێش ئیسلامەتی دەکا. واتە: وەك کافرەکان گریەوزاری بۆ مردووەکەی دەکا.

[خواردەمەنی تازیە]

١.(وَلِجِيرَانَ أَهْلِه تَهْيِئَةُ طَعَامٍ يُشْبِعُهُمْ يَوْمَهُمْ وَلَيْلَتَهُمْ وَيُلَحُّ عَلَيْهِمْ فِي الأَكْلِ) بۆ دراوسێیەکانی کەسوکاری مردووەکەو هەم بۆ خزمە دوورەکانیشی سوننەتە خواردەمەنی دروست بکەن بۆ کەسوکاری مردووەکە، بەئەندازەیەکی وەها خواردنەکەلەڕۆژێكو شەوێکی ماتەمینی دا تێریان بکا، واتە: لە مردنیەوە ڕۆژو شەوەکە دەست پێدەکا. زۆر داوایان لێدەکرێ: تاکو خواردنەکە بخۆن، نەوەك شەرم بکەن [عَنْ عَبْدِاللهِ بن جَعْفَرَ رَضِى اللهُ عَنْهُما: لَمَّا جَاءَ نَعْيُ جَعْفَر قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: إِصْنَعُوا لآلِ جَعْفَرَ طَعَاماً فَإِنَّهُ قَدْ جَاءَهُمْ مَا يَشْغَلُهُمْ]رواه الترمذي ر٩٩٨ بسند صحيح، کە هەواڵی شەهیدبوونی (جعفر) گەیشتە (مدينە)، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: خواردەمەنیەك بۆ ماڵو منداڵەکانی (جعفر) دروست بکەن، چونکە ڕووداوێکی وەهایان تووش بووە: ماوەی دروستکردنی خواردنیان نیە. ئینجا بزانە: سوننەتە دەست بە سەری یەتیمەکاندا بێنێو ڕێزیان لێ بنێ، هەروەها لە دوای تەواوبوونی سێ ڕۆژەکەی تازیە، کوڵوخاوێنی بۆ تازیەدارەکان بکرێو سەری نێرینەکانیان بتاشرێ، بە بەڵگەی حەدیسەکەی منداڵەکانی (جعفر): (ڕووناکی رب العالمين ڕوونکردنەوە منهاج الطالبين)ص١٦٦.

٢. (وَيَحْرُمُ تَهْيِئَتُهُ لِلنَّائِحَاتِ وَاللهُ أَعْلَمُ) حەرامە: دروستکردنی خواردەمەنی بۆ ئەو ئافرەتانەی گریەو شین دەگێڕن، چونکە یارمەتیدانە لەسەر تاوانباری هەروەك لە

فەرمووده هاتووه عن أبي سعيد الخدري ﷺ: (عن النبي صلى الله عليه و سلم قال: لا تصحب إلا مؤمنا و لا يأكل طعامك إلا تقي) .المستدرك ر ٧١٦٩/شعب الايمان ر٩٣٨٣. واتە هاوڕێیەتی کەسێك مەکە ئەگەر ئیماندار نەبێت وە نابێ کەس خواردنت بخوا ئەگەر لە خوا ترس نەبێت. لە بەر ئەم فەرموودەیە نابێ بۆ ئەو ئافرەتانەی گریەو شین دەگێڕن خواردن ئامادە بکرێت جونکە نارەزای دەردەبڕن لە کاتی گریانیان وە خەلکیش فێردەکەن لە سەر ئەم کارە ناڕەوایە.

ئینجا بزانە: (بدعە)یەکی ناپەسندە: کەسوکاری مردووەکە خواردن دروست بکەن، تاکو خەڵکی کۆ بکەنەوە بۆ خواردنی، هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرموویانە، کەوابو: ئامادەبوونیش بۆ ئەو خواردنە هەر ناپەسندە، هەروەك لە (تحفە)دا فەرموویەتی [عَنْ جَرِير بن عَبْدالله ﷺ: كُنَّا نَعُدُّ الإجْتِمَاعَ إِلَى أَهْلِ الْمَيِّتِ وَصَنْعَهُمُ الطَّعَامَ مِنَ النِّيَاحَةِ]رواه ابن ماجه ر١٦١٢ واحمد باسناد صحيح، ئێمە کۆبوونەوەمان لە لای کەسوکاری مردووەکەو دروستکردنی خواردەمەنی ئەوانمان بە گریەوزاری دادەنا. واتە: لە سەردەمی پێغەمبەردا ﷺ. ئینجا بزانە: ئەو ناپەسندیە لە کاتێکدایە: کە خواردنەکە بە ماڵێکی وەها دروست نەکرابێ: کە بەشی شێتو یەتیمی تێدا بێ، ئەگینا: حەرامە، کەوابو: چارەی ئەو مەسەلەیە ئەمەیە: دراوسێو خزمە دوورەکانی مردووەکە خواردەمەنی دروست بکەنو بیبەخشنە ژنو منداڵو خزمە نزیکەکانی مردووەکە، جا ئەگەر ئەوان بیدەنە مێوانەکانی تازیە ناپەسند نیە، هەروەك لە (تحفە)دا فەرموویەتی. ئەوەش وا دەگەیەنێ: ئەگەر خەڵکی گەڕەکەکە، یان دێیەکە بە خۆشی خۆیان خواردن بدەنە مێوانەکانی تازیە، ئەویش ناپەسند نیە، چونکە دانیشتن بۆ تازیە-کە ناپەسندە- مەسەلەیەکە، نان دانیش مەسەلەیەکی ترە، وَاللهُ أَعْلَم. ئینجا بزانە: چلە، واتە: بیرەوەریو تازیە نوێکردنەوە لە دوای چل ڕۆژ، (بدعە)یەکی ناشیرنە، هەروەك لە (بجیرمی)دا فەرموویەتی.

[تازیەکردن لە موسوڵمان و کافر چۆن دەکرێت]

١. (وَيُعَزَّى الْمُسْلِمُ بِالْمُسْلِمِ: أَعْظَمَ اللهُ أَجْرَكَ وَأَحْسَنَ عَزَائَكَ وَغَفَرَ لِمَيِّتِكَ) کە تازیە لە موسوڵمان دەکرێ بە هۆی مردووە موسوڵمانەکەی، سوننەتە پێ بڵێ: (أَعْظَمَ اللهُ أَجْرَكَ وَأَحْسَنَ عَزَائَكَ وَغَفَرَ لِمَيِّتِكَ) خوا پاداشت گەورەبکاو خوا سەبرو دڵدانەوەیەکی جوانت بداتیو خوا لە مردووەکەت خۆش ببێ.

٢.(وَبِالْكَافِرِ: أَعْظَمَ اللهُ أَجْرَكَ وَصَبَّرَكَ) هەورەها کە تازیە لە موسوڵمان دەکرێ بە هۆی مردووە کافرەکەی. تازیەکەرەکە بڵێ: (أَعْظَمَ اللهُ أَجْرَكَ وَصَبَّرَكَ) خوا پاداشتت گەورە بکاو سەبرت بداتێ.

٣ .(وَالْكَافِرُ بِالْمُسْلِمِ: غَفَرَاللهُ لِمَيِّتِكَ وَأَحْسَنَ عَزَائَكَ) کە تازیە لە کافر دەکرێ بە هۆی مردووە موسوڵمانەکەی، تازیەکەرەکە بڵێ: (غَفَرَاللهُ لِمَيِّتِكَ وَأَحْسَنَ عَزَائَكَ) خوا لە مردووەکەت خۆش ببێو سەبرو دڵدانەوەیەکی جوانت بداتێ.

[زیارەتی گۆڕستان]

١. (وَزِيَارَةُ الْقُبُورِ لِلرِّجَالِ) سەردانی گۆڕەکان گۆڕستانی موسوڵمان سوننەتە: بۆ پیاوان، بە (إجماع)ی زانایانی ئیسلام، واتە: لە سەرەتای ئیسلامدا زیارەتی گۆڕەکان قەدەغە بوو. بەڵام (نسخ) کراوەو پێغەمبەرﷺ فەرمووی: [كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيارَةِ الْقُبُورِ، فَزُورُوها فَإِنَّهَا تُذَكِّرُالآخِرَةَ]رواه مسلم ج ٢ ص ١٠٢٣ وأصحاب السنن، لەمەوپێش زیارەتی گۆڕەکان لە ئێوەم قەدەغە کردبو، بەڵام لە مەو دوا زیارەتی گۆڕەکان بکەن، چونکە قیامەتتان بە بیر دێنێتەوە.

٢. (وَتُكْرَهُ لِلنِّساءِ وَقِيلَ تَحْرُمُ وَقِيلَ تُبَاحُ) زیارەتی گۆڕ ناپەسندە بۆ ئافرەتان لە فەرموودەیەکی بێهێزدا: زیارەتی گۆڕ حەرامە: بۆ ئافرەتان، چونکە پێغەمبەرﷺ

دەفەرموێ: [لَعَنَ اللهُ زَائِرَاتِ الْقُبُورِ وَالْمُتَّخِذِينَ عَلَيْهَا الْمَساجِدَ والسُّرُجَ] رواه أصحاب السنن بسند صحيح، لەعنەتی خوا لەو ئافرەتانە بێ: کە زیارەتی گۆڕەکان دەکەن، لەعنەت لەو کەسانە بێ : کە مزگەوت لە سەر گۆڕ دروست دەکەنو چرا لە سەر گۆڕ دادەگیرسێنن. بەڵام فەرموودەی بەهێز وەڵامی داوەتەوە: ئەو لەعنەتە بۆ ئەو ئافرەتانەیە: کە لە سەر گۆڕ دەگریێنو ماتەمینی نوێ دەکەنەوە. هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرموویانە لە فەرموودەیەکی تری بێهێزدا: حەڵاڵە، واتە: ناپەسندیش نیە، بەو مەرجەی هیچ بێشەرعیەك ڕوونەدا.ئینجا بزانە: سەردانی گۆڕ لە گشت کاتێکدا سوننەتە، بە تایبەتیش لە عەسری پێنج شەممەوە تا ڕۆژی شەممە، هەروەهاش سەردانی گۆڕی دایکو باوکو خزمو دۆستەکانی زیاتر خێرترە، هەروەك لە حاشیەکانی (الشبراملسي)و(البجيرمي)و(الشرواني)دا ڕوون کراوەتەوە. (ڕووناکی رب العالمین ڕوونکردنەوە منهاج الطالبین)ص١٦٠.

٣. (وَيُسَلِّمُ الزَّائِرُ وَيَقْرَأُ وَيَدْعُو) سوننەتە: زیارەتکەرەکە یەکەمجار سەلام لە تێکڕای گۆڕستانەکە بکاو بڵێ: [اَلسَّلاَمُ عَلَيْكُمْ دَارَقَوْمٍ مُؤْمِنِينَ وإِنَّا إِنْ شَاءَاللهُ بِكُمْ لاَحِقُونَ] رواه احمد ر ٧٩٩٣ ومسلم ر ٦٠٨، وللترمذي ر ١٠٥٣: [يَغْفِرُاللهُ لَنَا وَلَكُمْ أَنْتُمْ سَلَفُنَا وَنَحْنُ بِالأَثَرِ].ئینجا پشت لە قیبلەو ڕوو لە مردووەکەی بکاو بە هەمان ووشەکانی ڕابردوو سەلامی لێبکا، پێغەمبەرﷺ دەفەرموێ: [مَامِنْ عَبْدٍ يَمُرُّ بِقَبْرِ رَجُلٍ كَانَ يَعْرِفُهُ فِي الدُّنْيَا فَيُسَلِّمُ عَلَيْهِ إِلاَّ عَرَفَهُ وَرَدَّ عَلَيْهِ السَّلاَمَ]رواه ابن عبدالبر في التمهيد والاستذكار باسناد صحيح وجامع الاحاديث لجلال الدين السيوطي ر ٢٠٥٠٣، هەر کەسێك بە لای گۆڕی پیاوێکدا بڕوا کە لە دونیادا دەیناسی سەلامی لێ بکا، مردووەکە دەیناسێتەوەو وەڵامی سەلامەکەی دەداتەوە. ئینجا لەدوای سەلام، سوننەتە: زیارەتکەرەکە بە گوێرەی توانین هەندێك قورئان لە سەر گۆڕەکان بخوێنێ، ئینجا لە دوای قورئان خوێندن، ڕوو لە قیبلە دەکاو دوعا بۆ مردووەکەی دەکا، هەروەها بۆ مردووەکانی تریش دوعا بکا.ئینجا بزانە: دەست پێداهێنانی گۆڕو دیوارەکانیو

قەفەسەکەیو باوەش لێوەرهێنانیانو ماچ کردنیانو لە دەورە سوڕان، گشتی (بدعە) یەکی ناپەسندو ناشیرنن، هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرموویانە.

[خێرکردنی قورئان خوێندنودوعا بۆ مردوو]

بەڵگەی یەکەم: قورئان خوای گەورە دەفورموێ:

{وَالَّذِينَ جَآءُو مِن بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلإخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالإيمَانِ وَلا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلاً لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا } سورة الحشر/٩

واتە:ئەو کەسانەی کە لە دوایی کۆچکردوانی چینی یەکەم هاتن، ئەوانەش بەرستی موسڵمانن، موسڵمانیان لە خۆ خۆشتر دەوێ ولە خوا دەپاڕێنەوە دەڵێن ئەی پەروەردگاری ئێمە لێمان خۆش ببە لەو برایانەمانیش کە پێش ئێمە موسلمان بوین لەوانیش خۆش بە(واتە پێش ئێمە مردوون)، رق و کینەو غەرەز مەخە ناو دڵمان بەرامبەر ئەو کەسانەی کە باوڕیان هێناوە هەر تۆ خاوەن بەزیی و میهرەبانی. حشر ١٠ج٥ تەفسیری قورئانی پیرۆز.

بەڵگەی دووەم: فەرمودەی پێغەمبەرمانﷺ:

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ مَرْوَانَ الرَّقِّيُّ حَدَّثَنَا شُعَيْبٌ – يَعْنِي ابْنَ إِسْحَاقَ – عَنِ الأَوْزَاعِيِّ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِﷺ عَلَى جَنَازَةٍ فَقَالَ « اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرِنَا وَأُنْثَانَا وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا اللَّهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَى الإِيمَانِ وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الإِسْلاَمِ اللَّهُمَّ لاَ تَحْرِمْنَا أَجْرَهُ وَلاَ تُضِلَّنَا بَعْدَهُ ».. سنن ابی داود ج ٢ص ٣٢٠١

واتە : پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ (خوایە لە گوناهی زیندوەکان و مردوەکان و بچوك و گەورەمان ... خۆش بە). لەو فەرمودەدا ئەوەمان بۆ دەردەکەوێ کە پێغەمبەرمانﷺ دوعای بۆ مردووان کردووە.

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ « إِذَا مَاتَ الإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَنْهُ عَمَلُهُ إِلاَّ مِنْ ثَلاَثَةٍ إِلاَّ مِنْ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ ».رواه مسلم ر ٤٣١٠.

واته: پێغەمبەرمان ﷺ دەفەرموێ (کاتی مرۆڤ دەمرێ کارو کردەوەی دەپچڕێت تەنها لە سێ شت نەبێ یەکەم خێرێکی بەردەوام دووەم زانستێکی سوود بەخش سێیەم نەوەیەکی صالح دوعای بو بکات).

وەهەروەها بە (اجماع)ی زانایانی ئیسلام خێرکردنو دوعاکردن بۆ مردووان سودی هەیەو دەیانگاتێ، جیاوازی نیە: خزم بۆیان بکا، یان بێگانە، [عَنْ عَائشةَرَضى اللهُ عَنْهَا: أَنَّ رَجُلاً أَتَى النَّبيَّﷺ فَقَالَ: يَارَسُول الله إِنَّ أُمِّي اُفْتُلتَتْ نَفْسُها وَلَمْ تُوصِ وَأَظُنُّهَا لَوْ تَكَلَّمَتْ تَصَدَّقَتْ، أَفَلَهَا أَجْرٌ إِنْ تَصَدَّقْتُ عَنْها؟ قَالَ: نَعَمْ] رواه الشيخان البخاری ١٣١٨ مسلم ر٢٣٧٣، پیاوێك بە پێغەمبەریﷺ گوت: دایکم کتوپڕ مردو وەسیەتیشی نەکردوە، وا تێدەگەم ئەگەر ماوەی قسەکردنی هەبوایە خێری دەکرد، ئایا خێری بۆ دەبێ ئەگەر من خێری بۆ بکەم؟ پێغەمبەرﷺ فەرمووی: بەڵێ. واتە خێرەکەی دەگاتێ. (رووناکی رب العالمين ڕوونکردنەوە منهاج الطالبين)ص١٦١.

دووەم: لە فەرموودەیەکی زانایانی مەزهەبی (شافعی)و لە هەرسێك مەزهەبەکەی تردا: خێری قورئان خوێندن دەگاتە مردوو

هەروەها ئیمام (أحمد بن حنبل) دەفەرموێ: هەر کاتێك چونە گۆڕستان، سووڕەتی (فاتیحە)و (قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ)و هەردوو (قُلْ أَعُوذُ)ەکان بخوێننو خێرەکەش بدەنە مردووەکان، چونکە خێرەکە دەیانگاتێ، هەروەك لە (تذكرة القرطبي)و (إرشاد العباد)و (هداية المرتاب)دا گێڕاویەتیانەوە.

کەواتە: بە خوێندنی ئەو چوار سوڕەتانە، یان تەنها یەکێکیان، سوننەتەکە بەجێ دێ، چونکە لە کاتی خوێندنی قورئاندا ڕەحمەتی خوا دێتە خوارەوە، هەروەك پێغەمبەرﷺ لە حەدیسەکەی سووڕەتی(الكهف)دا دەفەرموێ: [تِلْكَ السَّكِينَةُ تَنَزَّلَتْ بِالْقُرْآنِ]رواه

الشيخان البخاري ٥٠١١ مسلم ر ١٨٩٢، ئەوە ڕەحمەتی خوایە دڵفراوانی تێدایەو بەهۆی خوێندنی قورئان دێتە خوارەوە.

وەهەروەها [عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقَبْرَيْنِ فَقَالَ إِنَّهُمَا لَيُعَذَّبَانِ وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ أَمَّا أَحَدُهُمَا فَكَانَ لَا يَسْتَتِرُ مِنْ الْبَوْلِ وَأَمَّا الْآخَرُ فَكَانَ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ ثُمَّ أَخَذَ جَرِيدَةً رَطْبَةً فَشَقَّهَا نِصْفَيْنِ فَغَرَزَ فِي كُلِّ قَبْرٍ وَاحِدَةً قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ لِمَ فَعَلْتَ هَذَا قَالَ لَعَلَّهُ يُخَفِّفُ عَنْهُمَا مَا لَمْ يَيْبَسَا] البخاري ١٣٦١ سنن الكبير للبيهقي ر٤٣٠٩.

واتە: كوڕی عباس ووتی پێغەمبەرﷺ بە لای دوو گۆڕ تێپەڕی فەرمووی مردووی ناو ئەو دوو گۆڕە ئازار دەدرێن بەڵام لەسەر تاوانی گەورە ئازار نادرێن بەڵكو یەكەكیان خۆی پاك نە دەكردەوە پاش میز كردن ئەوەی تریان نەمیمی دەكرد لە دوادا دەستی دا شتڵێك كردیە دوو پارچە لە سەر هەردوو گۆڕەكەی دانا فەرمووی تكاوایە ئازاریان كەم بكاتەوە تاكو وشك نە بوونی.كەوا بوو دار چاندن خێر بە مردوو دەگات بە مەرجێك جێگا خەڵك تەنگ نەكات ئەگەر گۆڕستانەكە گشتی بوو . [وَعَنْ ابنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا: أَنَّهُ إِسْتَحَبَّ أَنْ يُقْرَأَ عَلَى الْقَبْرِ بَعْدَ الدَّفْنِ أَوَّلُ سُورَةِالْبَقَرَةِ وَخاتِمَتِهَا] رواه البيهقي ر ٧٣١٩بإسناد حسن. (ابن عمر) بە خێری دەزانی: سەرەتای سوورەتی (البقره)و كۆتاییەكەی لە دوای ناشتنی مردووەكە لە سەر گۆڕەكەی بخوێندرێ.

لە کۆتاییدا:

لە خوای باڵادەست داواکارم لێمان قبول بکا وە ئەگەر هەر هەڵێك هەبوو داوای لیبوردن دەکم جونکە جگە لەخوای گەوەرە کەس نیە هەڵە نەکا جا ئەگەر هەر هەلێك هەبوو دەتوانن لە ڕێگای ئەم ژمارە پیوەندیمان پیوە بکەن ٠٧٥٠٤٤٧٦٧٨٤ جێگای ڕێزو پێزانین دەبن خوای گەورە خێرو جاکەی هیچ کەسێك وون ناکات انشالله. وە نابێ چاکەی ئەو مامۆستایانم لە بیر بچێ کە لە خزمەتیان دەرسی شەرعیم خوێندیە جا لەخوای گەورە دەپارێمەوە بە ناوە پیرۆزەکانی کە لێیان رازی بێت وە بیانکاتە ڕەفیقی پێغەمبەر ﷺ لە رۆژی دوای وەهەروەها بۆ ئەوانەی کە بۆ جارێکیش دەرسم لایان خویندوە ئامین:

ناوەکان

١. باوکی بەڕێزم ملا اسماعیل: رحمەتی خوای لێ بێت مردووە.

٢. بەڕێز ملا کاك احمد ملا کاك أمین ملاشیخ وسانی: رحمەتی خوای لێ بێت مردووە.

٣. بەڕێز ملا محمد ملا اسماعیل ملا محمود ئێنەی.

٤. بەڕێز ملا سلیمان قیرژەی: پێش نوێژو ووتارخوێنی مزگەوتی شێخ موستەفا.

٥. بەڕێز ملا محمدی خوڕخوڕی: رحمەتی خوای لێ بێت مردووە.

٦. بەڕێز ملا شیخ ابراهیم: پێش نوێژو ووتارخوێنی مزگەوتی شێخ موستەفا .

٧. بەڕێز ملا علی بیرە عارەبان: رحمەتی خوای لێ بێت مردووە.

وەهەروەها خوا خێری ئەو برایانە بنووسێ کە یارمەتیان دام بۆ وێنەگرتنی چۆنیەتی شۆردن و کفن و لە گۆڕنان کە بە راست ماندووم کردن وە هەروەها خوا خێری مامۆستا ملاعبدالله هەرتەلی و مامۆستای خوشەویستم مامۆستا ملا علی خەتێ ومامۆستا ملا عبدالقادر بحرکەی بنوسێ کە بە پرسیار وەڵام

وەڵامیان دامەوە لە دەربارەی هەندێ لە مەسەلەکانی شەرعی وە کارئاسانیان بۆ کردم. وەهەروەها زۆر سوودم لە کتابی (ڕووناکی رب العالمین ڕوونکردنەوە منهاج الطالبین)کرد کە دەتوان بڵێم سەرچاوەیەکی سەرەکیم بوو لەم کتابە خوای گەورە پاداشتی مامۆستا مەلا عبدالله بداتەوە لە گەڵ برای بەڕێزم ماۆستا ملا نامیق کە پێداچونەوەی ئەم پەرتوەکەی بۆ کردم وەهەروەها ئەوەی یارمەتی دام جا ج بە نووسین یا بە ئامۆژکاری خوای گەورە لە هەموو لایەکمان رازی بێت بەدەستی پێغەمبەرەکەی ئاوی کەوسەر بەخۆێنەوە لە رۆژی دوای ئامین.

لە دوعاکانتان بێ بەشمان مەکەن

وصلى الله على سيدنا محمدا وآله وأصحابه وأمته اجمعين

المصادر

١. القرآن الكريم.

٢. صحيح البخاري / محمد اسماعيل ابو عبدالله البخاري /دار طوق النجاة سنة ١٤٢٢ هجري.

٣. صحيح المسلم / ابو الحسن مسلم النيسابوري/ دار التراث العربي/ بيروت.

٤. سنن ابي داود / ابو داود سليمان بن الاشعث السجستاني/ دار الكتاب العربي / بيروت.

٥. سنن الترمذي / محمد بن عيسى الترمذي / دار احياء التراث العربي/ بيروت.

٦. سنن ابن الماجة / محمد بن يزيد أبو عبدالله القزويني/ دار الفكر العربي / بيروت.

٧. مسند احمد بن حنبل / أحمد بن حنبل أبو عبدالله الشيباني / دار مؤسسة الرسالة بيروت سنة ١٤٢٠هجري.

٨. سنن النسائي/أحمد بن شعيب أبو عبد الرحمن النسائي/ مكتب المطبوعات الإسلامية حلب سنة١٤٠٦هجري.

٩. المعجم الاوسطة / أبو القاسم سليمان بن أحمد الطبراني/ دار الحرمين القاهرة سنة١٤١٥هجري.

١٠. المعجم الكبير / سليمان بن أحمد بن أيوب أبو القاسم الطبراني/ مكتبة العلوم والحكم موصل سنة١٤٠٤هجري.

١١. سنن البيهقي الكبرى / أحمد بن الحسين بن علي بن موسى أبو بكر البيهقي/ مجلس دائرة المعارف النظامية الكائنة في الهند ببلدة حيدر آبادالطبعة الأولى. ١٣٤٤هجري

١٢. صحيح ابن حبان بتحقيق الارنؤوط / محمد بن حبان بن أحمد أبو حاتم التميمي البستي/مؤسسة الرسالة بيروت الطبعة الثانية ، ١٤١٤ .

١٣. المعجم الاوسط للطبري / أبو القاسم سليمان بن أحمد الطبراني/ دار الحرمين – القاهرة سنة ١٤١٥هجري.

١٤. جامع الأحاديث / جلال الدين السيوطي.
١٥. التذكرة في أحوال الموتى وأمور الأخرة / القرطبي/دار الفجر للتراث سنة ١٤٢١هجري.
١٦. تفسير الوسيط لسيد الطنطاوي / محمد سيد طنطاوي.
١٧. تفسير سراج المنير / محمد بن احمد الشربيني/ دار الكتب العلمية. بيروت.
١٨. صفوة التفاسير / محمد علي الصابوني.
١٩. تەفسیری قورئانی پیرۆز بەزوبانی کوردی / عبدالعزیز عەلائەدین موستەفا /ساڵی ٢٧٠٧کوردی.
٢٠. موطأ امام مالك / مالك بن أنس/مؤسسة زايد بن سلطان سنة ١٤٢٤ هجري.
٢١. (رووناكي رب العالمين رِوونكردنةوة منهاج الطالبين) ملا عبدالله ١٤٢٢ هةولێر.
٢٢. شرح الزركشي على مختصر الخرقي المذهب الحنبلي/شمس الدين أبي عبد الله الزركشي المصري الحنبلي/ دار الكتب العلمية بيروت سنة ١٤٢٣.
٢٣. تفسير الفخر الرازى /محمد بن عمر بن الحسين الرازي الشافعي المعروف بالفخر الرازي/دار إحياء التراث العربي
٢٤. المجموع: شرح المهذب / الإمام النواوي/ دار الفكر بيروت.
٢٥. تحفةالمحتاج: شرح المنهاج / الإمام إبن حجرالهيتمي.
٢٦. نهايةالمحتاج: شرح المنهاج / الإمام محمدالرملي.
٢٧. مغنى المحتاج : شرح المنهاج / الإمام محمد الخطيب الشربيني.
٢٨. اعانة الطالبين / للعلامة أبي بكر المشهور بالسيد البكري ابن السيد السيد محمد شطا الدمياطي.
٢٩. الشيرواني / عبد الحميد الشرواني.
٣٠. فقه العبادات / شافعي.
٣١. الحاوي الكبير الماوردى / العلامة أبو الحسن الماوردى/ دار الفكر بيروت.

٣٢. حاشية الجمل على المنهج لشيخ الإسلام زكريا الأنصاري / لعلامة الشيخ سليمان الجمل/دار الفكر بيروت.
٣٣. حاشية البجيرمي .
٣٤. اصول الفقه / عبدالكريم الزيدان/دار احسان سنة ١٤١٥هجري.
٣٥. ڕێگای بەهەشت به هۆنراوەو پەخشان / مەلا عبدالكريم مدرس/چاپخانەی ئیرشاد بەغداد سالی ١٤٠٦هجری.
٣٦. بەرێكردنی مردوو بۆ جیهانی داهاتوو/ملا عمر سویری هەولیر ساڵ ١٤٣١كۆچی.
٣٧. شعب الايمان / أبو بكر أحمد بن الحسين البيهقي/ دار الكتب العلمية سنة ١٤١٠هجري.
٣٨. تاريخ الدمشق / ابن عساكر/دار الفكر بيروت سنة ١٤١٩هجري.
٣٩. سير اعلام النبلاء / شمس الدين أبو عبد الله محمد بن أحمد الذَهَبي/ مؤسسة الرسالة.
٤٠. حلية الاولياء / أبو نعيم أحمد بن عبد الله الأصبهاني/ .
٤١. حاشيتا القليوبي وعميرة على كنز الراغبين شرح المنهاج /تحقيق عبدالحميد هنداوي/ مكتب العصرية بيروت سنة ١٤٢٨هجري
٤٢. مجمع الزوائد ومنبع الفوائد / للحافظ نور الدين علي بن أبي بكر الهيثمي/دار الفكر بيروت سنة ١٤١٢هجري.
٤٣. الكافي في فقة ابن الحنبل / الكافي في فقه الإمام المبجل أحمد بن حنبل عبد الله بن قدامة/مكتب الاسلامي بيروت .
٤٤. وصيايا العلماء عند الموت/ دار ابن كثير – بيروت الطبعة الأولى سنة ١٤٠٦هجري.
٤٥. الايضاح والتبين بمسألة التلقين / الامام أبي الخير محمد بن عبدالرحمان السخاوي / دار البشائر الاسلامية سنة ١٤٠٣هجري.
٤٦. سنن الدارمي / عبدالله بن عبدالرحمن أبو محمد الدارمي دار الكتاب العربي –

بيروت سنة ١٤٠٧هجري.

٤٧. المستدرك / محمد بن عبدالله أبو عبدالله الحاكم النيسابوري /دار الكتب العلمية بيروت سنة ١٤١١هجري

٤٨. المصنف في الأحاديث والآثار/ أبو بكر عبد الله بن محمد بن أبي شيبة الكوفي/ مكتبة الرشد – الرياض سنة ١٤٠٩ هجري.

تێبینی:چەند زانیاریەك دەربارەی هەندێك لە زاراوەکان

١. ج .واتە (جزء) بەش :ص. واتە (صفحە) لاپەر : ر .(رقم) ژمارە.

٢. هەروەك لە سەرچاوەکاندا فەرموویانە، یان ڕوون کراوەتەوە، مەبەستی ئەم چوار کتێبەیە: (المجموع)-(تحفة المحتاج)- (نهاية المحتاج) -(مغنى المحتاج).

٣. رواه الشيخان، مەبەستی ئیمامی (البخاری و مسلم).

٤. رواه اصحاب السنن، مەبەستی ئیمامی (أبوداود والنسائی والترمذی).

ناوەرۆک